

Жінки Чернігівщини: історія і сучасність

*Проблеми подолання гендерних
стереотипів і формування гендерної
культури в суспільстві*

**Матеріали
обласної науково-практичної конференції
27 квітня 2011 року, м. Чернігів**

**ЧЕРНІГІВ
2011**

УДК 94(477.51): 316.66
ББК ТЗ(4УКР – 4ЧЕР)
Ж 72

Редакційна колегія

І.В. Дорожкіна – директор підприємства “Навчально-методичний центр” Федерації профспілкових організацій Чернігівської області, голова обласної організації Спілки жінок України (голова редакційної колегії);

Л.А. Юда – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри етнології та краєзнавчо-туристичної роботи Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка, голова Чернігівської міської громадської організації “Центр гендерних ініціатив” (заступник голови редакційної комісії);

О.Л.Дженджеро – старший викладач кафедри мов та методики їх викладання у початковій школі Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка.

Жінки Чернігівщини: історія і сучасність. Проблеми подолання гендерних стереотипів і формування гендерної культури в суспільстві. Матеріали обласної науково-практичної конференції/ Голова редколегії І.В.Дорожкіна./ – Чернігів: ФОП Падалко О.В., 2011. – с.

У збірнику вміщено матеріали обласної науково-практичної конференції, проведеної 7 квітня 2011 року в м. Чернігові з ініціативи управління у справах сім'ї та молоді Чернігівської облдержадміністрації, обласної організації Спілки жінок України, Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка, підприємства “Навчально-методичний центр” Федерації профспілкових організацій Чернігівської області за підтримки Чернігівської облдержадміністрації. У конференції взяли участь і виступили представники органів державної влади та місцевого самоврядування, профспілкові лідери, лікарі, науковці та студенти вищих навчальних закладів, представники громадських організацій області.

На конференції були докладно розглянуті сучасні гендерні стереотипи в політичній, економічній сферах, у галузі освіти, охорони здоров'я та сімейних відносин і внесені пропозиції щодо створення дієвих практичних механізмів формування гендерної культури. Учасники конференції в своїх виступах наголосили, що саме гендерні стереотипи, упередження і забобони з боку оточення заважають людині знайти своє місце в житті, якнайповніше реалізувати таланти і здібності.

* * *

Для працівників державних органів влади та місцевого самоврядування, профспілкових організацій, активістів жіночих громадських об'єднань, вчителів, науковців, студентів, працівників бібліотек, широкого кола читачів.

ISBN 978 – 966 – 7743 – 96 – 3

Чернігівська обласна організація
Спілки жінок України, 2011

Сердюк Оксана Станіславівна,
*начальник управління у справах сім'ї та молоді
Чернігівської облдержадміністрації*

Забезпечення гендерної рівності як запорука позитивних соціальних змін у суспільстві

Основою основ цивілізованого суспільства є забезпечення прав кожної людини, незалежно від расової приналежності та статі. І те, що в Україні сьогодні набувають нових ознак гендерні підходи, які базуються на ідеї рівноправ'я, є підтвердженням демократичних перетворень у нашому суспільстві. Адже сьогодні гендер вже не розглядається як виключно боротьба жінок за свої права чи як намагання жінок взяти історичний реванш.

Безумовно, слід визнати, що історично саме жінки були більш дискримінованою групою, що певною мірою відбилося на їх сучасному стані в суспільстві. У той же час не можна стверджувати, що чоловіки є абсолютно юридично захищеними у своїх правах і не потерпають від дискримінації за статевою ознакою.

Гендер не має чоловічого чи жіночого обличчя. Гендерна рівність означає рівність соціального статусу чоловіків та жінок, всезагальну участь в усіх сферах суспільного, державного та приватного життя на основі самоусвідомлення особистісних потреб та інтересів.

Міжнародний досвід, світові тенденції та рішення, прийняті останнім часом органами державної влади України, підтверджують, що метою гендерної політики має бути розв'язання не тільки економічних і соціальних проблем (наприклад, таких як охорона здоров'я та материнство, зайнятість і зарплата, які, безумовно, є вкрай актуальними), а й забезпечення та реалізація політичних, громадянських, культурних прав громадян не залежно від статевої приналежності.

Проте сьогодні важко констатувати фактичну можливість чоловіків і жінок користуватися рівними правами в різних сферах життя, хоча юридично такі права часто проголошені як рівні.

Так, у рейтингу рівності статей, за даними Всесвітнього економічного форуму, в останні роки Україна посідає лише 61-62 місце у світі. Індекс рівноправ'я статей розраховувався шляхом порівняння можливостей чоловіків та жінок у чотирьох сферах діяльності: політиці, працевлаштуванні і побудові кар'єри, освіті та охороні здоров'я. При цьому враховувалися не кращі умови життя для жінок, а відмінності в можливостях чоловіків та жінок у зазначених сферах. Тож досить очевидним є висновок, що задекларовані напрями державної гендерної політики України ще в стані відпрацювання конкретних дієвих механізмів їх реалізації, а модель гендерної політики потребує більш ретельної розробки з урахуванням національних особливостей розвитку економіки, політики і демократичної сталості держави та свідомості громадян.

І головною перешкодою впровадження нових гендерних підходів, безперечно, є існування гендерних стереотипів.

Краще за все негативні наслідки гендерних стереотипів можна простежити через аналіз професійних відносин. Так, асиметричне розташування жінок та чоловіків у професійній структурі суспільства призводить до нерівності в оплаті праці, нерівномірного розподілу чоловіків та жінок у різних галузях, дискримінації при наймі на роботу та розподілі посад у рамках однієї професійної групи. Усупереч конституційним нормам стать і досі є критерієм, який диференціює можливості професійного росту.

В Україні є чіткий розподіл галузей економіки на жіночі та чоловічі. Традиційно жіночими є обслуговуючі галузі – педагогіка, охорона здоров'я, торгівля, громадське харчування, культура. І хоч зараз є значні структурні зміни і в промислових галузях, зокрема зростає частка жінок в будівництві, транспорті, промисловості, проте причиною таких змін є не стільки гендерна рівність чоловіків і жінок, скільки добровільний вихід із зазначених галузей чоловіків через низькі заробітки.

Існуючий нерівномірний розподіл керівних посад спричиняє іншу проблему. Незважаючи на високу професійну та освітню підготовку, жінки обіймають посади менш престижні та оплачувані. Тому можна говорити, що в цілому жінки та чоловіки, які мають однакову професійну та освітню підготовку, мають різну заробітну плату. За даними статистики, заробітна плата жінок не перевищує 85,2 % зарплати чоловіків.

Відсутність гендерної збалансованості в представництві на вищих щаблях влади містить ризик зниження якості та ефективності управлінських рішень, а звідси - ризик стримування темпів розвитку нації.

Гендерні стереотипи як соціальні норми мають надзвичайну стійкість і відтворюються з покоління в покоління. Найстійкіші гендерні стереотипи засвоюються ще в дитинстві: у сімейному колі, у дитячих садках та в школі. Потім переносяться у доросле життя, у власну родину. При цьому стереотипи нерівності за ознакою статі більш притаманні чоловікам, ніж жінкам. Як показують дослідження, 70% юнаків віком 15-17 років і лише 21% дівчат вважають, що домашнє господарство – суто жіноча справа. Лише 3-5% вважають, що в сім'ї має бути паритет.

Такі погляди та переконання проєктуються на подальше доросле сімейне життя. А звідси і виникають проблеми, пов'язані з навіюванням ролі батька у вихованні дітей, проблеми, що призводять до дисбалансу у взаємовідносинах між чоловіками і жінками, що, у свою чергу, провокує родинне насильство, яке в більшості випадків має прихований характер, коли жертва насильства (а в переважній більшості це жінка) залишається один на один зі своєю бідною.

Так, протягом 2010 року органами внутрішніх справ, відділами у справах сім'ї та молоді, центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, службами у справах дітей зафіксовано 2710 звернень щодо вчинення насильства в сім'ї (у 2009 – 2882), із них 40 надійшло від дітей (2009 - 35), 591 (723) – від чоловіків, 2079 (2124) – від жінок. І це лише офіційна статистка. А скільки сімей в дійсності потерпає від цього ганебного явища?

Безумовно, на сучасному етапі розвитку нашого суспільства відбувається поступова зміна гендерних стереотипів, але незавершеність цих перетворень викликає певну дисгармонію та неоднозначність уявлень чоловіка та жінки один про одного, про їхні ролі та моделі поведінки. Так, наприклад, останнім часом з виходом жінки за межі прийнятих гендерних стереотипів загострюються проблеми чоловічої невдоволеності, чоловічої самотності, чоловічої відстороненості від життя сім'ї. Прагнення жінок до гармонійного поєднання жіночих та чоловічих рис не є поки що органічним та прийнятним для чоловіків уявленням про ідеал жіночності.

Проте в чоловічій та жіночій свідомості поступово руйнуються традиційні уявлення про класичний розподіл ролей між чоловіком та жінкою, тобто рольовий діапазон стає більш універсальним та над статевим. Отже, сучасні гендерні стереотипи зазнають певних змін, результатом яких повинно бути створення умов для партнерської взаємодії жінки та чоловіка.

Цьому, безумовно, сприятиме більш широке залучення засобів масової інформації до висвітлення гендерних питань, вироблення ЗМІ кодексів етики, які не допускать розповсюдження сексизму, не провокуватимуть жорстокість і насильство, утверджуватимуть позитивний образ сім'ї, формуватимуть принципи усвідомленого батьківства. Формування загальної гендерної культури громадськості також залежить від упровадження гендерних підходів при розробці освітніх програм у навчальних закладах різних рівнів; реалізації програм з гендерної освіти державних службовців, освітян, представників ЗМІ; використання ресурсів бібліотек та інших закладів культури для здійснення просвітницької роботи з гендерних проблем. Удосконалення системи національної статистики шляхом розширення переліку гендерно-чутливих індикаторів дозволить розширити базу наукових та експертних досліджень з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, сприятиме більш ефективному здійсненню моніторингу та оцінювання прогресу в сфері гендерного розвитку. Свою важливу роль відіграватиме активізація діяльності недержавних організацій, зусилля яких спрямовані на попередження гендерної дискримінації.

Якщо говорити про стан справ із упровадження гендерної політики в нашому регіоні, то необхідно зазначити, що досягнуто певних результатів у виконанні завдань, визначених обласною Програмою «Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків Чернігівської області до 2010 року», затвердженої розпорядженням облдержадміністрації від 23.03.2007 № 121.

Розпочато практику включення гендерних питань до місцевих програм розвитку та планів роботи; на управлінському рівні зростає рівень гендерної чутливості вищого адміністративного персоналу; поступово розширюється штат кваліфікованих спеціалістів з питань гендерної рівності; до всіх навчальних програм обласного Центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій включено семінарські та лекційні заняття з питань гендерної рівності, нормативно-правових засад реалізації гендерної політики в області (протягом 2010 року 272 особи пройшли відповідне навчання). Дослідженню гендерної ситуації на

місцях сприяє розробка гендерного портрету області, що є необхідним для вироблення обґрунтованих рекомендацій щодо гендерних перетворень, здійснюється широка підтримка у формуванні гендерної культури та прийнятті рішень з боку жіночих громадських організацій.

При облдержадміністрації діє Міжвідомча гендерна рада. При 25 районних державних адміністраціях та виконавчих комітетах міських рад консультативно-дорадчі органи з гендерних питань та проблем сім'ї, участь у яких беруть як представники державного сектору, так і громадськості.

В області працює радник голови облдержадміністрації з гендерних питань. В усіх районах та містах регіону призначено радників керівників місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

На веб-сайті облдержадміністрації створено підрозділ «Гендерна рівність» у розділі «Гуманітарна сфера», де розміщується інформація щодо гендерної проблематики.

Продовжується реалізація проекту «Права жінок та дітей в Україні – комунікаційний компонент» в рамках Програми ЄС «Права жінок та дітей в Україні», зокрема, з питань реалізації ефективної мультимедійної інформаційної кампанії для підвищення обізнаності населення про права жінок та дітей, підвищення гендерної культури в суспільстві шляхом розроблення та проведення ефективних медіа-заходів.

На врегулювання гендерних процесів у нашій області спрямовано доручення голови облдержадміністрації Хоменка В.М. від 31.12.2010 року, яким визначено пріоритетні напрями роботи органів виконавчої влади та місцевого самоврядування щодо забезпечення гендерної рівності у всіх сферах життєдіяльності регіону.

А це і проведення моніторингу відповідності місцевих програм розвитку Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», і передбачення включення гендерних питань при розробленні місцевих програм соціально-економічного розвитку на подальші роки, особлива увага до забезпечення сприятливих умов праці та відпочинку жінок і чоловіків області, забезпечення конституційних прав.

На державному рівні на сьогоднішній день розроблено проект Загальнодержавної цільової соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року, якою передбачається ряд конструктивних кроків щодо зміни гендерного дисбалансу в суспільстві, розроблення конкретних механізмів забезпечення прав людини незалежно від статі.

Безумовно, вирішення проблем, що стосуються різних сфер нашого життя, через призму гендерного питання – це кропітка і надскладна справа.

Нашим спільним завданням на сьогоднішній день є розроблення та затвердження відповідної обласної програми, реалізація якої повинна стати дієвим засобом формування гендерної культури, забезпечення позитивних змін у вирішенні гендерних питань, що, у свою чергу, повинно вплинути на покращення соціально-економічних та політичних перетворень нашого регіону.

Дорожкіна Ірина Василівна,
директор підприємства “Навчально-методичний центр” Федерації профспілкових організацій Чернігівської області, голова обласної організації Спілки жінок України

Співпраця влади, бізнесу та громадськості на шляху подолання гендерних стереотипів

Дозвольте привітати всіх присутніх на сьогоднішній конференції і висловити щире вдячність за активну участь у підготовці до її проведення. З ініціативи нашої організації спільно з управлінням у справах сім'ї та молоді облдержадміністрації, Чернігівським національним педагогічним університетом ім. Т.Г. Шевченка, Федерацією профспілкових організацій Чернігівської області ми проводимо IX обласну науково-практичну конференцію в межах проекту „Жінки Чернігівщини: історія і сучасність” на тему “Проблеми подолання гендерних стереотипів і формування гендерної культури в суспільстві”, на якій розглядаються гендерні проблеми, і вважаємо, що кожна конференція допомагає підняти і обговорити проблеми, які стають актуальними на цей час.

Сьогодні ми говоритимемо питання про подолання гендерних стереотипів, тому що якраз ці уявлення заважають людям збагнути і усвідомити, що ми живемо в ХХІ столітті, що світ змінюється і що в новому тисячолітті не буде місця будь-якій нерівності: класовій, гендерній, расовій, етнічній. Питання рівноправності вже досить давно перестало розглядатися світовим співтовариством як соціальне, а розглядається як політичне та питання захисту прав людини, яке вимагає політичних рішень та значного розширення сфери застосування не лише в інтересах жінок, але і в інтересах чоловіків та всього суспільства в цілому.

Упродовж останніх десятиліть у світі активізувалась діяльність, спрямована на гендерні перетворення, які ламають життєві стереотипи людства, що склалися упродовж століть. Такий процес, зумовлений соціальними потребами, не проходить легко, без суперечностей, він супроводжується труднощами і навіть певною протидією традиційно вихованих і звернених у минуле сил. Проте прогресивна думка і дія мають таку силу енергетики, що попри все вони займають своє гідне місце в історичному поступі.

Гендерна думка знаменує новий підхід і нове бачення світових перетворень. Без них неможливо забезпечити прогрес, утвердити свободу, справедливість, толерантність. Життєздатність громадянського суспільства можлива лише за умови формування демократичної культури соціуму, невід'ємною складовою творення якої є розвиток гендерної культури і участь у ньому як чоловіків, так і жінок. Гендерна культура зумовлює подолання стандартних умов тоталітарного життя й утвердження рівності прав, людських взаємин між чоловіками і жінками в суспільстві. Гендерна культура і політика

поєднують в собі збалансовану стратегію забезпечення умов людського життя, творення нових цінностей, спрямованих на людський розвиток.

Наша організація протягом багатьох років активно співпрацює з органами державної влади, місцевого самоврядування з бізнес-структурами, закладами освіти, культури, охорони здоров'я з упровадження гендерної рівності.

Члени обласної організації Співки жінок України беруть участь у роботі обласної, міських і районних гендерних рад, у різних дорадчих органах, більшість голів обласної, міських і районних організацій Співки жінок України стали членами громадських Рад, які нещодавно створені. Ми активно співпрацюємо з бізнес-асоціаціями. В останні роки наша організація спільно з управлінням у справах сім'ї та молоді облдержадміністрації і органами місцевого самоврядування провели значну роботу з навчання в районах як державних службовців, так і представників освіти, культури, громадських організацій, створили гендерні портрети міст, районів і області, провели моніторинг виконання обласної програми "Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків Чернігівської області на період до 2010 року".

У сучасних умовах головним завданням громадських організацій стає формування філософії гідної праці та соціально відповідального бізнесу, що обумовлює необхідність забезпечення прав на справедливі, безпечні та здорові умови праці, права на рівні можливості без дискримінації за ознакою статі. Керівники бізнесу орієнтуються, скоріше, не на розвиток соціальних відносин з колективами найманих працівників, а на формальне дотримання певного кола гарантій, зафіксованих законодавством про працю. На сьогодні все більше поширюється розуміння необхідності суттєвого посилення ролі колективних договорів як одного з основних інструментів регулювання відносин між роботодавцем та найманими працівниками. Отже, з'являється реальна можливість щось змінити в поліпшенні умов праці та підвищенні заробітної плати. Але, як показують результати досліджень, проведених представниками обласної організації Співки жінок України, у багатьох колективних договорах заходи з поліпшення умов та безпеки праці відображені формально чи не конкретно. Недостатньо враховані потреби працюючих жінок, матерів з дітьми. Тому наша діяльність направлена на підвищення обізнаності працюючих жінок про їх права; активізацію діяльності різних жіночих організацій в регіоні з просування гендерної рівності у трудових відносинах.

В квітні ми розпочинаємо за підтримки Посольства Фінляндії проект "Підвищення усвідомлення гендерних прав працюючими жінками" в Носівському та Ріпкинському районах та м. Чернігові, у ході якого будуть проводитися дослідження, навчання та видання інформаційних посібників.

У 2010 році для жінок, які самі виховують дітей було проведено круглі столи, семінари правової освіти, психологічні тренінги, тренінги фінансової просвіти. З 1 січня 2010 року при обласній організації Співки жінок України працює телефонна "гаряча лінія" з питань захисту прав одиноких матерів, яка приймає 2-3 звернення на день. Для методичної допомоги самотнім матерям було видано інформаційно-практичний посібник "Ти не одна", де зібрані практичні поради з психологічних і правових питань. За ініціативою нашої

організації проблеми жінок, які самостійно виховують дітей, розглядалися на засіданні Міжвідомчої гендерної ради при обласній державній адміністрації та прийняті відповідні рекомендації.

При обласній організації Співки жінок України з 2000 року працює Чернігівська міська Ліга (клуб) ділових і професійних жінок, яка об'єднує більше 100 жінок–керівників підприємств, установ, організацій, підприємниць, майстринь, є однією із активних і знаних в області бізнес-асоціацій, яка проводить значну роботу з підтримки та розвитку жіночого бізнесу і подолання гендерних стереотипів.

Чернігівська міська Ліга (клуб) ділових і професійних жінок вже 8 років є членом Міжнародної організації ділових і професійних жінок (BPW) . BPW – це неурядова організація (заснована в 1930 році), яка має Консультативний статус членства в ООН. У складі BPW – 40 національних федерацій, 50 країн – асоційованих клубів, 2 – країни-індивідуальні члени. У Європі організації BPW знаходяться в 29 країнах, у т.ч. – в Україні.

Для членів Ліги та підприємниць міста працюють інформаційна служба з питань підприємництва “Гаряча лінія”, за державної підтримки облдержадміністрації, яка отримує біля 2000 запитів на рік, та кредитна спілка “Чернігівська” - одна з найкращих в області. Започатковано щомісячне навчання для членів Ліги. За підтримки Чернігівської торгово-промислової палати нещодавно відбулася зустріч членів Ліги з Іриною Хакамадою.

З 2002 року організація бере участь у розробці та виконанні Програми підтримки малого підприємництва Чернігівської області та м. Чернігова. Разом з обласною організацією Співки жінок України члени Ліги беруть участь у роботі засідань Дорадчої Ради з протидії торгівлі людьми, проводять обласний Ярмарок “Що може жінка”, конкурс «Жінка року» та різні благодійні заходи для обдарованих дітей, дітей-сиріт, дітей з малозабезпечених сімей та жінок-ветеранів.

Хочу від імені президії обласної організації Співки жінок України представити на нашій конференції Звернення до всіх громадян області, органів державної влади, місцевого самоврядування до всіх трудових колективах, навчальних закладів про оголошення місячника, присвяченого Дню матері і Дню сім'ї.

У ці весняні дні, коли наші люди святкують Великдень, День Перемоги, відзначаються і такі ж знакові державні свята, як День матері і День сім'ї. Ми пропонуємо вшанувати та привітати всіх матерів, звернути увагу на проблеми сімей, провести круглі столи, провести в освітніх та культурних закладах заходи, присвячені мамам і сім'ям, з обов'язковим висвітленням у засобах масової інформації.

У сучасних умовах відбувається зміна у гендерній культурі чоловіка і жінки, їх гендерних взаємовідносинах. Еволюція світової культури приводить до еволюції відносин «жінка – чоловік», змінюється їхня поведінка та інтелект, становище у світі, приватному житті тощо. Ці зміни відбуваються надто повільно. І це природно, адже вся ідеологічна, організаційна система світового співтовариства і кожного національного суспільства побудована на

маскулінних цінностях, на збереженні патріархального status quo, на ставленні до політики і політичної поведінки як форми чоловічої активності, боротьби за владу, а сама влада розуміється через силові форми боротьби. Відомий вислів Фур'є «Звільнення жінки є мірилом звільнення суспільства» сьогодні можна перефразувати так: активність жінок у суспільстві є мірилом демократичності цього суспільства. Своєрідним підтвердженням цього слугують слова відомої представниці українського жіночого руху М. Богачевської: «...Український жіночий рух виник із таких самих причин, що й жіночі рухи взагалі, – не тому, що у жінок було примхливе бажання, а тому, що жінки хотіли стати членами свого суспільства. Жодне суспільство не є досконалим, і жінки, свідомо чи несвідомо, намагаються зробити своє суспільство дещо кращим».

Гендерна рівність, так само, як і права людини, є одним з головних принципів, на яких будується демократичне суспільство. Рівень розвитку демократії і статус жінки і чоловіка мають глибинний і дуже тісний зв'язок. Тому розбудова демократії має включати формування демократичної гендерної культури, яка передбачає комплексний підхід до вирішення гендерних проблем, починаючи від освітньої сфери і закінчуючи органами влади.

Наша конференція проходить в день великого християнського свята Благовіщення Пресвятої Богородиці. Ідея цього свята – це надія на спасіння людського роду, ідея пробудження землі і прихованого в ній життя. І ми, жінки, сподіваємось, що в нашому суспільстві значно більше уваги буде приділятися вирішенню гендерних проблем, подоланню гендерних стереотипів. Вітаю вас з величним і світлим святом Благовіщення та щиро бажаю, щоб щастя та добро ніколи не полишало всю нашу святу Україну, щоб кожна оселя, кожна людина у цей день відчули радість, тепло та затишок.

Нехай кожен з нас цього дня, як і в усі інші, зробить бодай одну добру справу, посміхнеться незнайомому, побажає добра друзям. І тоді весь наш світ стане хоч трохи світлішим, радіснішим та щасливішим.

Миру, злагоди, любові, щастя всім учасникам конференції!

Юда Лариса Анатоліївна,

доцент кафедри етнології та краєзнавчо-туристичної роботи ЧДПУ імені Т.Г.Шевченка, кандидат педагогічних наук

Соціальні ролі жінок і чоловіків в історії і розвитку

Постановка проблеми та її значення. Якими б не були людські суспільства, – примітивними чи розвинутими, осілими чи кочовими, класовими чи докласовими, войовничими чи миролюбними, багатими чи бідними, – усіх їх об'єднує незаперечний факт наявності в соціальній структурі двох найбільших

категорій людей – чоловіків і жінок, також те, що в культурі суспільства є сукупність ідей, ставлень, норм, моделей поведінки, традицій, які передаються від покоління до покоління, ціннісних уявлень про те, якими повинні бути чоловіки та жінки, які соціальні статуси мати, які соціальні ролі відігравати [1, 157].

Результати теоретичного аналізу. Як показав аналіз теоретичних праць та експериментальних досліджень відомих педагогів, психологів, етнологів, зокрема Л.Колберга, Е.Маккобі, К.Джеклін, А.Ерхарда, С.Бем, Н.Смелзер, І.Кленіна, М.Аругунян, М.Баскова, Н.Лавриненко, Т.Гурко та інших, гендерні стереотипи справляють великий вплив на процес соціалізації як дитини, так і дорослої людини, визначають соціальні ролі жінок і чоловіків.

Проблема формування соціальних ролей та гендерних стереотипів становить основи теорії гендеру, значний внесок у розвиток якої зробили Ш.Берн, Д. Бест, Д. Вільямс, М. Кімелл, Р. Коннел, Д. Майерс, М. Мід, С. Оксамитна, Т. Парсонс.

Тому **мета статті** полягає в дослідженні соціальних ролей жінок і чоловіків як проявів гендерних ролей в історії розвитку суспільства та аналізі залежності соціальних ролей від гендерних стереотипів.

На ґрунті різних статусів і ролей жінок і чоловіків у суспільстві виникли гендерні стереотипи, які мають тривалу історію.

Гендерні стереотипи – це форми поведінки, які суспільство очікує від людей залежно від їх статі, задаючи при цьому жорсткі стандарти [2, 32].

Поява гендерних стереотипів обумовлена соціальними ролями жінок і чоловіків, виконання яких очікували в усіх суспільствах відповідно до тих ціннісно-нормативних уявлень, що формувалися й відтворювалися в процесі соціально-історичного розвитку.

А соціальні ролі – це ті, які виконують чоловік та жінка в суспільстві і які не залежать прямо від біологічної статі; вони не виникають з народження, а розвиваються протягом життя залежно від багатьох умов і чинників і є проявом гендерних ролей [5].

Біологічно зумовленими є лише кілька ролей: вагітної жінки, матері, годувальниці груддю, дочки, дружини, бабусі тощо - для жінок та генетичного батька, чоловіка, сина тощо - для чоловіків. Усі інші соціальні ролі, які мають гендерне маркування, зумовлені соціально-культурними, а не біологічними чинниками. Тобто керувати підприємствами, навіть державами, навчати і доглядати дітей, прати, прибирати, видобувати вугілля, здійснювати наукові відкриття, куховарити тощо - може будь-хто, незалежно від статі.

Проте історично від чоловіків і жінок очікували виконання більшою чи меншою мірою різних соціальних ролей в усіх суспільствах відповідно до тих ціннісно-нормативних уявлень, які формувалися й відтворювалися в процесі соціально-історичного розвитку.

Виконувані жінками й чоловіками соціальні ролі, безумовно, змінювалися, і в цьому легко переконатися, порівнявши їхні заняття в мисливсько-збиральницькому, аграрному та індустріальному суспільствах.

Розглянемо ранні періоди історії, де гендерна соціалізація жінок і чоловіків залежала від поділу праці в первісному суспільстві. Зміна соціальних умов вплинула на їх гендерні ролі.

Давні люди, щоб вижити у складних умовах, від початку існування людського суспільства чітко розподіляли в племені ролі між дорослими і дітьми, жінками й чоловіками. У різні періоди первісної історії провідну роль відігравали то жінки, то чоловіки, проте визначальним було не те, хто з них був головним, а взаємодія між жінками і чоловіками, чіткий розподіл прав і обов'язків заради виживання племені – основи людського суспільства тих часів.

Обставини спонукали жінок і чоловіків діяти згуртовано. Щодо того, хто був головним авторитетом, то це залежало від внеску у спільну справу – хто більше давав племені, роду, той ніс на собі тягар відповідальності, той і визнавався лідером.

У період матріархату провідна роль належала жінці. У той час суспільству був притаманний привласнюючий спосіб ведення господарювання.

Чоловіки займалися промислами (рибальством, полюванням), тоді як на жінок покладалися інші вагомні обов'язки: відтворення роду, догляд за дітьми, ведення домашнього господарства, добування їжі. Більшість обов'язків, пов'язаних із збереженням роду, виконували саме жінки. Логічно, що вони й відігравали провідну роль.

До того ж діти залишались не з батьком, а з матір'ю, яка ставала для них втіленням і турботи, і влади.

Удосконалення засобів виробництва, розвиток землеробства, перехід до осілого способу життя, розвиток ремесла й торгівлі, поява майнової нерівності в середині роду мали наслідком зростання ролі чоловіка в сім'ї.

Період матріархату змінює епоха патріархату. Родовід простежується за чоловічою лінією. Так, на сьогодні відлуння цих змін виявляється у звичаї брати жінкою прізвище чоловіка під час укладання шлюбу та в шанобливому зверненні до людини на ім'я та по батькові.

З часом влада батька в сім'ї перетворювалася на державну владу монарха. Монарх – це „батько” для народу, а державний порядок досягався завдяки підкоренню „волі батька”. На довгі століття за чоловіком закріпилася провідна соціальна роль як в економічній, так і в політичній діяльності.

Досі існують ціннісно-нормативні очікування від жінок щодо виконання ними соціальних ролей матері-виховательки, домогосподарки, доглядальниці, за новітньої доби припустимою стала й робота поза домом, бажано з внутрішньо-сімейними ролями, а від чоловіків – виконання соціальних ролей батька-годувальника, захисника, здобувача засобів для існування, працівника поза домом, лідера й керівника.

Навіть працююча освічена, але заміжня жінка є передусім дружиною і матір'ю, що повинна допомагати чоловікові, нерідко зневажаючи власні прагнення до самореалізації та професійного успіху. Ще й прислів'я існує відносно цього: "Для жінок сім'я - це друга робота, а для чоловіків робота - це друга сім'я".

За такими стереотипами, міцно вкоріненими уявленнями, чоловіків прийнято оцінювати за трудовими, професійними успіхами, а жінок – насамперед за наявністю сім'ї та дітей. Певні види хобі та занять у вільний час також набули чіткого гендерного забарвлення, як-от: мисливство, рибальство, гра в шахи чи доміно – для чоловіків або вишивання, плетіння, квітникарство – для жінок.

Соціальні ролі мають психологічні й поведінкові характеристики, притаманні жінкам і чоловікам. Прийнятнішою для чоловіків вважається соціально-професійна роль льотчика, оскільки чоловіки витривалі, неемоційні, здатні зосередитися, краще обізнані з тонкощами техніки. А роль соціальної працівниці – для жінок, яким притаманні такі риси, як чуйність, співчуття, уміння налагоджувати стосунки з оточенням.

Нерідко доводиться чути, що жінки занадто емоційні й не здатні мислити раціонально, щоб бути лідерами, керівниками, а чоловіки позбавлені чуттєвості й терпіння, щоб доглядати маленьких дітей. При цьому не враховуються наявні в конкретної особи психологічні і поведінкові риси, а на перше місце виходять стереотипні уявлення про жінку і чоловіка.

Соціальні ролі мають тривалу історію й еволюцію, поступово їх характеристики набувають стереотипів, стають нормами для чоловіків і жінок і моделями для гендерно-рольової соціалізації дітей.

Уся історія людства також є переважно історією чоловіків. Участь жінок у суспільних, релігійних рухах, вплив на культуру, роль у політиці, виробничих відносинах, навіть у родинних стосунках майже не висвітлюється.

Педагогічні канони, "хлоп'ячі" та "дівчачі" ігри, казки і книги - усе привчає дитину сприймати жіночу долю як вторинну, допоміжну щодо чоловічої.

Молодій жінці, яка хоче досягти успіху, на шляху до освіти, кар'єри треба подолати значно більше бар'єрів, ніж її ровесникові - чоловіку. Постійний конфлікт між службовими і родинними, материнськими обов'язками травмує і виснажує жінку, породжує комплекс провини.

Патріархальна свідомість стверджує, що жінка не може творити, тому така неймовірно складна доля жінки-митця.

Навіть мова відбиває підлегле становище жінки у патріархальній спільноті, адже мовна картина світу створена чоловіками. Мовознавці стверджують, що жіноча несвобода і нерівність запрограмовані ще до її народження у самих мовних кліше. Використання переважно слів чоловічого роду, займенника "він" для позначення як чоловіків, так і жінок, назви професій, наукових ступенів, посад ("пасажи́р", "перехожий", "виборець", "хірург", "директор", "професор", "міністр" тощо) свідчать про мовний сексизм.

Чи не найпотужнішими трансляторами чоловічої моделі світобудови є засоби масової інформації, які символічно відтворюють сформовані в суспільстві ієрархії гендерної нерівності, продукуючи образи, що нав'язують жінці вторинні, принизливі ролі.

Значною мірою вплив на формування гендерної свідомості жінок і чоловіків здійснює культура суспільства. Її надбання протягом століть, традиції сформували у суспільстві певні стереотипи, серед яких і гендерні.

У культурі кожного суспільства існують узагальнені уявлення про чоловіків і жінок та про те, чим вони повинні займатися. Це і є гендерні стереотипи. Сила цих стереотипних уявлень значно більша, ніж расових!

Гендерні стереотипи діляться на три групи: стереотипи маскуліності-фемінності (тобто відносно ознак мужності та жіночності); стереотипи щодо змісту праці: для жінок - виконавча, обслуговуюча діяльність, для чоловіків - інструментальна, творча, керівна; стереотипи, пов'язані із закріпленням професійних і сімейних ролей відповідно до статі.

Праця і зайнятість належать до ключових сфер людської життєдіяльності. Однак розподіл жінок та чоловіків у економіці нерівномірний. Є ціла низка сфер діяльності та відповідних професій, які традиційно вважаються "жіночими" та "чоловічими".

Є кілька гендерних стереотипів у цій сфері щодо жінок: жінкам платять менше, бо у них кращі умови праці; або жінки менш цінні працівники, ніж чоловіки; жінку повинен забезпечувати чоловік; жінка не може бути хорошим керівником; обов'язки жінки по відношенню до дому і сім'ї заважають їй робити кар'єру; хороший працівник - погана дружина і мати тощо.

На практиці всі ці стереотипні уявлення нічим не підтверджуються.

Так, у нас, на жаль, жінки майже не беруть участь у виробленні державної політики. Однак досвід багатьох країн Європи свідчить, що при підвищенні частки жінок у національних парламентах посилюється соціальна орієнтація політики держави, знижується рівень корупції, що сприяє розвитку суспільства. Той же досвід підтверджує, що зміни в соціальній політиці як на місцевому рівні, так і на державному, можуть відбутися тільки за умови присутності у владі не менше ніж 30% жінок.

Для пересічної людини гендерні відмінності є наслідком того, що закладено природою, тобто біологічний чинник є головним. Однак насправді гендерні стереотипи є суттєвим перебільшенням відмінностей між чоловіками і жінками, у чому не раз переконувалися дослідники.

Відмінності між чоловіками і жінками виявилися не настільки значущими, часто вони не перевищують 5%, та й взагалі останнім часом стають усе менш виразними [1, 159].

Соціальні статуси є складовими соціальної структури будь-якого суспільства. Соціальні ролі визначаються як сукупність очікувань щодо поведінки індивіда, який займає певну позицію в процесі взаємодії.

С. Оксамитна стверджує, що на суспільному рівні декларовані права та можливості особистості, незалежно від статі, реально не дотримуються, упереджене ставлення й гендерна дискримінація продовжують відтворюватися, жінки і чоловіки як соціальні спільноти загалом мають неоднаковий доступ до соціальних статусів, ресурсів, привілеїв, престижу, влади [1, 172].

Як відомо, Україна прагне стати повноправною частиною європейської спільноти, наблизившись до останньої за основними соціально-економічними

чинниками та стандартами життя. Але демократичний розвиток європейських країн другої половини ХХ століття невіддільний від суттєвих перетворень у гендерній свідомості та гендерних відносинах їхніх громадян. Проте нині за ціннісно-нормативними уявленнями населення України, у числі інших східноєвропейських країн, більшою мірою наближене до Азії і Африки, аніж до Західної Європи [1, 174].

Висновки. Прогрес соціального розвитку, навіть безпека держави пов'язані з тим, наскільки будуть забезпечені рівні можливості і чоловіків, і жінок, адже політика держави, основні принципи і механізми втілення якої формують переважно представники однієї статі, просто не може відповідати потребам усіх громадян.

Невіддільним складником демократичного світогляду вважається гендерна культура, дотримання принципу рівної та рівноцінної громадянської гідності кожної людини, незалежно від статі, забезпечення й дотримання умов вільного вибору діяльності, соціальних статусів і ролей, взаємоповаги, взаємопідтримки, розвитку особистості та самореалізації як чоловіків, так і жінок [1, 174].

Література

1. Оксамитна С.М. Гендерні ролі та стереотипи // Основи теорії гендеру (навчальний посібник). – К.: „К.І.С.”, 2044. – 536 с.
2. „Ми різні – ми рівні”. Основи культури гендерної рівності: Навчальний посібник для учнів 9 – 12 класів загальноосвітніх навчальних закладів / За ред. О. Семиколенової. – К.: „К.І.С.”, 2011. – 176 с.
3. Гендерний паритет в умовах розбудови сучасного українського суспільства. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2002.
4. Кімел М. Гендероване суспільство. – К.: Сфера, 2003.
5. Соціальний статус і соціальна роль // <http://ua.textreferat.com/referat-10045-3.html>

Кальницька Катерина Олексіївна,

кандидат психологічних наук, доцент Чернігівського державного інституту економіки і управління

Гендерні ролі та стереотипи: трансформація у сучасному суспільстві

Всебічний розвиток жінок і чоловіків як особистостей – одна зі стратегій розвитку суспільства в ХХІ столітті. Не можливо досягнути розвиненого суспільства без розв'язання проблеми рівноправності обох статей. Світова практика засвідчила, що там, де вчасно поставлено й розв'язується гендерне питання, де держава виявила свою волю до гендерних перетворень, там швидше й успішніше відбуваються позитивні суспільні перетворення. На сьогодні в Україні піддаються дискримінації обидві статі, тому розбудова громадських і державних структур з урахуванням інтересів обох статей корисна і жінкам, і чоловікам [1- 3].

Ідея про те, що жінки у певному сенсі поступаються чоловікам, виникла багато століть тому в історії західних цивілізацій і незахідних культур, в яких

чоловіки традиційно займали чільне місце. Це загальне правило має кілька вартих уваги винятків, коли жінки відігравали надзвичайну духовну або політичну роль (наприклад, богині – жінки грецького Олімпу, роль матері в давньоримській культурі, Діва Марія в християнстві, дама в період Середньовіччя і Ренесансу, королеви починаючи з початку XVII століття).

У 60-і роки XX століття ідея статевого диморфізму¹ була сформульована В.А. Геодакьяном. Відповідно до цієї теорії, **чоловіча стать** є передовим загоном популяції, який вирішує проблеми формування нових генетичних тенденцій, що передаються потомству при зіткненні з умовами середовища. **Жіноча стать** виконує місію збереження генетичного здобутку, який накопичений на попередніх етапах еволюції. Жіноча стать забезпечує незмінність ознак від покоління до покоління. Природа по-різному піклується про ці тенденції та їх носіїв. Відомо, що жінки відрізняються більшою життєстійкістю, а чоловіки більш вразливі. Жіночій статі властива філогенетична ригідність та онтогенетична пластичність, а чоловічій – філогенетична пластичність та онтогенетична ригідність. Однак прямо перенести закономірності еволюційно-генетичного плану на індивідуальну психологію людини було б неправомірно. Психологічні відмінності пов'язані зі статтю, формуються за допомогою соціальних та культурних засобів [7].

В останні десятиліття ставлення західного суспільства до жінки різко змінилося. Загальна фемінізація (або демаскулінізація) європейських країн характеризується стрімким виходом жінок на ринок праці і все частішою їх появою на високих постах, про що до недавнього часу не могло бути й мови. Безумовно, чоловіки залишають за собою лідируючі позиції в бізнесі і політиці і рівень успіхів, досягнутих жінками, у різних країнах неоднаковий. Разом з тим, відсоток жінок у юридичних та медичних професіях, а також в науці зростає в більшості країн. У багатьох країнах успіхи жінок у навчанні перевершують успіхи чоловіків. Але в той же час середній дохід жінок значно менший за дохід чоловіків, що відображає швидше адміністративну політику установ, ніж особистісні характеристики. Оскільки жінки народжують дітей і в основному на них лягає обов'язок догляду за ними, оскільки саме з матір'ю найчастіше після розлучення залишається дитина, - жінки частіше зазнають утисків на роботі та переривають свою професійну кар'єру і нерідко опиняються у фінансовій скруті при відсутності відповідного соціального захисту.

Протиставлення „чоловічого" і „жіночого" світів відбивається в специфічних гендерних приписах і обов'язках чоловіків і жінок, а також пов'язаних з ними гендерних стереотипах. Сукупність норм, що вміщують узагальнену інформацію про властивості, які притаманні кожній статі, називається гендерними ролями. Суспільство через гендерні ролі формує психологічні якості індивідів, заохочуючи розвиток одних і гальмуючи інші. Через гендерні соціокультурні конструкти суспільство детермінує також стиль поведінки, стиль одягу, форму спілкування особистостей. У цьому розумінні

¹ Статевий диморфізм – це фізичні відмінності між обома статями, зумовлені біологічно. Біологічне значення статевого диморфізму пов'язане зі збереженням людини як біологічного виду.

бути чоловіком або жінкою означає виконувати ту чи іншу гендерну роль, яка нав'язується індивідові на підставі його біологічної статі.

Вплив гендерної ролі на особистість дуже великий. У людини є тенденція вживатись в роль, яка змінює поведінку, а потім і самого індивіда. Система гендерних ролей детермінує не тільки поведінку чоловіка і жінки, але й оволодіння ними професійними знаннями. Гендерна роль моделює комбінацію рис, формує гендерні якості індивіда, розкриває в певному напрямку його здібності, направляє на здійснення тих чи інших видів діяльності. Отже, засвоєння людиною певної гендерної ролі детермінує всі інші її особистісні якості і разом з тим породжує певні проблеми її життєдіяльності.

За матеріалами останніх років Фонду народонаселення ООН, Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, Інституту соціології НАН України; Інституту геронтології НАН України, Державного інституту розвитку сім'ї та молоді виокремлено такі актуальні гендерні проблеми :

Чоловічі проблеми

- чоловіки живуть у середньому 62 роки, а це на 12 років менше тривалості життя жінок;
- третина серед них неодружені;
- приблизно третина неспроможні залишити по собі нащадків;
- майже кожний п'ятий хворів на недугу, що передається статевим шляхом;
- становлять понад 80% самогубців і переважну кількість тих, хто переніс інфаркт чи інсульт;
- щороку 80 тисяч з них ідуть з життя у працездатному та репродуктивному віці.

Жіночі проблеми

- керівні посади всіх рівнів – менше ніж 30%;
- за умови наявності однакової кваліфікації з чоловіком саме жінку не наймають на роботу;
- в Україні 75% державних службовців жінки, але на вищих керівних посадах вони майже відсутні;
- жіноче безробіття складає більшість усіх безробітних;
- заробітна плата жінок становить 2/3 від заробітної плати чоловіків;
- витрата великої кількості часу на домашнє домогосподарство:
 - у середньому 15 місяців життя витрачається на миття посуду;
 - 5 років - на приготування їжі.

Сімейні проблеми

- в Україні вдвічі більший показник розлучень, ніж у країнах - членах Євросоюзу;
- безвідповідальне батьківство:
 - середньостатистична українська сім'я все частіше має вигляд “мама і дитина”;
 - чоловіки мало займаються вихованням дітей (лише 32% татусів допомагають готуватися до уроків, лише 10% хочуть доглянути хвору дитину, менше ніж 24% мають бажання супроводжувати дитину до школи);

- домашнє насильство (економічне, психологічне, фізичне);
- фінансове становище:
 - сім'я із народженням дитини бідніє на 60%;
 - лише 4% сімей визнають себе матеріально забезпеченими;
 - на продукти харчування українська сім'я витрачає 60% заробленого, американська сім'я - 13%;
- відчуття себе нещасливими (Україна із 178 опитаних країн на 174 місці);
- брак дитячих садочків (середній показник - 125 дітей на одне місце в садочку).

Традиційне виконання гендерних ролей породжує замкнуте коло: гендерні ролі визначені від народження – вони впливають на поділ праці – різні ролі чоловіків і жінок, робота та оцінка їхньої праці створюють розходження в доступі до влади, нерівність у розподілі ресурсів та доходів, прав та обов'язків, робочого навантаження та відпочинку – ці розходження підтримують існуючу систему відносин, яка стимулює розходження гендерних ролей, що є соціально визначеними від народження.

Останнім часом увагу соціальних психологів привертає і те, що традиційні стереотипні гендерні ролі обмежують розвиток особистості і призводять до соціальної нерівності. Стереотипи можна назвати міфами нашої свідомості, бо, отримуючи їх у спадок від наших батьків і нашого оточення ще з дитинства, ми віримо в них бездоказово. Гендерні стереотипи відбивають погляди суспільства на поведінку, яка очікується від чоловіків або від жінок.

Наприклад:

- справжні чоловіки повинні: приховувати свої переживання, бути лідерами, незалежними ні від кого, фізично витривалими, вольовими, вміти заробляти для сім'ї багато грошей, не базікати, не бути сентиментальними, не розкисати тощо;
- справжнім жінкам личить бути акуратними, терплячими, ніжними, мудрими, емоційними, схильними до пліток, небайдужими до подарунків, тендітними, не бути політиками та не проявляти здібності до керівництва тощо.

Результати соціально-психологічних досліджень показують, що традиційно стереотипна жіноча роль, за якою жінок оцінюють за критеріями їх молодості і фізичної привабливості, може спричиняти у багатьох нервові розлади і призводити до зниженої самооцінки. Ще в 1963 році вийшла книга американської дослідниці Бетті Фрідан „Особливий дар жінки“, в якій вона показала, що навіть ті жінки, які завжди мріяли про роль дружини і матері, відчувають незадоволення своїм станом берегині. Непрацююча домогосподарка не може задовольнити багато із своїх психологічних потреб. Крім того, фінансова залежність від чоловіка зменшує її вплив в сім'ї. Працюючі жінки, незважаючи на подвійний тягар обов'язків на роботі і в сім'ї, все ж таки виграють від свого стану порівняно з непрацюючими. Проте, якщо працюючі жінки бажають зробити кар'єру на роботі, вони зустрічаються з явищем „скляної стелі“. Ця метафора виражає той факт, що в багатьох організаціях існує немовби невидима стеля, вище якої жінки не можуть піднятися. Це відбувається не тому,

що жінки не мають відповідних якостей, а тому, що існують гендерні стереотипи, згідно з якими жінка може виконувати другорядну роль порівняно з чоловіками.

На сьогодні підсвідомість багатьох людей в Україні підтримується й живиться гендерними стереотипами: "політика - чоловіча справа", "політика - сфера не для жінок", "жінка - не для політики" тощо. Через це так мало жінок є у владних структурах й вони не мають впливу на прийняття важливих рішень. І це при тому, що більша частина населення в нашій країні - жінки.

Особливо страждають права жінки, бо не реалізується право її вільного вибору: ким бути, як будувати своє життя, що в ньому вважати головним. Гендерні стереотипи підтримують традиційну суспільну думку, що головне призначення жінок - подбатися чоловікам, бути матір'ю, "берегинею" домашнього вогнища, відповідальною за всі домашні клопоти. Нав'язуючи таку думку про ідеальний образ жінки в сім'ї та її поведінку, суспільство змушує жінку пристосовуватися до родинного життя шляхом пригнічення свого "я", приносячи свій талант, розум і енергію лише на вівтар сімейного життя. Це не означає, що жінка має категорично відмовитися від сім'ї на користь роботи і кар'єри. Мова йде про те, що нав'язані стереотипи позбавляють жінку вільного вибору, який вона, як вільна особистість у правовій державі, має право виявити - в тому числі на користь материнства і виховання дітей. Це повинно бути її вибором: робити кар'єру чи віддавати весь свій час сім'ї. Між тим суспільна думка жорстко нав'язує упередження, що жінка може бути щаслива, тільки реалізувавши себе як мати, що жінка не може бути гарною керівницею, бізнес-леді, політиком. Тому жінки зазвичай мають більш низький соціальний ранг, менше влади й прибутків. У них нижчий рівень добробуту, престижу їхньої діяльності, також менше особистої свободи. Отже, існує гендерна дискримінація жінки як особистості.

Гендерні стереотипи сприяють також дискримінації чоловіків, заважають їм ставати партнерами в сімейному житті, а також спонукають їх до насильства. Віджилі погляди перешкоджають новому підходу до ролі чоловіка-батька біля домашнього вогнища.

Таким чином, ні стереотипи не дають жінкам і чоловікам можливості реалізувати свій багатий людський потенціал, ущемляють права людини і призводять до гендерної дискримінації - порушення прав людини за статевою ознакою. Конституційне закріплення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків не знімає повністю проблеми реальних гендерних перетворень. Необхідно також докласти величезних зусиль для подолання гендерних стереотипів у суспільній свідомості [4].

Гендерні стереотипи часто поширюються засобами масової інформації. Багато з того, що ми дізнаємося про чоловіків і жінок, залежить від того, якими ми бачимо їх по телевізору і в кіно, на сторінках газет і журналів. Наукові дослідження обмежень, які накладаються традиційною гендерною роллю на розвиток особистості, показують, що традиційно-стереотипні гендерні ролі необхідно змінювати.

Проте уявити майбутнє суспільство таким, в якому не існує відмінностей між чоловіками і жінками, важко, та воно і не потрібно. Наразі ситуація змінюється в бік гендерної рівності, про що засвідчує зміна тенденцій щодо гендерно-рольових наставлень, яка відбулась за останні 50 років. Отже, трансформація суспільства не може не позначитись на змінах в системі гендерних ролей. Багато дослідників, аналізуючи історичні зміни в гендерній культурі, акцентують увагу на загальній тенденції радикальної зміни традиційної системи гендерної стратифікації, відмічають різке послаблення поляризації чоловічих і жіночих ролей.

Статевий розподіл праці втратив минулу жорсткість і нормативність, кількість виключно чоловічих і жіночих занять помітно зменшилась. Більшість соціальних ролей взагалі не диференціюється за статевою ознакою. Загальна трудова діяльність і спільне навчання значною мірою нівелюють відмінності в нормах поведінки і психології чоловіків та жінок [5,6].

Проблеми у зв'язку з гендерними стереотипами виникають найчастіше тоді, коли вони надуз загальнені або неправильні, що може призводити до низки негативних поведінкових феноменів – забобонів, дискримінації, сексизму.

Ось такі факти негативних поведінкових проявів у різних сферах життєдіяльності жінок і чоловіків в українському суспільстві наводять тренерки-експерти Школи Рівних Можливостей Руслана Безпальча і Тамара Мельник:

Робота

1. Поширений у суспільстві патріархальний стереотип про справжнього чоловіка-годувальника призводить до постійно відтворюваної різниці середньої заробітної плати чоловіків і жінок. Протягом тривалого часу заробітна плата жінок у середньому по країні не перевищує 70% заробітної плати чоловіків. Найсуттєвішим прояв цієї нерівності є в тих галузях економіки, де працюють переважно жінки. Наприклад, охорона здоров'я, торгівля, освіта.

2. Серед державних службовців-керівників першої (найвищої) категорії жінки становлять менше ніж 10%.

3. Жінки становлять більше ніж половину студентства вищих навчальних закладів, а також майже половину тих, хто навчається в аспірантурі. Відповідно до статистичних даних, вищу або середню фахову освіту в Україні мають значно менше чоловіків-працівників, ніж жінок-працівниць. Проте частка жінок із вищою освітою, що займають керівні посади всіх рівнів, менша за 20%.

4. Періодичність підвищення кваліфікації в середньому в усіх галузях економіки сьогодні становить для чоловіків - 13 років, для жінок - 20 років.

5. Жінки переважають серед безробітних.

6. На запитання "Чи згодні Ви з тим, що якщо не вистачає робочих місць, чоловіки повинні мати більше прав на одержання роботи, ніж жінки?" загалом 35% дало позитивну відповідь. Найбільш дискримінованими в такій ситуації можуть виявитися жінки, які є єдиними годувальницями своїх дітей (до того ж кількість таких сімей у суспільстві постійно зростає).

7. Згідно з даними соціологічних опитувань, зазвичай робота жінки розглядається лише як додатковий матеріальний внесок у бюджет сім'ї. На

такому розумінні особливо наполягали чоловіки. Вони зазначали, що якби була можливість, вони віддали б перевагу тому, щоб їхні дружини не працювали.

8. Згідно з соціологічними опитуваннями, майже половина жінок-респондентів зазнавали сексуальних домагань на роботі.

Політика

1. В сучасній Україні жінки практично відсутні серед представників виконавчих та законодавчих органів найвищого рівня. Представництво жінок у законодавчих органах державної влади складає лише декілька відсотків.

2. Серед членів наймасовіших і найвпливовіших політичних партій нараховується досить багато жінок, проте в списках партій жінки розташовувалися переважно на таких місцях, що практично не залишали їм шансів стати законодавцями, що й відбилося на кількості жінок-депутатів парламенту.

3. За опитуваннями, політика - практично єдина сфера життя суспільства, в якій, на думку всіх жінок, існує утиск жінок, і представляє собою блок питань, що викликав і викликає різкі розбіжності у поглядах чоловіків і жінок. Жінки вважають, що їм потрібно активніше брати участь у політичному житті, вирішувати питання на державному рівні, впливати на політику в країні. В даний час кількість жінок у політичних структурах недостатня і має збільшуватися. Чоловіки, на відміну від жінок, вважають, що жінок у політиці більш ніж достатньо. "Жінки неспроможні серйозно займатися подібними питаннями, бо тільки чоловік може думати про всі сім'ї, а жінка - лише про свою".

4. За даними соціологічних опитувань, фактична відсутність жінок-політичних діячів суспільною думкою сприймається як цілком нормальне явище, оскільки це відповідає дуже поширеній думці, що з чоловіків виходять кращі політики, ніж із жінок. Серед опитаних в Україні згоду з тим, що чоловіки є кращими політичними лідерами, ніж жінки, висловили 45%. Проте щодо такої оцінки представники обох статей не є одностайними. Переконаними в оцінюванні себе як кращих політичних лідерів є 60% чоловіків. На тлі інших регіонів світу українське суспільство щодо визначення переваги політичних лідерів за гендерною ознакою наближене до країн Східної Європи та Азії й суттєво віддалене від розвинених західних країн.

5. Оскільки в суспільній свідомості щодо "призначення жінки" й досі продовжує домінувати образ матері-доглядальниці, виховательки й домогосподарки, то "традиційно" жінки практично не беруть участі у виробленні державної політики, не реалізують свої громадянські права. Хоча зрозуміло, що політика держави, основні принципи та механізми втілення якої формулюються (і формуються) переважно представниками однієї статі, не може відповідати потребам усіх громадян та громадянок країни. Відсутність чи незначне представництво жінок в органах, що приймають політичні рішення, є важливою проблемою для України, що потребує введення гендерних виборчих квот.

Рівні права

1. Проведені в Україні дослідження показали, що лише 55% опитаних вважають, що жінки й чоловіки мають рівні права в нашій державі. До того ж чоловіки переконані в цьому значно частіше (65%), аніж жінки (47%).

2. В Україні кожен п'ятий опитаний (20%) висловив згоду з твердженням, що освіта більше необхідна для хлопчиків. Причому українські чоловіки значно частіше (25%), ніж жінки (15%), впевнені у важливості освіти насамперед для хлопчиків.

3. Чоловіки в середньому зайняті різними видами робіт, зокрема у побуті, майже на 25% часу менше, ніж жінки.

4. За даними соціологічних опитувань, поширеним в Україні є переконання, що в ситуації недостачі робочих місць у країні, чоловіки повинні мати переваги у працевлаштуванні; а також думка про те, що фахова кар'єра менш важлива для жінки, чим діти й добробут сім'ї. А якщо жінка буде заробляти більше за чоловіка, то це призведе до виникнення конфліктів у сім'ї.

5. Одним із найбільш поширених поглядів в українському суспільстві є уявлення про те, що призначенням чоловіка є заробляння грошей і матеріальне забезпечення сім'ї, а жінка, насамперед, має народжувати дітей, виховувати їх, бути берегинею сім'ї та виконувати всю або майже всю домашню роботу. За даними соціологічних опитувань, такі погляди домінують серед чоловіків і також властиві дуже багатьом жінкам, незалежно від віку.

6. У цілому в суспільстві переважає думка про те, що участь жінок у виробничій сфері життя суспільства повинна бути меншою порівняно з чоловіками.

Сім'я

1. Згідно з даними соціологічних опитувань в Україні, в усіх групах, як чоловічих, так і жіночих, переважає традиційний погляд на роль чоловіка та жінки в родині. На чоловікові, на думку практично всіх респондентів, лежить відповідальність за захист і матеріальне забезпечення сім'ї. Найголовніші обов'язки жінки - це материнські обов'язки - піклування про дітей, їхнє виховання, а також хатні обов'язки - приготування їжі, прибирання, прання. Також переважна більшість вважає, що, якщо чоловік працює, то жінка цілком відповідає за ведення хатнього господарства, незалежно від того, чи працює вона сама.

2. Опитування показало "подвійний стандарт" у суспільних поглядах - те, що можна чоловікові, не можна дружині. Чоловік може прийти додому пізніше, не завжди тверезий, а жінці не можна затриматися й на хвилину.

3. Більшість респондентів були згодні з тим, що жінка несе більшу відповідальність за дітей, ніж чоловік. У сприйнятті оточення завжди винною в ситуації розлучення є жінка, оскільки вважається, що вона не змогла зберегти сім'ю.

4. Соціологічне опитування показало прагнення молодих жінок покласти відповідальність за розв'язання матеріальних проблем на чоловіка. Як спосіб розв'язання своїх матеріальних проблем ці жінки розглядають вигідний шлюб.

5. Згідно з даними соціологічних опитувань близько 12% жінок-респонденток у віці до 28 років визнали, що потерпають у своєму сімейному житті від фізичного насильства з боку чоловіка. За своє життя більше ніж 30% опитаних жінок піддавалися фізичному насильству.

Ролі жінок і чоловіків у засобах масової інформації

1. У більшості статей і репортажів "тиражується" та всебічно підтримується патріархальний (традиційно-усталений) поділ чоловічих і жіночих ролей у суспільстві.

2. Вкрай рідкісними є висвітлення у ЗМІ прикладів успішної жіночої кар'єри, особливо у сфері підприємницької діяльності.

3. У більшості телевізійних рекламних роликів жінка зображується в образі споживачки, спокусниці, об'єкта чоловічих бажань, переважно сексуального характеру; домогосподарки або дівчини-секретарки, що покликані створити всі умови для повноцінної діяльності та відпочинку чоловіка-працівника, підприємця чи бізнесмена.

4. Досить часто у засобах масової інформації з вуст політичних і державних діячів, а подекуди й жінок-активісток, лунають заклики про необхідність повернення жінки в сім'ю, оскільки головне її призначення - бути берегинею домашнього вогнища, а не працювати й робити кар'єру.

5. В українських ЗМІ переважає зневажливе ставлення до самої ідеї рівності статей, подаються недостовірні відомості щодо форм і шляхів поширення гендерної дискримінації, фактично висловлюється згода з деякими формами дискримінації та насильства щодо жінок [4].

Наведені факти про становище жінок і чоловіків в українському суспільстві засвідчують необхідність побудови в нашій країні нової моделі розвитку держави, заснованої на партнерській солідарності жінок і чоловіків. Основою функціонування українського суспільства в третьому тисячолітті мають стати гендерна рівновага і гендерна демократія.

Література:

1. Закон України «Про забезпечення прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09 2005 № 2875-IV.
2. Рекомендації парламентських слухань на тему : «Рівні права та можливості в Україні: реалії та перспективи», затверджені Постановою Верховної Ради України від 27.06.2007.
3. Безпальча Р., Мельник Т. Гендер і ми. Інтегрування гендерного підходу в освіту та виховання: навч.- метод. Посіб. для шк. та ст.молоді / Руслана Безпальча, Тамара Мельник. – Шк. Рівних Можливостей.- К., 2009. – 160 с.
4. Кальницька К. О. Гендерні ролі та стереотипи як підґрунтя дискримінації жінок / К.О. Кальницька // Жінки Чернігівщини: історія і сучасність. Проблеми сучасної дискримінації: гендерний аспект. Матеріали обласної науково-практичної конференції. 27 квітня 2010. – Чернігів: ФОП Падалко О.В., 2010. – С. 32-38.
5. Капрара Дж., Сервон Д. Психологія личности / Дж. Капрара. Д. Сервон. - СПб.: Питер, 2003. – 640 с.
6. Коpecь Л.В. Психологія особистості: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.- 2-ге вид./ Л.В. Коpecь. – К.: Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2008. - 485 с.

Свистун Катерина Йосипівна,
*перший заступник начальника Головного
управління статистики у Чернігівській області*

Демографічна більшість

Жінки – це демографічна більшість. Тобто вони переважають у загальній чисельності населення.

Сьогодні, за оцінкою, в області проживає 608 тис. жінок, що складає 55% жителів. Відповідно, чоловіків – 45%, або 502 тис. осіб.

Співвідношення були й іншими, але завжди не на користь чоловіків. Так, за даними перепису населення 1959р., жінки становили 58% жителів області, відповідно чоловіки – 42%.

Це пояснюється тим, що за 13 повоєнних років не встигли відновити втрати чоловічого населення, зумовлені Великою Вітчизняною війною.

Таким чином, сьогодні в області жінок на 106 тис. більше, ніж чоловіків.

І це при тому, що представників чоловічої статі завжди народжується більше. У 2010 році в області народилося 4907 дівчаток та 5184 хлопчики, тобто 106 хлопчиків у розрахунку на 100 дівчаток (у 2009р. – 103, у 2002р. – 109).

Це загальна демографічна тенденція. Природа створює надлишок чоловіків. Чому? А тому що чоловіки – це біологічно слабка стать.

Тобто теза про те, що жінки слабкі – це стереотип, міф, можливо, навіть жінками створений, аби потішити себе такими думками, помріяти про сильне плече, опору в житті.

Це солодка омана. З точки зору демографічного аналізу ми сильна стать, а надзвичайно серйозні проблеми стосуються саме чоловіків.

Хлопчиків народжується більше, ще більше помирає вже на першому році життя (у 2010р. – 65% з числа померлих немовлят).

Чоловіки інтенсивніше хворіють.

Розгубленість і стрес, шкідливі звички зумовлюють вищий рівень чоловічої смертності: у 2011 році – в розрахунку на 100 тис. осіб відповідної статі померло 19,6 чоловіків проти 18,9 жінок.

Аналіз основних причин смертності свідчить, що єдиний клас причин, від якого рівень смертності жінок постійно вищий, ніж чоловіків (у 2010р. у 1,2 раза) – це хвороби системи кровообігу. Від них помирає четверо з п'яти жінок (у 2010 р. - 83,4%).

Смертність від усіх інших найбільш поширених причин серед чоловіків була вищою, ніж серед жінок:

- від новоутворень – у 1,6 раза;
- від хвороб органів дихання та хвороб органів травлення – у 2 рази;
- від інфекційних та паразитарних хвороб – у 4 рази (у т.ч. від туберкульозу – у 6 разів, від СНІДу – у 3,5 раза).

Чоловіки частіше, ніж жінки, гинуть у результаті зовнішніх дій (неш. вип.). У 2010р. загинуло 1108 чоловіків та 267 жінок. Рівень смертності чоловіків від цього класу причин у 5 разів більший, ніж у жінок.

В інституті економіки Національної академії наук України вважають, що гіпотетичні резерви подовження тривалості життя населення України за умови повної ліквідації випадків смертності від зовнішніх причин становить близько 7,5 років життя для чоловіків і трьох років для жінок.

Найпоширенішими причинами загибелі як жінок, так і чоловіків були навмисні самоушкодження. Суїцидальна активність серед чоловіків значно вища. У 2010р. позбавили себе життя 295 чоловіків (26,6% загиблих чоловіків) та 56 жінок (21%). Кожен восьмий був у стані алкогольного сп'яніння

Останнім часом загрозливими стають масштаби захворюваності і смертності населення області від причин, викликаних зловживанням алкоголем.

Випадкові алкогольні отруєння – це друга за поширеністю причина неприродної смертності чоловіків. У минулому році вони забрали життя 222 чоловіків (20% з числа загиблих) та 38 жінок (14,2%) – у 6 разів. Причому в сільській місцевості показник смертності від алкогольних отруєнь у 2-2,5 рази перевищує показники у міських поселеннях.

Абсолютна більшість чоловіків (89%) та жінок (76%) гине від отруєнь алкоголем у віці 16-59 років. Наймолодші серед тих, хто отруївся були у віці 20-24 роки (у 2010р були два 20-річних юнаки та 22-річна дівчина). У 2009р. рівень смертності від випадкових отруєнь алкоголем в нашій області був найвищим в Україні.

Випадкові отруєння – це не єдина загроза. Поширення набуває така причина, як алкогольна кардіоміопатія, причому померлі від цієї причини «молодшають» (у 2010р. наймолодшому померлому виповнилося лише 20 років), що є наслідком вживання алкоголю з дитячого та підліткового віку. Серед чоловіків показник смертності від алкогольної кардіоміопатії у 6 разів вищий, ніж у жінок.

Забирають життя переважно працездатного населення також розлади психіки та поведінки внаслідок вживання алкоголю. Рівень чоловічої смертності від цієї причини у 12 разів вищий за жіночий (14,4 чоловіки на 100 тис. та 1,2 жінки на 100 тис. населення відповідної статі).

Найболючішою проблемою є смертність чоловіків у працездатному віці. Серед померлих у 2010р. чоловіків кожен третій був у працездатному віці (31,3%), серед жінок – 6%.

Усі перераховані вище фактори зумовлюють коротке життя чоловіків, які живуть на 12 років менше, ніж жінки. Середній вік померлих у минулому році складав для жінок 77 років, а для чоловіків – 65,4.

А з урахуванням сучасного рівня життя, показників смертності, що склалися на даний час, середня очікувана тривалість життя для народжених зараз хлопчиків буде становити 61,3 року, для народжених дівчаток – 75,1. А в сільській місцевості становище ще складніше: для сільських хлопчиків перспектива дожити лише до 57 років (для дівчат – до 73 років).

Отже, шановне жіноцтво, настав час змінювати лозунг – “ Бережімо чоловіків!” Адже вже сьогодні в області в розрахунку на кожні 1000 жінок припадає лише 824 чоловіки. Причому стале чисельне переважання жіночої статі розпочинається вже з 29 років – у віці найвищої дітородності. Це продукує нові серйозні демографічні проблеми в майбутньому.

Терпілова Олена Іванівна,
*учитель історії загальноосвітньої школи
I-III ступеня № 29 м. Чернігова*

Деякі аспекти гендерного виховання в школі

З моменту виникнення людського суспільства життя жінок і чоловіків супроводжувалося постійною боротьбою статей за рівноправність, за подолання соціального розподілу на «чоловічі» і «жіночі» заняття й професії. Історії відомі періоди «матріархату» і «патріархату». Багато правових і соціальних обмежень по відношенню до однієї з статей надалі закріпилися у вигляді традицій, елементів релігійних вірувань, увійшли до масової свідомості у вигляді забобонів, стереотипів поведінки.

У другій половині ХХ століття чоловічі і жіночі ролі зазнали значних змін. Розвиток техніки, участь жінок у трудовій діяльності нарівні з чоловіками і рівний доступ до освіти змінили традиційні уявлення про «статевий розподіл праці», сімейні відносини і доцільність виконання тими або іншими людьми різноманітних навантажень. На зміну старим стереотипам і правилам прийшли нові: будь-яка професійна діяльність може бути виконана як чоловіками, так і жінками, причому статеві приналежності не може позначитися на її ефективності; помічати стать співробітника в процесі спільної діяльності не тільки не ввічливо, але й соціально некоректно; необхідно усунути з ділового етикету будь-які правила, що підкреслюють гендерну належність співробітника. У результаті виникли численні кваліфікаційні моделі, в яких через визначення вимог до професійної майстерності, рівня знань і ерудиції співробітників створювався якийсь образ фахівця, здатного виконати конкретні посадові обов'язки ідеально. При цьому не враховувалися ні гендерні або вікові характеристики, ні обумовлені ними прояви особистості.

Подібна ситуація характерна і для педагогічної науки. Хоча дослідження питань, пов'язаних з професійною майстерністю вчителя і його педагогічною культурою є одним з провідних напрямів сучасної педагогіки, більшість теорій пропонує універсальну безстатеву модель педагога, яка не враховує особливості мислення, поведінки і особистих якостей вчителів-чоловіків і -жінок. У той же час реалізація гуманістичної особистісно-зорієнтованої освіти можлива, якщо створено сприятливі умови для розвитку, самоідентифікації і самореалізації обох суб'єктів освітнього процесу: учнів і вчителів. У свою чергу, це вимагає вивчення індивідуальності педагогічної культури вчителя, яка значною мірою

визначається його гендерною належністю. Таким чином, актуальність даного питання обумовлена реальними потребами сучасного суспільства в підготовці вчителів нового типу, здатних реалізувати себе професійно та особисто в педагогічній діяльності, чого неможливо досягти без урахування гендерних особливостей педагогічної культури вчителя.

Метою гендерної педагогіки є пом'якшення гендерних стереотипів через створення толерантних умов для формування особистості дитини. Такі стереотипи в повсякденній практиці шкільного навчання укорінюються внаслідок прихованих чи відкритих елементів статевої дискримінації.

Відкритою дискримінацією вважається наявність навчальних програм, що викладаються окремо для хлопчиків і дівчаток. Це характерно для уроків праці. Традиційно дівчинок навчають веденню домашнього господарства (готуванню, шиттю), хлопчиків - столярній і слюсарній справі.

При цьому не враховується особистість того чи іншого учня чи учениці. Наприклад зі мною навчався хлопчик, який уже в молодших класах дуже гарно вишивав. Але це настільки не відповідало нашому уявленню про те, чим повинен займатися хлопчик, що я через багато років пам'ятаю про це. Про ці його здібності вчителька розповідала, як розповідають про щось надзвичайно виняткове, незвичне.

Цей стереотип привів до дуже поганих наслідків: хлопчик після закінчення початкової школи вже не вишивав – не чоловіча це справа, а знайти себе в чомусь іншому не зміг. Після школи він став повністю асоціальною особистістю і буквально через рік потрапив до в'язниці.

Прихована дискримінація - це наявність гендерних стереотипів у шкільних підручниках та інших навчальних матеріалах, їх ретрансляція в поведінці вчителя під час занять. Зокрема, у більшості шкільних підручників дівчаткам пропонується тільки одна модель ідентифікації (родина), хлопчики мають більш широкий вибір, але при цьому їхня сімейна роль розглядається як периферійна. Жінки показані пасивними, зайнятими традиційними справами (готування, прибирання тощо). Чоловіки та хлопчики зайняті роботою або хобі. Граматика мови підручників часто вимагає використання чоловічого роду, особливо коли йдеться про людину або людей взагалі без посилання на статеvu належність. Часто вчитель неусвідомлено робить учинки, що впливають на уявлення дітей про гендерні ролі (підвищено дбайливе ставлення до дівчаток).

Прикладів прихованої дискримінації безліч. Ми часто не помічаємо, викладаючи на уроках ту чи іншу тему, що ці стереотипи заважають нам адекватно викласти той чи інший матеріал. Так, розповідаючи по заняття первісних людей, ми на автоматично говоримо, що жінки займались збиральництвом, а чоловіки полюванням і демонструємо всім відомий малюночок, де біля печери у вогнища сидить жінка, десь поодаль збирає рослини жіноча частина племені, а мужні чоловіки несуть мамонта. А чи реальна ця картина? Звертаючись до досвіду свого життя, я розумію: якби моя бабуся займалася збиральництвом, те плем'я загинуло б з голоду, у той час, як мій дідусь забезпечував нас ягодами, грибами, горіхами до перших заморозків. Сидіти біля вогнища й оберігати його міг і хворий чоловік. А для полювання на

мамонта абсолютно не потрібна була чоловіча сила, оскільки цю тварину заганяли до задалегідь викопаної ями, видаючи гучні звуки. А жінки це роблять не гірше за чоловіків. Цим прикладом я хочу звернути увагу на те, що ми повинні в першу чергу навчити учнів мислити і тільки таким чином зможемо перемогти стереотипи, які формувались і вкорінювались упродовж багатьох років.

- Гендерна педагогіка - це сукупність підходів, спрямованих на створення комфортних умов у школі для соціалізації дітей, важливою складовою якої є самоідентифікація дитини як хлопчика чи дівчинки.

Предметом гендерної педагогіки є корекція процесу соціалізації молоді залежно від статі відповідно до соціально-економічних вимог.

Гендерна модель виховання ґрунтується на розумінні того, що людина – це не абстрактна нейтральна цілісність, а жінка і чоловік. Гендерне виховання передбачає формування гармонійного розвитку у вихованців рис фемінності і маскулінності, з урахуванням психофізіологічних особливостей (інтелектуальної, емоційної компонент особистостей чоловіків/жінок, поведження і характеру конструювання взаємин між ними).

Дидактична модель гендерного виховання учнів має мету і завдання, основні принципи, зміст і складові гендерного виховання.

Мета гендерного виховання.

Сформувані особистості юнака та дівчини, щоб вони були:

- вільними від гендерних стереотипів;
- відповідальними за своє поведження і міжособистісні взаємини;
- рівними у самовираженні і самоствердженні в усіх сферах життя демократично-орієнтованого суспільства;
- незалежними від традиційних поглядів на роль і місце жінок і чоловіків у сучасному суспільстві.

Задачі гендерного виховання:

Сформувані мотивацію й основні вміння особистості учнів, що необхідні для рівноправної участі в суспільному житті. Сприяти становленню активної позиції особистості щодо реалізації ідеалів і цінностей гендерної демократії в Україні, усуненню дискримінації і захисту прав жінки. Формувати громадянську позицію щодо вирішення проблеми рівноправної участі жінок у прийнятті політичних рішень на всіх рівнях.

Гендерне виховання базується на таких принципах:

Принципи гендерного виховання	Ознака принципу
Гуманізм	Пріоритетність забезпечення прав і свобод чоловіків і жінок, творчий розвиток особистості, виховання гендерного достоїнства, розуміння значимості його автономності
Демократичність	Виховання прагнення до соціальної солідарності, справедливості, уміння конструктивно діяти і приймати гендернозбалансовані рішення

Наступність і безперервність	Поетапне розширення інформаційного і практичного поля гендерного виховання, у дошкільній, середній і вищій освіті, самоосвіті
Міждисциплінарність	Отримання гендерних знань під час вивчення різних навчальних дисциплін; узгодження змісту навчальних програм з метою і завданнями гендерного виховання
Етнокультурність	Урахування у змісті гендерного виховання етнонаціонального, регіонального культурного контексту щодо розвитку жіночого руху, участі в соціальних і культурних акціях місцевих громад
Полікультурність	Наповненість гендерного виховання ідеєю універсальності прав людини, гендерної рівності національних культур, виховання особистості на основах міжетнічної толерантності
Плюралізм	Виховання толерантного відношення до різних світоглядних доктрин, діяльності гендерних громадських організацій

При формуванні змісту гендерного виховання необхідно дотримуватись таких підходів:

- *діяльнісний* - спрямовує зміст гендерного виховання на розвиток уявлень і умінь, що сприяють становленню гендерної соціалізації особистості, її активній життєвій позиції. Реалізується шляхом створення навчальних ситуацій щодо гендерної рівності через залучення учнів до участі в окремих акціях, проектах з гендерної тематики для одержання особистого досвіду.
- *конкретно-історичний* - враховує історичні реальності, конкретні вимоги суспільства щодо підготовки молодих чоловіків і жінок до життя і діяльності на сучасному етапі розвитку суспільства. Спрямовує зміст гендерного виховання на вирішення найбільш актуальних для даного етапу задач розвитку українського суспільства.

Основні складові гендерного виховання у формуванні гармонійно розвиненої особистості.

❖ *Національна*

Знання історичного минулого розвитку жіночої та чоловічої історії, усвідомлення ролі жінок і чоловіків у формуванні національної свідомості громадян

❖ *Моральна*

Гендерні особливості міжособистісних взаємин учнів різних статей.
Гендерні особливості формування культури інтимних стосунків

❖ *Сімейна*

- Роль батька і матері в гендерній соціалізації дитини. Формування рис фемінності та маскулінності особистості

❖ *Фізична*

Формування фізичної культури школярів, особливості спортивних інтересів учнів різної статі

❖ *Правова*

Правове забезпечення гендерної рівності чоловіків і жінок. Національні механізми встановлення гендерної демократії в Україні

❖ *Трудова*

Місце чоловіків і жінок на ринку праці, гендерні особливості вибору майбутньої професії, гендерна профорієнтація

❖ *Інтелектуальна*

Урахування вчителем у навчально-виховній діяльності психофізіологічних особливостей учнів обох статей, формування їх упевненості у вирішенні інтелектуальних завдань

Успішність гендерного виховання оцінюється через трансформування отриманих знань і умінь у світоглядні пріоритети і ціннісні установки, формування гендерної культури учнів. Оволодіння гендерною системою знань сприяє формуванню світоглядних орієнтацій особистості, створенню власної життєвої філософії, її самоідентифікації і самореалізації в кожній зі сфер суспільства.

Здійснення виховної роботи зі школярами передбачає високий рівень гендерної культури вчителя. Від використання ним виховних траєкторій залежить реальне здійснення реконструкції традиційних культурних обмежень у розвитку особистості школяра, створення умов для максимальної самореалізації і розкриття здібностей дівчаток і хлопчиків у процесі педагогічної взаємодії.

У результаті впровадження гендерного підходу у вихованні учнів формується гендерна самосвідомість і відбувається активізація самореалізації особистості школяра через:

- усвідомлення абсолютної цінності прав чоловіків і жінок, свободи особи;
- усвідомлення себе як особистості, здатної впливати на гендерну ситуацію в державі;
- активна позиція щодо необхідності участі в гендерних перетвореннях;
- критичне сприйняття соціально-політичної інформації;
- розуміння рівноправної участі обох статей у політичному житті;
- лояльне і разом з тим вимогливе ставлення до обох статей;
- готовність відповідати за власні рішення та їхні наслідки;
- почуття власного достоїнства, толерантність, плюралізм, здатність до компромісу.

Гендерна рівність - рівність жінок і чоловіків - обумовлює концепцію, що усі люди – і жінки, і чоловіки - мають право на розвиток особистих здібностей, право на вибір без будь-якого обмеження стереотипами, суворим розподілом гендерних ролей. Це не означає, що жінки і чоловіки повинні стати однаковими, це означає, що їхні права, обов'язки і можливості не повинні залежати від особливостей статі.

Література:

1. Абукирова Н.И. Что такое гендер? // Общественные науки и современность. - 1996. – № 6.

2. Винокурова АА. Женщины и мужчины в науке: двойной портрет // Соц. исследования. - 1999. - №4.
3. Здравомыслова ЕА., Темкиш АА. Социальное конструирование гендера // Социологический журнал. - 1998. - № 3. - С. 172-182.
4. О. Цокур, І. Іванова Основи гендерного виховання // Гендерний розвиток у суспільстві (конспект лекцій) – К: ПЦ «Фоліант», 2005.
5. О. Цокур, І. Іванова Розвиток гендерного підходу в освіті // <http://osvita.ua/school/technol/>

Каземирова Светлана Константиновна,
*кандидат философских наук, доцент кафедры
гуманитарных наук Черниговского государственного
технологического университета*

Гендерные стереотипы в сознании студенческой молодёжи

Происходящие в мировом сообществе изменения обуславливают необходимость демократизации украинского общества, скорейшего формирования паритетных отношений между женщинами и мужчинами.

Практика осуществления гендерной политики в Украине свидетельствует, что одной из причин гендерного неравенства и двойных стандартов является существование стереотипов, которые отрицательно влияют на все сферы человеческой жизни и значительно препятствуют реализации личного потенциала как женщин, так и мужчин.

Гендерные стереотипы (от греч. stereos - твердый, typos - отпечаток) - упрощенный, стандартный, стойкий, эмоционально насыщенный, ценностно-определенный, жестко фиксированный образ женщины и мужчины. Это набор устоявшихся общепринятых суждений и норм относительно существующего в обществе положения женщины и мужчины. Гендерные стереотипы представляют собой результат реально сложившихся представлений о том, как должны и как действительно ведут себя женщины и мужчины. Стереотипы накладывают отпечаток на поведение личности в обществе, влияют на процесс социализации молодежи и социальное поведение всего социума. Они определяют восприятие, мышление, мотивацию, поведение и взаимоотношения людей. Гендерные стереотипы могут играть как негативную, так и позитивную роль, поскольку они выполняют регулирующую и мотивирующую функции.

В этой связи представляет особый интерес изучение гендерных стереотипов в среде студенческой молодежи. С этой целью в Черниговском государственном технологическом университете (ЧГТУ) в 2007 году было начато исследование, целью которого есть выявление наличия или отсутствия гендерных стереотипов у студентов и их влияния на мировосприятие, мышление и поведение учащейся молодежи. В 2007 году было опрошено 205 человек, из них 68,3 % составляли девушки и 31,7 % - юноши в возрасте от 18 до 20 лет. В 2011 году - 276 человек, из них 74,6 % - девушек и 25,4 % - юношей в возрасте от 17 до 22 лет. В этом году была поставлена

дополнительная задача – выяснить, с какими стереотипами приходят в университет первокурсники и происходят ли изменения в гендерном сознании студентов в процессе получения высшего образования. В этой связи опрос проводился среди студентов первого и четвертого (выпускного бакалаврского) курсов.

Выбор студентов в качестве объекта изучения не случаен. Они являются одним из наиболее информированных и образованных слоев молодежи, часть из них имеет определенный опыт работы. Помимо анкетирования использовались интервью и наблюдение. Достаточное количество респондентов, комплексный характер методики исследования дают основание рассчитывать на надежность полученных результатов.

Проведенное в 2011 социологическое исследование показало, что произошли некоторые подвижки в плане информирования относительно понятия «гендерные стереотипы». Если в 2007 году этот термин был знаком только 35,6 % опрошенных, 28,3 % вообще не слышали о таком словосочетании, 36,1 % - затруднились или не дали ответа, то в 2011 году более 40 % опрошенных студентов знает, что означает это понятие. Более информированы в этом вопросе четверокурсники (почти половина опрошенных), первокурсники просто знакомы с этим словосочетанием (около 20 %), 41, % не слышали о таком понятии, остальные затруднились с ответом или вообще его не дали.

Ответы на вопрос «Встречались ли вы, ваши родные, близкие, друзья или знакомые с проявлением гендерных стереотипов?» остались практически без изменений. В 2007 году утвердительно ответило на этот вопрос 19 % опрошенных, в 2011 - около 20 %, дали отрицательный ответ соответственно 13,7 % и 13 % респондентов, затруднились с ответом соответственно 56,1 % и 55 %.

К сферам, в которых опрашиваемые и их родные, друзья и знакомые сталкивались с проявлением гендерных стереотипов, студенты отнесли следующие: семья, быт (47,5 % опрошенных в 2011 г. и 16,2 % - в 2007г.), работа – 20 % в 2011 г. и 3,9 % в 2007 г.; сфера образования – показатели не изменились: чуть более 3 %.

Для того, чтобы выявить, укоренились ли гендерные стереотипы в сознании и подсознании опрашиваемых студентов, им были предложены непрямые, косвенные вопросы. Респондентам предлагалось выразить свое отношение к ряду суждений («да», «нет», «сомневаюсь»), некоторые из них были гендерными стереотипами. Среди этих суждений были следующие: «Женщина - хранительница очага». С этим согласны более 80 % опрошенных как в опросе 2007 года, так и 2011. Другой не менее распространенный стереотип – «Мужчина – кормилец семьи». В 2007 году с этим утверждением было согласно почти 68 % , не согласны – 9,8 %. В 2011 году произошло резкое изменение в ответах: только четверть опрошенных согласна с этим утверждением. Такая разница в ответах, по всей видимости, объясняется произошедшим кризисом, показавшим, что женщины могут содержать семью и

более того чаще всего именно женщины во многих семьях являются кормилицами (по крайней мере в семьях опрошенных студентов).

В исследовании 2011 года студентам был также предложен тест «Орієнтація на традиційні чи егалітарні стосунки» (Т.В. Говорун, О.М. Кікінежді) /1/. Опрашиваемым надо было ответить, насколько они чувствуют и используют ряд утверждений («полностью согласен», «согласен», «не согласен», «полностью не согласен»). Утверждения этого теста позволяют более точно выделить стереотипы, препятствующие реализации гендерного равенства. Так в области межличностных отношений женщины и мужчины имеет место утверждение, что у мужчины есть право настаивать на том, что может и что не должна делать женщина. С этим утверждением полностью согласно 6,9 % тестируемых (из них 22,8 % юношей и 3,5 % девушек), согласны 15,2 % опрошенных (41,8% юношей и 10% девушек). 63% опрошенных считает, что именно женщина должна приложить все свои усилия, чтобы свести до минимума причины, вызывающие раздражение мужчин. 42 процента из них составляют девушки. Из общего числа опрошенных девушек 48% считают это делом женщины. 70% респондентов утверждают, что женщина вообще нуждается в мужской защите и руководстве, 46% из них – девушки. Интересно, что число девушек, нуждающихся в руководстве и защите со стороны мужчины, на первом курсе составляет 65%, а на четвертом – 61%, категорически не согласны с таким утверждением 8,8% первокурсниц и 6,3% четверокурсниц. Среди парней 69% первокурсников согласно с необходимостью руководить жизнью женщин и 78% с четвертого курса. 26% студентов убеждено, что женщина должна находиться дома, если муж может её содержать. Среди них около 20% девушек и 63% парней, 23% из опрошенных девушек, готовых находиться дома, - первокурсницы и 16% с четвертого курса. Но при этом 15% девушек из всего числа опрошенных считает оскорбительным просить деньги у мужа, так считает 9,8% первокурсниц и 17,5% четверокурсниц. Из общего числа опрошенных 14% согласны с тем, что для женщины унижительно просить деньги у мужа. Еще один гендерный стереотип дал знать о себе при ответе на утверждение, что именно мужчина должен рассматриваться в качестве законного представителя семьи во всех юридических вопросах. Согласно и полностью согласно с этим 53% от общего числа опрошенных, из них 17% юношей. Среди молодых людей 67% уверено, что только мужчина может представлять интересы своей семьи, среди опрошенных девушек этот процент составляет 48,5.

47,5% респондентов считает, что женщины, стремящиеся сделать карьеру, лишают себя возможности обогатить свою жизнь преданностью мужу и детям. Такого мнения придерживается 75,7% молодых людей (причем среди первокурсников этот процент составляет почти 82%, среди старшекурсников - 70%) и около 38% девушек (из них 34,8% - первокурсницы и 40,4% старшекурсницы). Почти 40% опрошенных студентов считает, что лидерство в какой-либо общности должно быть в мужских руках, из них 21% - девушки, 18% - юноши. Среди девушек подобной точки зрения придерживается 29%, среди молодых людей – 71%. 39,5% прошедших тестирование высказало

мысль о том, что только неординарная женщина может быть допущена в политику, из них 26,4% составляют девушки и 13% парни. Внутри гендерных групп результаты распределились следующим образом: 35,4% у девушек и 51,4% у молодых людей.

Более всего гендерная стереотипизация проявилась при ответе на утверждение, что женщины чаще мужчин достигают своих целей обходными путями. Так считает 77% протестированных, среди них девушки составляют почти 61%, парни - 18%. Если посмотреть, какой процент девушек считает, что женщины не могут достичь своих целей прямым путем, то их число составит 81,5%, среди молодых людей - почти 73%. Более трети опрошенных (37,6%) убеждены, что женщины слишком нервны и эмоциональны для того, чтобы стать хорошими хирургами, среди них 24% составляют девушки (34% первокурсницы и 32% старшекурсницы) и 21% молодых людей (63% - первокурсники и 46,5% - старшекурсники). 69% опрошенных студентов считает, что существуют чисто мужские и чисто женские виды деятельности («Будет смешно, если женщина будет управлять локомотивом, а мужчина штопать носки»). Среди девушек подобного мнения придерживается 63,6% (при этом 22,8% полностью согласны с этим мнением), среди юношей – 87% (полностью согласно 60%).

Достаточно любопытными представляются ответы на утверждение о том, что современные социальные проблемы обострились в результате усиления роли женщин в их разрешении. 44,3% представителей мужского сообщества согласно с такого рода суждением, среди них 63,5% студентов первого курса и 27% - старших курсов. Среди девушек результаты следующие: 24% - первые курсы, 13% - старшие; всего девушки составляют 18% от общего числа опрошенных. Несмотря на то, что 80% тестированных студентов не согласны (а 64,4% полностью не согласны) с утверждением, что «Женщины должны признать свою интеллектуальную ограниченность по сравнению с мужчинами», 26,8% выразили свое согласие с подобной позицией (19,2% полностью с этим согласны). От общего числа опрошенных девушек только 8,3% признают свою интеллектуальную ограниченность (8,8% среди первокурсниц и 8,1% - старшекурсниц).

Не изменилась гендерная стереотипность мышления студентов по сравнению с результатами опроса 2007 года при обосновании, почему хорошо быть женщиной или мужчиной. Девушки объясняли, что женщина лучше, добрее, менее агрессивна по своей природе (74,8% опрошенных девушек и 70% всех опрошенных студентов), мудрее, ласковее, красивее, эмоциональнее. Юноши отмечали, что мужчина более ориентирован на достижения, карьерный рост (85,7% всех опрошенных юношей и 70% всех опрошенных студентов), не боится брать на себя ответственность, умнее, смысленнее, способней, может постоять за себя, воспринимает мир серьезнее, может больше зарабатывать.

Анализ результатов проведенного социологического исследования и сравнение полученных данных с данными исследования 2007 года снова подтвердили мнение специалистов о низком уровне гендерной культуры нашего общества, поскольку мнение студентов есть отражение существующих

в обществе и семье образов и образцов поведения женщин и мужчин. Исследование вновь подтвердило рабочую гипотезу о том, что школьная и семейная система воспитания базируется на устаревших национальных идеалах, ограничивающих роль женщины в качестве жены и матери, а мужчины – как профессионала, творца, мыслителя. Более того, проводимая в обществе дискриминация женщин в профессиональной сфере усилила гендерно-дискриминационные взгляды молодых мужчин и понизила самооценку у девушек. В исследовании 2011 года стала проявляться тенденция более негативного отношения девушек к самим себе, к женщинам по мере взросления. Так, только 12% первокурсниц считает, что мать, не состоящая в браке, более аморальна и безответственна, чем отец, также не состоящий в брачных отношениях. Среди студенток старших курсов подобной точки зрения придерживается уже 15%. Аналогично происходит и при определении лидерства: 28% первокурсниц и 31% старшекурсниц считают, что лидером должен быть мужчина. Справедливости ради следует отметить, что в вопросе о том, должна ли работать женщина или нет, если муж в состоянии её содержать, картина меняется: на первом курсе 23% девушек считает, что женщина должна находиться дома, среди студенток четвертого курса такой точки зрения придерживается только 16%.

Проведенное исследование позволяет утверждать, что содержанием наиболее типичных гендерных стереотипов является женская и мужская психология, сферы деятельности женщин и мужчин в семье и за её пределами, власть и социальный статус. Гендерные стереотипы представляют собой распространенное, схематичное и консервативное представление о социальной принадлежности к полу. Они поддерживают представление о зависимом и подчиненном положении женщины в обществе и семье. Гендерные стереотипы оказывают психологическое и социальное давление на формирование и развитие личности женского и мужского пола, заставляют следовать сложившимся нормам поведения и взаимоотношений в семье и обществе – о чем свидетельствуют полученные результаты проведенного исследования. Студенческая молодежь в своем поведении и мышлении исходит в первую очередь из реалий практики, а не из предложенных ей теоретических знаний о гендерном равенстве. Студенчество объективно продолжает оставаться носителем идеологии гендерного неравенства, субъективно понимая необходимость освобождения от этих стереотипов.

Литература:

1. Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна психологія.- К.: Видав. центр «Академія», 2004.- с. 34-35.
2. Пиз А., Пиз Б. Язык взаимоотношений: мужчина и женщина.- М.: Изд-во ЭКСМО-Пресс, Изд-во ЭКСМО-МАРКЕТ, 2000.- 238 с.
3. Хамитов Н. Пределы мужского и женского.- К.: Наукова думка, 1997.- 172 с.

Леґецька Лідія Олександрівна,
*кандидат історичних наук, доцент кафедри
філософії та соціально-гуманітарних дисциплін
Чернігівського державного технологічного
університету*

Проблеми вивчення гендерної соціології

Гендерні дослідження проводяться в більшості соціально-гуманітарних наук, мають міждисциплінарний характер.

Тема гендерних відносин є надзвичайно популярною в західній соціології. Зокрема, слід назвати таких відомих дослідників, як Н. Девіс, Д. Мейер, Д. Едмін, П. Норіс, П. Бурдьє. Проблеми гендеру розглядаються в багатьох підручниках з соціології: Е. Гідденса, Н. Смелзера, К. Калхоуна. Підручники цих авторів широко використовуються при вивченні курсу соціології в Чернігівському державному технологічному університеті.

Дослідженню проблеми гендерних відносин присвятили свої праці вітчизняні дослідники В. Агеєва, П. Горностай, І. Головащенко, В. Городяненко, П. Жулковська, О. Каптан, О. Кулачек, Ю. Ковалевська Н. Лавриненко, С. Павличко, І. Терлецька, Н. Шевченко, Н. Чухим та ін.

Серед соціально-гуманітарних наук гендерною проблематикою, очевидно, найактивніше займається соціологія. В її межах як самостійна галузь сформувалася гендерна соціологія. Чимало таких проблем, як сімейні відносини, професійна діяльність, соціальна стратифікація, соціальна диференціація, політична соціологія досліджуються на стику з теорією гендеру. При аналізі гендерних проблем в соціології використовують дані всіх сфер соціально-гуманітарного знання.

Завданням даної статті є аналіз основних положень гендерної соціології, які можуть бути використані в навчальному процесі при вивченні цієї галузі знань.

Гендерна соціологія – галузь соціології, яка вивчає закономірності диференціації чоловічих і жіночих ролей, статеві відмінності на всіх рівнях та їх вплив на людське існування та співіснування, на особливості соціальної організації, специфіку чоловічих та жіночих соціальних спільнот [1].

Проблем гендерних відносин торкаються всі соціологічні парадигми та концепції: соціобіологічна парадигма, структурний функціоналізм, марксистські та неомарксистські концепції, теорія конфлікту, символічний інтеракціонізм.

В гендерних дослідженнях використовуються не лише кількісні, а й якісні методи: інтерв'ю, біографічний метод, культурологічний, психологічний, етнографічний підходи. Вони дають можливість вивчати різні гендерні аспекти і порівнювати їх з іншими соціальними характеристиками, а також передавати емоційну сторону досвіду людей.

До основних категорій гендерної соціології належать: гендер, стать, фемінність, маскуліність, андрогінність, сексизм, біархат, патріархат.

Поняття «гендер» було запроваджено в науку як альтернатива поняттю «стать». Гендер – соціальна особливість статі людини.

Поняття гендер належить до базових соціологічних категорій і вживається в кількох значеннях:

- гендер як соціально-рольова й культурна інтерпретація рис особистості та моделей поведінки чоловіка і жінки, на відміну від біологічної;
- гендер як набуття індивідами соціальності;
- гендер як політика рівних прав і можливостей чоловіків та жінок [2] .

Гендер розглядається як складна багатовимірна структура, що містить такі виміри: стать, сексуальність, гендерну ідентичність, гендерні ролі. Особливістю моделі є те, що кількість одиниць вимірювання на кожному рівні може змінюватися залежно від завдань дослідження [3] .

Формування гендерних моделей включає два основних напрями:

- соціалізація, визначена гендерними стереотипами та гендерними ролями, що існують в конкретному суспільстві;
- неприйняття чи часткове прийняття особистістю запропонованих суспільством гендерних ролей [4] .

Гендерна соціалізація - це процес засвоєння гендерних ролей і відтворення типів поведінки, очікуваних суспільством від чоловіків та жінок. Цей процес підпорядковується багатьом закономірностям, знання яких може допомогти уникненню різноманітних суперечностей розвитку.

Через виконання соціальних ролей особистість інтегрується в суспільство. Невідповідність гендерних ролей може спричинити гендерно-рольовий конфлікт [5] .

Варто відмітити, що гендерно-рольова соціалізація має відмінності. Для жінок стереотипною є зорієнтованість на сім'ю, дітей, тому вони можуть мати значні проблеми в процесі кар'єрного зростання та професійної самореалізації.

Аналіз сучасних суспільних тенденцій свідчить, що існує багато питань, на які ще потрібно відповісти. Чому в сучасному світі жінка ще й досі знаходиться поза владою і власністю? Якщо жінки й надалі будуть відстороненими від влади, власності й ідеології, то чи стане світ гуманнішим? Які перетворення потрібні для встановлення справедливості у відносинах між жінкою і чоловіком? Чому в Україні рівноправність чоловіків та жінок законодавчо забезпечена, а практична її реалізація низька? Без вирішення цих питань неможливий подальший прогрес суспільства.

Суперечливий процес перетворень суспільних відносин в Україні включає зміну статусів різних соціальних груп, типів і функцій сім'ї, становище чоловіків та жінок в різних сферах життя. Виходячи з цього вивчення гендерних проблем є однією з умов усвідомлення суті сучасного розвитку суспільства.

В Чернігівському державному технологічному університеті гендерна тематика стала обов'язковою в навчальній програмі з курсу соціології. Головна увага приділяється можливостям подолання стереотипів та умовам формування справедливіших суспільних відносин. Гендерній освіті та вихованню сприяє

обговорення таких питань на лекціях та семінарських заняттях, як: соціальна структура суспільства, планування життя, професійна підготовка, виконання соціальних ролей, девіантна поведінка, економічна незалежність, сімейна відповідальність, гендерна поведінка.

Однією із форм навчального процесу в системі гендерної соціології є наукова робота студентів. Вона допомагає забезпечити зв'язок навчання з наукою, формувати навички творчості, привчає до бібліографічних пошуків, збирання інформації. Особливо студентів цікавлять гендерні проблеми стереотипів у сфері керівництва, статево-рольової соціалізації молоді, зайнятості жіночого населення, принципи державної політики стосовно сім'ї та жінок. Студентські реферати є основою для доповідей на щорічних студентських науково-практичних конференціях.

Упровадження гендерної складової у навчальний процес потребує активізації роботи над навчальними програмами з гендерної проблематики, розроблення програм спецкурсів, спрямованих на поширення гендерних знань, впровадження гендерної методології у дисципліни соціально-гуманітарного циклу в цілому.

Література:

1. Соціологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів за ред. В.Г. Городяненка – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – с. 444.
2. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: К. І. С., 2004. – с. 12.
3. Іванченко С. Багатовимірний модель гендеру // Соціальна психологія. – 2007. – №4(24). – С. 171.
4. Учанська О. Сучасні аспекти аналізу гендерної проблематики // Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 11 – 13 грудня 2003 р). – С. 10 – 11.
5. Сорочинська В. Є. Теоретичні основи гендерного аналізу в соціально-педагогічних дослідженнях і практиці // Нові технології навчання. – 2006. – № 44. – С. 100.

Новгородський Руслан Григорович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи факультету психології та соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Особливості гендерної соціалізації в умовах сучасної сім'ї

Сучасне життя української сім'ї в суспільстві підкорене певним стереотипам, що історично склалися і закріпилися в свідомості українця. Процес формування певного способу життя молоді в тому числі й такого, невід'ємною частиною якого стає високий рівень гендерного виховання, відбувається за тими ж закономірностями розвитку індивіда, за якими здійснюється процес соціалізації особистості взагалі, а також визначаються гендерні стереотипи у процесі виховання цієї особистості. Тому теоретичні стереотипи гендерного виховання дівчат та хлопчиків доцільно розглядати в контексті соціалізації молоді людини.

На сьогодні проблема гендерних відносин та формування їх стереотипів у процесі соціалізації підростаючого покоління розглядається в науковій літературі як вітчизняних науковців, так і зарубіжних з кінця ХХ століття. Проблема гендера розглядається в роботах О.Аніщенко, В.Кравець, О.Величко, Т.Голованової, А.Гаваркяна, Т.Димнової, Г.Запорожець, О.Петренко, С.Хрисанової. Гендерні стереотипи поведінки підлітків у сучасній школі, гендерні відносини у сім'ї, правові норми гендерної рівності досліджували Ю.Галустян, О.Ярош, А.Толстокорова, Н.Левчук, І.Кон, П.Пергер, Т.Лукман та ін.

Актуальність та соціальна значущість обраної проблеми зумовили **мету нашої статті** – теоретичний аналіз проблеми гендерної соціалізації в умовах сучасної сім'ї. Відповідно до поставленої мети ми виокремили перед собою **завдання**: проаналізувати особливості гендерної соціалізації дітей в умовах сучасної сім'ї.

У цілому слід зазначити, що **гендерна соціалізація** – це процес засвоєння людиною соціальної ролі, визначеної для неї суспільством від народження, залежно від того, чоловіком чи жінкою вона народилася.

Гендерні ролі – сукупність очікуваних зразків, моделей, норм поведінки для чоловіків і жінок [2, с.95]. Ці зразки, моделі та норми поведінки ґрунтуються на традиційних очікуваннях, пов'язаних з їхньою статтю. Наприклад, для жінок – донька, дівчинка, наречена, дружина, мама, бабуся; для чоловіків – син, хлопчик, парубок, наречений, чоловік, батько, дідусь. Вони відрізняються в суспільствах з різною культурою та змінюються з часом. Механізмом, що забезпечує закріплення й трансляцію з покоління в покоління гендерних ролей, є гендерні стереотипи.

Гендерні уявлення особистості формуються під впливом гендерних стереотипів – набору загальноприйнятих норм і суджень, що стосуються існуючого в суспільстві становища чоловіків і жінок, норм їхньої поведінки, мотивів і потреб. Гендерні стереотипи закріплюють існуючі гендерні розбіжності та стають завадою до змін у сфері гендерних відносин.

Наприклад, якщо в суспільстві домінує соціокультурна норма, що утверджує для чоловіка такі ролі, як “добувач”, “годувальник” і “захисник”, а для жінки — “берегиня родинного вогнища”, то з раннього дитинства в дівчатках і хлопчиках будуть соціально підкріплюватися різні стилі поведінки. Так, дорослі частіше помічають та хвалять за дбайливість, лагідність, ніжність дівчинку, а ці ж якості можуть узагалі не помічати у маленького хлопчика.

Засвоєння індивідом культурної схеми гендера відбувається через конструювання розходжень між статями. Соціалізація чоловіків і жінок відбувається в різних соціально-психологічних умовах. Науковці зазначають, що гендерна соціалізація включає дві взаємозалежні частини: а) освоєння прийнятих моделей чоловічої та жіночої поведінки, відносин, норм, цінностей і стереотипів; б) вплив соціального середовища на індивіда з метою прищеплення йому визначених суспільством правил і стандартів поведінки для чоловіків і жінок [4]. Засвоюються насамперед колективні, загальнозначущі норми, які стають частиною особистості й підсвідомо нею керують. Уся інформація, що пов'язана з диференційованою поведінкою, відбивається у свідомості людини у вигляді гендерних схем. Прийнято виокремлювати такі механізми для здійснення гендерної

соціалізації:

а) диференціальне посилення, коли прийнятна гендерно-рольова поведінка заохочується, а неприйнятна – карається соціальним несхваленням;

б) диференціальне наслідування, коли людина вибирає статево-рольові моделі у близьких їй групах – родині, серед однолітків, у школі – і починає наслідувати прийнятну там поведінку.

Найважливіші агенти гендерної соціалізації в сім'ї – особистісні і гендерні характеристики батьків, їх ідентичність і рольові моделі, стать народженої дитини, уявлення батьків про те, якою повинна бути дитини даної статі.

Сім'я – це не тільки первинний осередок соціалізації особистості дитини, а це й перше і найважливіше середовище, в якому дитина отримує відомості про свою стать, про те, що є ще протилежна стать, про взаємостосунки цих статей. Соціокультурні стереотипи і особистісний досвід підказують батькам, яким має бути хлопчик і якою – дівчинка. Батьки більш визначено ототожнюють себе з дитиною своєї статі і хочуть стати моделлю для неї. При цьому ставлення татусів до доньок – це завжди ставлення як до маленьких жінок, а матусь до синів – як до маленьких чоловіків. У процесі виховання сім'я, система освіти та культура укорінюють у свідомості дітей гендерні норми, формують певні правила і створюють уявлення про те, хто є “справжній чоловік” і якою має бути “справжня жінка”, тобто гендерні стереотипи [4, с.21].

Так склалося в українських родинних традиціях, у яких згідно з їх гендерними установками всі господарські обов'язки строго поділяються на жіночі та чоловічі. При цьому жіночих обов'язків набагато більше, ніж чоловічих. Жінка виконує у такій родині функції обслуговування, а також переважна більшість жінок з таких сімей виконують традиційно чоловічі ролі, котрі пов'язані з відповідальністю за життя та забезпечення родини. Таким чином, сьогодні спостерігаємо такі процеси, як зміна ролі жінки у родині, коли вона змушена брати на себе роль лідера у сім'ї. У такій сім'ї залишається існувати лише міф про рівність чоловіка та жінки, але ролі в такій сім'ї залишилися незмінними. З'явилася проблема подвійного навантаження жінки: дім та робота. Тому соціалізація дівчинки пов'язана із засвоєнням та відтворенням соціального жіночого досвіду – уміння прибирати, готувати їжу, зробити зачіску, красиво вбратися тощо.

Сучасні дослідження доводять, що навіть лікарі не знаходять об'єктивних відмінностей у зовнішності та поведінці новонароджених малюків, але батьки вважають, що маленькі дівчатка більш м'які, маленькі та симпатичні, менш рухливі, ніж хлопчики, які здаються великими, активними, галасливими. Дослідження сучасних науковців США показали, що батьки не лише по-різному поводяться з малюками різної статі, але навіть користуються різними зворотами: „Ти моя солодка!”, „Яка гарна дівчинка!”, а хлопчику – зовсім іншим тоном: „Який ти великий!”, „Ого, але ти й сильний!”. У ранньому дитинстві фізичний контакт матері (обійми, поцілунок тощо) з хлопчиками частіше, ніж до доньок, але на дівчаток дивляться частіше, розмовляють з ними.

Важливим соціальним фактом гендерної соціалізації є те, що хлопчикам надають більше можливостей для пізнання навколишнього світу, ніж дівчаткам. Наприклад, іграшки, що пропонують батьки хлопчикам, більшою мірою дають

зможу виявити винахідливість, створюють більше можливостей для маніпуляції з різноманітними предметами та підтримання реальних, прямих зв'язків з матеріальним світом, виявлення новаторського підходу до його пізнання. Дівчатам зазвичай дарують ляльок, лялькові будиночки і мініатюрні меблі. Хлопчики отримують у подарунок кубики, конструктори, моделі машин тощо. Хлопчики дошкільного віку частіше грають у стереотипні для своєї статі ігри, коли розуміють, що грати „дівчачими” ляльками, на думку батьків, погано. Тому у хлопчиків з раннього дитинства закладаються підвалини інструментального, перетворювального, творчого стилю чоловічої діяльності.

Незаперечним є факт, що хлопчикам надається більше свободи для обстеження навколишнього оточення, ніж дівчаткам. Наприклад, під час ігор дівчатка, як правило, знаходяться ближче до своїх мам, їм рідше, ніж хлопчикам, дозволяються самостійні поїздки і прогулянки поза домом, і взагалі активність дівчинки постійно знаходиться під більш пильним контролем. Навіть такий атрибут сім'ї, як диференційований розподіл домашніх обов'язків між дівчатками та хлопчиками, також позначається на відмінностях у свободі пересування: хлопчик частіше, ніж дівчинка, одержує доручення, виконання яких вимагає виходу за межі сім'ї, у той час як на дівчинку покладаються обов'язки “хатні” – різні види допомоги по господарству, які закріплюють у дівочій свідомості важливість домашнього середовища. Таким чином, у процесі соціалізації дівчинки обмежуються форми активного пізнання світу, сфери діяльності, робиться акцент на соціально спрямованій і контрольованій поведінці, що, у свою чергу, обмежує формування життєвого досвіду.

У процесі соціалізації в умовах сім'ї діти засвоюють соціальні норми поведінки і цінності в процесі наслідування батьків і ототожнюють себе з ними. Ці процеси особливо важливі, скільки вони не усвідомлюються дітьми і мають відносно контрольований характер з боку батьків, а відтак залежить насамперед від активності самої дитини. Дитина орієнтується на приклад батьків, намагається стати такою, як вони, переймає особливості статево-рольової поведінки батьків. Одержавши перші уроки статевої соціалізації в сім'ї, пов'язані з різними стилями догляду, спілкування та взаємодії з батьками, хлопчики і дівчатка приходять до інших соціально-виховних інститутів, які повинні сприяти подальшому розвитку та закріпленню певних статевої особливостей дитячої поведінки та психіки.

Література:

1. Аніщенко О.В. Гендерні дослідження у педагогічній науці та практиці: навч.пос. / [за заг.ред. Г.М.Лактіонової, Н.І.Яковець]. – 2-е вид. / О.В.Аніщенко. – Ніжин: Видавництво НДУ ім.Миколи Гоголя. – 2008. – 161с.
2. Соціальна педагогіка: словник-довідник / [за заг.ред.Т.Ф.Алексєєнко]. – Вінниця: Планер, 2009. – 542с.
3. Говорун Т.В. Гендерні аспекти усвідомленого батьківства / В.П.Кравець, О.М.Кікінежді, О.Б.Кізь. – Тернопіль, 2004. — 148 с.
4. <http://osvita.ua>
5. http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/ppmb/texts/2008-10/08salspf.pdf

Бурнович Тамара Юріївна, асистент
кафедри трудового права та права
соціального забезпечення Чернігівського
державного інституту права, соціальних
технологій та праці

Сила Марія Володимирівна,
студентка IV курсу юридичного факультету
Чернігівського державного інституту
права, соціальних технологій та праці

До проблеми професійної гендерної сегрегації в Україні

Згідно з даними міжнародних звітів, якими вимірюють стан гендерних відносин (Global Gender Gap Report, UNDP Human Development Report та ін.), для України характерним є нерівний доступ чоловіків і жінок до матеріальних ресурсів, суттєва різниця в оплаті праці, гендерно сегрегований ринок праці тощо. Українські дослідники та експерти звертають увагу на нерівномірний розподіл жінок і чоловіків за галузями та сферами діяльності (горизонтальну сегрегацію), бар'єри для просування жінок по службі (вертикальну сегрегацію), дискримінацію на ринку праці та ін.. [3, с. 16].

Як відомо, у 2007 році в Україні прийнято Державну програму утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року. Більше того, Україна підписала ряд міжнародних документів у сфері гендерної рівності і взяла на себе зобов'язання ліквідувати цю проблему.

Одним із наслідків неадекватності існуючої нормативної бази стало витіснення жінок із сфери зайнятості, що і виявилось у зростанні зареєстрованого жіночого безробіття. Хоч безробіття однаковою мірою є проблемою як для жінок, так і для чоловіків, але досвід засвідчує, що жінкам важче знайти роботу, ніж чоловікам. Рівень зареєстрованого безробіття жінок є вищим від рівня безробіття чоловіків на 2,5% і на 1,3% - від загального зареєстрованого безробіття в Україні. Найвищий рівень безробіття жінок спостерігається в Тернопільській, Рівненській та Сумській областях [2].

В Україні найбільш вираженою формою гендерної нерівності у сфері зайнятості є гендерна професійна сегрегація, негативним проявом якої є те, що жінки концентруються у тих секторах, де оплата праці є нижчою. Вони займають близько 80% робочих місць в освіті, охороні здоров'я і соціальній сфері, приблизно стільки місць - у готельному та ресторанному бізнесі, більше ніж половину місць - в оптовій та роздрібній торгівлі, у сфері фінансових послуг.

Під горизонтальною сегрегацією мається на увазі існування так званих типових «чоловічих» і «жіночих» професій у суспільстві. Відповідно, горизонтальна сегрегація виявляється в тому, що в певних сферах виробництва задіяна більша кількість чоловіків, в інших – жінок [4, с. 329].

Чоловіки переважають у промисловості, сільському господарстві, у державному управлінні і бізнесі. Отже, значна частина робочих місць для жінок

є в галузях, які не гарантують їм необхідного матеріального забезпечення. Найбільша концентрація працюючих жінок спостерігається в суспільному секторі, у сфері послуг, освіти, медобслуговування, торгівлі, громадського харчування. Чоловіки превалюють у будівництві, машинобудуванні, транспортній сфері. Звідси і з'явився поділ на "чоловічі" і "жіночі" професії. Наприклад, на будівництві зайняті 91% чоловіків і 9% жінок; у видобувних галузях - 84% і 16% відповідно; на транспорті - 75% і 25%; у машинобудуванні - 83% і 17%; металургії - 96% і 4%; у системах освіти і охорони здоров'я - 25% і 75%; у сфері обслуговування - 5% і 95%.

Під вертикальною сегрегацією розуміється нерівність між чоловіками та жінками щодо посад. Чоловіки частіше займають керівні посади, на відміну від жінок, які знаходяться на нижчих щаблях влади. Зокрема, як свідчить статистика, 71% керівників великих компаній - чоловіки, відповідно - 29% жінки.

Рівень гендерної професійної сегрегації в Україні в останнє десятиріччя становив приблизно 39%. Це означає, що для того, щоб зрівноважити гендерне представництво у кожній професії, 39% жінок або чоловіків повинні змінити свою професію. Для порівняння можна вказати, що рівень професійної сегрегації найбільш високим був у Великобританії - 44%, а найменший - 32% - у Швейцарії [2].

Гендерна професійна сегрегація посилюється ще й тим, що збільшення обсягу "материнських" соціальних пільг і гарантій для жінок зачіпає економічні інтереси роботодавців. Тому виникає парадоксальна ситуація, коли посилення соціальної захищеності жінки як матері зводить нанівець гарантії її прав як працівника.

Одним із наслідків гендерної професійної сегрегації є розбіжності в оплаті праці чоловіків та жінок. Законодавчі акти, які гарантують рівноправність чоловіків та жінок, не можуть забезпечити подолання гендерної професійної сегрегації, тому важливим є не стільки її усунення, скільки запобігання проявів дискримінації. У цілому рівень жіночої заробітної плати складає 2/3 від чоловічої. Гендерна нерівність в оплаті праці є прямим порушенням принципу рівної оплати за рівну працю. Майже в усіх галузях народного господарства жінки займають низькооплачувані посади. Усі ці роки на ринку праці простежується ще одна закономірність: чоловіки витісняють жінок з перспективних і добре оплачуваних посад.

Фахівці зійшлися на думці, що різниця в оплаті праці між чоловіками і жінками обумовлена рядом чинників: віком, сімейним станом, кількістю дітей, характером і рівнем освіти, перервами в роботі, типом контракту, тривалістю робочого дня, професією, статусом, розмірами фірми, числом представників різної статі. Тому, не зважаючи на те, що працедавці прагнуть дотримуватися принципу рівної оплати праці, перелічені умови певною мірою сприяють збереженню дискримінаційних процесів. Підвищення якості роботи і зайнятості жінок є одним з головних викликів, на які повинна відповісти стратегія Європейського союзу в області зайнятості.

Опитування роботодавців в Україні показало, що одна з основних стратегій економічного виживання пов'язується в їхньому уявленні з проведенням жорсткої кадрової політики. Роботодавці, а особливо власники приватних підприємств, діючи в жорсткому ринковому конкурентному середовищі, вважають, що з жінками пов'язані більш високі витрати через тимчасове звільнення у зв'язку із вагітністю або з хворобою дитини, право жінки на скорочений робочий день тощо. Це означає відмову від використання жіночої праці на робочих місцях, де вона може бути замінена чоловічою [1, с. 329].

Ще однією проблемою, з якою стикаються жінки на робочому місці є таке явище, як "скляна стеля" (невидимі і формально означені бар'єри, які є перепорою до кар'єрного росту жінок).

Чинник скляної стелі проявляється за безлічі обставин. Наприклад, буває так, що керівництво підприємства або не може, або не бажає дотримуватися такого роду політики і практики, які забезпечують ефективні механізми для запровадження розмаїтості робочих місць. На підприємстві можуть бути відсутні адекватні критерії оцінювання роботи, або ж застосовувані нею критерії можуть ґрунтуватися на традиційних гендерних стереотипах щодо оцінювання. Недостатньо дружня стосовно сім'ї політика на робочому місці також обмежує здатність жінок до зростання.

Враховуючи психологічні фактори, сучасний стан економіки України, недостатню підтримку з боку держави, можна стверджувати, що жінка в нашій країні практично не має права вибору: працювати чи не працювати. Будучи берегинею домашнього затишку, вона позбавлена можливості працювати для себе, самореалізуватися в роботі. Гендерна нерівність у сфері праці починає все більше проявлятися саме зараз, коли жінка намагається стати рівноправною учасницею ринку праці. Для жінок нове соціально-економічне середовище, налаштованість громадської думки, індивідуальний психологічний стан широкого загалу менш сприятливі, ніж для чоловіків. Згідно з даними соціологічних досліджень, лише одна зі 100 жінок відчуває себе нині абсолютно впевненою, 8-9 із 10 перебувають у постійній тривозі за завтрашній день, а частка тих, хто остаточно зневірився знайти будь-яку роботу, становить у структурі економічно неактивного жіночого населення 6,4%.

Ураховуючи всі ці факти, можна зробити висновок, що жінки стикаються з безліччю проблем в професійній сфері, а саме: недосконалою нормативною базою регулювання гендерних відносин, стигматизацією, психологічними бар'єрами, професійною сегрегацією та таким явищем, як "скляна стеля".

Незважаючи на те, що законодавство забороняє дискримінацію за статевою ознакою при влаштуванні на роботу, це явище дуже поширене.

На нашу думку, найяскравішим проявом недосконалості та незавершеності формування нормативної бази регулювання зайнятості жінок в Україні є повна відсутність антидискримінаційного блоку в законодавчому регулюванні зайнятості. У результаті рівність можливостей для всіх суб'єктів ринку праці незалежно від статі, що декларується у низці документів, залишається гаслом, не підкріпленим конкретним механізмом реалізації. Внаслідок цього принцип рівності можливостей фактично зведений до забезпечення рівноправності за

критерієм умов праці і до розширення системи пільг і гарантій, пов'язаних із материнством.

Таким чином, дослідження ринку праці показали, що гендерна нерівність у сфері зайнятості в Україні існує і хоч вона не має яскраво вираженого дискримінаційного характеру, але зумовлює потребу у проведенні гендерної політики.

Література:

1. Близнюк В. Гендерні відносини в економічній сфері / В. Близнюк // Основи теорії гендеру: навчальний посібник / [відповід. Ред. М.М.Скорик]. – К.: К.І.С., 2004. – С.327-353.
2. Власенко Н. С., Виноградова Л. Д., Калачова І. В. Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків. - К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2008.
3. Марценюк Т.О. Гендерна дискримінація на ринку праці в Україні: соціологічний аналіз / Тамара Марценюк // Праця і закон. – 2008. - № 02 (98). – С. 16-19.
4. Марценюк Т.О. Гендерні аспекти сфери зайнятості в українському суспільстві (згідно з опитуванням ISSP 2009 року). – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.

Громова Вікторія Петрівна,
*асистент кафедри трудового права та
права соціального забезпечення
Чернігівського державного інституту
права, соціальних технологій та праці*

Гендерні стереотипи у ЗМІ

Гендерна рівність, або рівність жінок і чоловіків, передбачає, що всі люди - і жінки, і чоловіки - мають право на розвиток особистих здібностей, право на вибір без будь-якого обмеження стереотипами, суворим розподілом гендерних ролей, упередженнями. Гендерна рівність передбачає, що однаковою мірою враховуються різні типи поведінки, оцінюються сподівання і прагнення, задовольняються потреби чоловіків і жінок. Це не означає, що жінки і чоловіки повинні стати однаковими, лише те, що їх права, обов'язки і можливості не повинні залежати від особливостей статі.

Гендер більшістю людей в нашій країні чомусь сприймається як виключно жіноче питання. Насправді гендер - одна з найважливіших складових життя людини, яка стосується всіх його сторін. А гендерна рівність захищає права та можливості обох статей, є основою прав та свобод і жінок, і чоловіків. Коли ми говоримо про гендер, то мова не йде про обмеження чоловіків, а про створення можливості для реалізації і жінок, і чоловіків. Гендерні зміни передбачають використання людського ресурсу обох статей, а не тільки однієї половини.

Гендерна рівність напряду залежить від рівня демократії в країні. Принцип рівності статей передбачає, що економічні, політичні та соціальні ресурси

повинні розподілятися між чоловіками й жінками загалом рівномірно, без суттєвих диспропорцій, нерівних умов у доступі до соціальних ресурсів.

Гендерні стереотипи - це наше розуміння чоловічої та жіночої традиційної гендерної ролі. Вони відображають погляди суспільства на поведінку, яка очікується від чоловіків або жінок. Небезпека гендерних стереотипів у тому, що завдяки їм суспільство уніфікує чоловіків та жінок, що призводить до обмеження розуміння й сприйняття окремої особистості. Через гендерні стереотипи статеві відмінності починають вважати більш істотними й вагомими, ніж індивідуальні, особистісні. Хоча насправді різні риси характеру не є монопольним надбанням однієї статі.

Традиційні гендерні ролі й гендерне очікування від жінок суттєво обмежують їхній доступ до ключових соціальних ресурсів, ізолюють від активної участі в суспільному житті. В українському суспільстві існує гендерна нерівність, коли жінки, зазвичай, мають нижчий соціальний ранг, менше влади, прибутку, у них нижчий рівень добробуту. Хоча саме на жінку суспільство поклало відповідальність за дітей. В Україні все більше дітей росте в неповних сім'ях. Отже, зменшення доходу матерів суттєво відображається на дітях. Окрім того, патріархальні погляди та звичай замикають жінку вдома, нівелюють її до рівня товару, який купується й продається, потурають насильству в українських сім'ях.

Звичайно, гендерна рівність не означає, що жінка повинна категорично відмовитися від сім'ї на користь роботи і кар'єри. Мова йде про те, що жінку позбавляють вільного вибору, який вона, як вільна особистість у правовій державі, має право виявити, у тому числі на користь материнства і виховання дітей. Це повинно бути її вибором: робити кар'єру чи віддавати весь свій час сім'ї. Між тим суспільна думка жорстко нав'язує упередження, що жінка може бути щаслива, тільки реалізувавши себе як мати.

Гендерні стереотипи існують і щодо висвітлення образу жінки у засобах масової інформації. Не так часто на сторінках газет, журналів, на телеекрані та в передачах радіо прочитаєш, побачиш і почуєш про успішну жінку-професіонала, досвідченого керівника підприємства, організації, установи, дізнаєшся про те, що хвилює і радує наших сучасниць і як захищаються їхні права. Такі матеріали, у яких утверджується важлива роль української жінки у житті суспільства, великої чи малої громади, на жаль, у засобах масової інформації сьогодні приємний виняток. Зокрема, як і публікація під назвою «Жінка-голова, а чоловік у декретній відпустці», надрукована в обласній газеті «Гарт» за 31 березня 2011 року. У статті йдеться про те, що тридцятисемирічний батько, житель одного із сіл Чернігівщини, нині знаходиться у відпустці по догляду за дитиною, бо його дружина не може залишити роботу, адже вона займає посаду голови сільської ради.

За традицією, яка вкоренилася ще за часів існування Радянського Союзу, шпальти газет і часописів, телевізійні і радіопрограми відводяться для жіноцтва, як правило, напередодні Восьмого березня. Тоді можна дізнатися, що наша сучасниця не тільки мати, дружина, гарна господиня, берегиня роду, а й на рівні з чоловіками активна громадянка, успішна у своїй професії, громадському і політичному житті держави, міста, села.

У ЗМІ жінка частіше, ніж чоловік зображається як жертва торгівлі людьми, слабка стать, котра важче лікується від алкоголізму, наркотичної залежності. Комерційна реклама часто зосереджує увагу не на інтелектуальних, творчих, професійних можливостях жінки, а на її фізіологічних особливостях. Як зазначено у матеріалах проекту «Права жінок та дітей в Україні - комунікаційний компонент», різниця у зображенні чоловіків і жінок у рекламі - жінки - скоріше тіло, зосередження пристрасті і бажання, а чоловіки - скоріше обличчя, зосередження розуму і особистості.

Гендерний підхід - не данина моді, а нагальна потреба. Як відомо, Україна прагне стати повноправною частиною європейської спільноти за основними соціально-економічними показниками та якістю життя. Рівноправність є основною умовою розвинутої демократичної держави, а демократична держава повинна забезпечувати надання рівних можливостей всім громадянам, право кожного чоловіка і кожної жінки на самовиявлення та самореалізацію. Тому гендерні зміни в нашій державі сьогодні актуальні як ніколи. І чим швидше вони здійсняться, тим швидше Україна стане європейською, цивілізованою та процвітаючою державою.

Кади́на Ла́риси́ Захаровна,

*заведую́щая отде́лением неврологии́ городской больницы́ №4,
главнбый невропатолог города, депутат городского совета*

Здоровый образ жизни – залог здоровой нации

Мы живем во времена стрессов и скоростей.

Заболевания сердечно-сосудистой системы являются самой распространенной причиной смерти в современном мире, в том числе в Украине. Ежегодно от нее умирают более 500 тыс. украинцев, регистрируется 50 тыс. новых случаев инфаркта миокарда и 105 тыс. случаев мозговых инсультов.

При этом 32%, т.е. каждый третий - это лица трудоспособного возраста.

Черниговская область не является исключением: за истекший 2010 год зарегистрировано 1146 случаев инфаркта миокарда и 3316 случаев мозгового инсульта.

Известно, что этим тяжелым заболеванием предшествуют так называемые факторы риска.

Прежде всего - это артериальная гипертония. В городе Чернигове на протяжении 2010 года выявлено 73731 человек с повышенным артериальным давлением (30% взрослого населения), а 69578 - выставлен диагноз гипертоническая болезнь.

Риск развития кровоизлияния в головной мозг на 50%, ишемического инсульта - на 24% чаще развивается у лиц с высоким артериальным давлением, у них в 3-4 раза чаще развивается ишемическая болезнь сердца.

Ежегодно в нашем городе регистрируется более 2 тыс. умерших от сердечно-сосудистых заболеваний, 11 % умирают в трудоспособном возрасте.

Следующим немаловажным фактором является курение. Более 40% мужчин и 25% женщин курят. Принятые законы о запрете курения в общественных местах не выполняются; продолжается яркая реклама сигарет на телевидении.

Избыточная масса тела и связанная с ней гиперхолестеринемия, т.е. повышенное содержание холестерина в плазме крови выше 6,0 ммоль, встречается у более 40% населения, а превышение этого показателя более 5,0 ммоль - у 70% украинцев.

Каждый европеец следит за своими показателями холестерина.

Важными факторами риска являются гиподинамия, стресс, злоупотребление алкоголем.

Все эти факторы затрагивают проблему образа жизни. У нас формированию здорового образа жизни не уделяется достаточного внимания, как со стороны врачей и пациентов, так и со стороны общества. Проблема эта не столько медицинская, как социальная. Известно, что медицина оказывает влияние на здоровье человека только 8-10%, а на 25-35% зависит от образа жизни.

В Европе в 80-х годах 20 века была принята Люксембургская декларация здорового сердца - «О» - сигарет, 30 минут физических упражнений в день, артериальное давление ниже 140/90 мм.рт.ст., общий холестерин ниже 5 ммоль. Создана стройная профилактическая концепция, в результате чего было достигнуто уменьшение сердечно-сосудистых заболеваний в три раза.

А пока заболеваемость инсультом у нас в 1,5 - 2 раза выше, чем у среднего европейца, ежегодно в городе регистрируется около 400-450 случаев острого инфаркта миокарда; за истекший 2010 год 394 жителя перенесли острый инфаркт миокарда, 69 из них погибли.

Необходимо внедрять профилактические программы и своевременно начинать рациональное лечение заболевших.

Прежде всего, население должно быть информировано о тяжелых последствиях не леченой гипертонической болезни.

Часто мы слышим от наших пациентов о том, что повышенное давление они не ощущают, и оно им не мешает жить, однако это глубоко ошибочное мнение. Гораздо легче предупредить болезнь, чем ее лечить.

Пациенты должны знать, что даже высокие цифры артериального давления успешно корригируются. Назначать медикаменты должен только врач.

Существуют рекомендации в плане здорового образа жизни: в пищевом рационе должны ограничить прием поваренной соли, за счет рационального питания с ограниченным употреблением продуктов, содержащих животные жиры, сладости, холестерин, отказ от курения, ограничения употребления спиртных напитков, повышение физической активности (30 минут физических упражнений в день) для снятия стресса.

И все-таки, если случается беда, пациенты должны знать, что существует концепция «терапевтического окна» при остром инфаркте миокарда и остром инсульте - «время - мозг», «время - миокард». Это означает, что при первых проявлениях этих грозных заболеваний необходимо обратиться за неотложной

помощью. Черниговским городским управлением охраны здоровья совместно с депутатами прошлого созыва была разработана программа Профилактики и лечения артериальной гипертензии, предупреждения смертности и инвалидности населения в результате сердечно-сосудистых и сосудисто-мозговых заболеваний в г. Чернигове».

Эта программа рассчитана до 2010 года.

Учитывая актуальность проблемы, депутаты нынешнего созыва, поддержат продолжение программы.

Козинець Ірина Миколаївна,

*аспірант Ніжинського державного
університету імені Миколи Гоголя*

Соціокультурне конструювання гендерної системи: гендерні ролі, гендерні стереотипи

Сучасне українське суспільство, обираючи за стратегію розвитку демократію, так чи інакше стикається із питаннями, пов'язаними із гармонізацією взаємовідносин статей. Здається, вже нікого не потрібно переконувати в тому, що жінка та чоловік повинні мати рівні права та можливості у всіх сферах сучасного суспільства: економічній, політичній, соціальній та духовній.

Україна прийняла та ратифікувала основні міжнародні закони, декларації та угоди щодо прав жінок. Але задеклароване та реальне становище досить різняться. Справа полягає навіть не в тому, що затверджені законодавством норми не виконуються, скоріше за все, причини мають більш глибокий культурний характер. Мова йде про наслідки існування в свідомості низки гендерних стереотипів, що набули інтеріорізованого характеру та перетворилися на поведінкові реакції в певних повсякденних ситуаціях.

Гендерні ролі - зразки поведінки жінок і чоловіків, що ґрунтуються на традиційних очікуваннях, пов'язаних з їх статтю; сукупність загальноприйнятих з точки зору культури норм і правил поведінки, які закріплюються за людьми в конкретній ситуації. Гендерні ролі відрізняються в суспільствах з різною культурою і змінюються із часом.

Предметом гендерних досліджень є аналіз спільного та відмінного у світосприйнятті й соціальній поведінці чоловіків та жінок. Проте «спільне» та «відмінне» пояснюється не фізіологічними особливостями чоловічої і жіночої статі, а специфікою їхнього виховання, освіти, з розповсюдженими у кожній конкретній культурі уявленнями про те, як варто поводитися чоловікам і жінкам.

Виходячи з того, що поняття «гендер» трактується як «соціокультурний конструкт», кожна людина, яка за біологічними показниками визначена «за статтю», від народження піддається впливу з боку соціокультурного оточення, усієї системи суспільних «вимог і очікувань». «Вимоги й очікування»

формують особистість відповідно до прийнятих в суспільстві соціокультурних норм поведінки і соціальних позицій, що звичайно приписуються особам чоловічої і жіночої статі в кожному конкретному суспільстві.

Під соціальним стереотипом розуміється стандартизований, стійкий, емоційно насичений, ціннісно-визначений образ. В основі соціального стереотипу лежить психологічний феномен генералізації, узагальнення, схематизації отриманого досвіду. Особливостями соціального стереотипу як регулятора соціальних відносин є феномен поляризації якостей людини (як головного соціального об'єкта й основного змісту стереотипу) і тверда фіксованість такої полярної дихотомії.

Гендерні стереотипи - суспільні уявлення, що найбільш повно втілюють моделі поведінки та набір особистісних характеристик, обумовлених «статтю». Гендерні стереотипи - це соціальні стереотипи поведінки, обумовлені приналежністю до жіночої або чоловічої статі. Це розуміння того, що означає «бути чоловіком» або «бути жінкою» в суспільстві. Набір цих характеристик варіюється залежно від суспільної специфіки (головним чином, від характеру представленої в ньому влади). Ці стереотипи не є «пасивними». Вони активно втручаються в життя людини, «виправляючи» її на кожному кроці. Зміст гендерного стереотипу може варіюватися відповідно до соціокультурної специфіки, але залишається в межах розуміння чоловічого/жіночого (маскулінного/фемінного).

Сучасні вчені вивчають стереотипи з декількох позицій: досліджують процес їхнього формування, розвитку і поширення; аналізують вплив стереотипів на структуру особистості (наприклад, зв'язок із креативними здібностями людини), розглядають різні форми історико-культурної модифікації стереотипів та ін.

Найпоширенішим стереотипом є думка про те, що чоловіки і жінки різко відрізняються один від одного за своїми інтелектуальними здібностями, рисами особистості, манерою поведінки, способами адаптації до дорослого життя, насамперед, у силу закладеної в них генетичної програми («біодетермінізм»). Біодетермінізм (біологічний детермінізм) - принцип розгляду явищ, при якому визначальними для характеристик людини, у даному випадку гендерних або статевих, вважаються біологічні природні фактори. Уперше біодетермінізм виник у середині XIX ст. у контексті вчення Дарвіна про природний добір для пояснення своєрідності поведінки живих систем, до яких згодом стали відносити і людей.

Прихильники протилежної точки зору вважають, що відмінності між чоловіками і жінками є результатом різного ставлення до представників чоловічої і жіночої статі з боку батьків, учителів, друзів і суспільства («фемінізм»). Фемінізм - соціокультурний і суспільно-політичний рух, що сформувався в XIX ст. і став масовим рухом XX ст. Відповідно до доктрини фемінізму, жінки в сучасному суспільстві перебувають у несприятливому становищі; фемінізм відстоює ідею рівності прав чоловіків і жінок. Проблеми, обговорювані феміністками у XIX ст., були різноманітними: вплив шлюбу на особистість жінки; політичні права жінок; економічна залежність жінки від

чоловіка; можливість повної соціальної реалізації; жіноча творчість та ін. У ХХ ст. фемінізм із соціального руху за рівні виборчі права переростає в радикальний рух за фундаментальні права статей у різних сферах діяльності.

Найбільш впливовими факторами, що формують гендерні стереотипи, дослідники вважають: мову, ігри, школу, релігію, ЗМІ. Зокрема, О. Мітіна вказує: «Американський соціолог Л. Холлінгворс докладно досліджує механізми формування стереотипу матері через ЗМІ (що апелюють до патріотизму жінок у зв'язку зі скороченням росту населення), державну політику (у свій час німецький кайзер пообіцяв стати хрещеним батьком усім сьомим, восьмим і дев'ятим синам у родині), законодавство (чоловік мав право розлучатися з бездітною жінкою), освіту (дівчатка виховуються як майбутні дружини і матері), церкву (католики, наприклад, не дозволяють використовувати протизаплідні засоби; в іудейсько-християнській традиції наявність дітей розглядається як моральний обов'язок, а безплідність як кара)» [4].

Людина не обов'язково засвоює дані моделі поведінки «добровільно». Соціальна психологія виділяє декілька типів засвоєння таких норм: «Заміна своєї соціальної поведінки, щоб привести її у відповідність до соціальних норм, навіть якщо насправді вони неприйнятні. Такий тип підпорядкування називається *поступливістю*; тип поведінки, коли людина цілком згодна з нормами - *інтерналізація*. Третім типом є *ідентифікація*. У цьому випадку ми повторюємо дії рольових моделей просто тому, що хочемо бути схожими на них» [2:41].

Формування мужності (маскулінності) і жіночності (фемінності) є соціально-культурним конструктом, що формується в процесі взаємного спілкування та обумовлюється соціально-культурними вимогами до жінок і чоловіків. Як вважає Шон Берн, «гендер перебуває під постійним впливом як культурних норм, які встановлюють, що повинні робити чоловіки, а що - жінки, так і соціальної інформації, яка засвідчує, наскільки велика різниця між чоловіками і жінками» [2:45].

У кожному суспільстві серед моделей мужності і жіночності виділяється домінуюча (або «маскулінність», або «фемінність»). Тому зразки «жіночності» і «мужності» для освіти, поколінь, середовища - різні.

Свої стереотипи існують у молоді, яка за своїми віковими особливостями перебуває під впливом різних зовнішніх факторів, серед яких чільне місце займають ЗМІ. На думку вітчизняного дослідника В. Агєєвої, «зараз реклама нав'язує образ: багатий дядечко і дівчина з довгими ногами. З журналів, телевізора просто кричать: шлюбна лотерея, розкішне авто, в яке тебе посадять у 16 років; ось твої довгі ноги і тобі більше нічого не треба. І ще бажано багато крему, яким щовечора і щоранку змазувати всю свою шкіру, щоб вона була оксамитовою. Ти - це товар. Це повинні відчувати. Подібні уявлення є модифікацією чоловічого міфу про щасливу жінку на землі. Чоловік узяв на себе всі битви і загальнолюдські проблеми, так вона повинна бути щаслива. Це - колосальне спрощення» [1]. На жаль, саме цей стереотип найбільш привабливий для сучасних дівчат.

З іншого боку, над юнаками «висить» стереотип «сильного чоловіка» (стереотип маскулінності). Виділяючи кілька типів маскулінності, представлених у російському суспільстві, І. Тартаковська пише: «Лейтмотивами всіх реконструйованих образів є високий рівень професіоналізму, автономія, змагальність, матеріальна незалежність. Сукупність виділених атрибутивних якостей «справжнього чоловіка» дозволяє розглядати його як представника нового середнього класу, еліти російського суспільства. В інтимних стосунках представлення домінуючої мужності включає три необхідних компоненти: гетеросексуальність, гомофобію і «подвійний стандарт» у ставленні до себе й до інших, що відповідає нижчим рівням соціальної стратифікації чоловіків і жінок» [5]. Описані дослідником стереотипи збігаються зі стереотипами, сформованими на вітчизняному ґрунті.

Загальний розподіл виявлених у ході гендерних досліджень сучасних моделей чоловічих і жіночих стереотипів [3].

Моделі гендерних стереотипів.

Жіночі: головне призначення жінки - це родина, діти, а не кар'єра; жінка вважається успішною тільки тоді, коли вдало виходить заміж; жінкам на роботі платять менше; вони - менш цінні працівники, ніж чоловіки; жінки не такі гарні керівники, як чоловіки; жінки не агресивні.

Чоловічі: цінність чоловіка визначається його заробітком та успішністю на роботі; чоловік повинен бути сильним, освіченим і компетентним фахівцем, приховувати свої почуття і розв'язувати проблеми без сторонньої допомоги; чоловік повинен уникати специфічно жіночих видів діяльності.

Стереотипи існують не тільки на рівні сприйняття, мислення, вони реалізуються в житті людини, нав'язуючи їй виконання тих або інших функцій - ролей. Найбільше «чоловічі» і «жіночі» ролі виявляються в публічній та сімейній сферах діяльності, у побудові кар'єри, вихованні дітей (у тому числі мотивації до дітонародження) тощо.

Щодо питання про гендерні ролі, дослідники підкреслюють специфіку формування внутрішньосімейних (шлюбних) стосунків між чоловіком і жінкою з позицій влади/підпорядкування. У даному аспекті цікавим є дослідження О. Мітіної «Гендерна поведінка і стереотипи», де вона аналізує зміну гендерних ролей у зв'язку із суспільно-політичними процесами та відзначає, що сучасна ситуація характеризується поступовим поверненням ідеалу домогосподарки, матері, зайнятої винятково сімейними турботами. На зміну стереотипу «працюючої матері», властивого періоду соціалізму, приходять стереотип «сімейної матері», для якої робота не виключена, але зовсім не обов'язкова. «Хоча сьогодні суспільство більш відкрите для жінки, не кожна може дозволити собі вільно вибирати життєвий сценарій. Наприклад, дуже часто жінки йдуть працювати через економічну необхідність і лише додають до своєї ролі домашньої господарки додаткові обов'язки. Жінка, що поєднує роботу поза домівкою з домогосподарством, - розповсюджене явище, однак обов'язок дружини і матері завжди оцінюється як найважливіший» [4].

Будь-яке інше положення жінки у тому числі незаміжньої в суспільній свідомості вважається неприйнятним. Права вибору в жінки практично немає.

Вона не може вважатися успішною, якщо через кар'єру залишається самотньою.

У той же час в подібних дослідженнях гендерних стереотипів увага акцентується саме на фемінних стереотипах, тоді як чоловіча «основа» відсувається на другий план, як деяка сила, що всім керує, але залишається «за кадром». Вивчення гендерних стереотипів дозволяє дослідити їхню еволюцію з метою поступового формування андрогінної свідомості особистості, з урахуванням вимог суспільної (статеворольової) ідентифікації.

Загалом аналізуючи трансформаційні процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, та їхній вплив на гендерну картину, варто зазначити, що гендерну картину сучасного суспільства важко визначити як однорідну та чітко структуровану, вона характеризується полярними гендерними стереотипами, появу і функціонування яких спричинили економічні, політичні, культурні зміни суспільств, що трансформуються. Відповідно, характер функцій цих гендерних стереотипів не завжди можна однозначно визначити як конструктивний чи деструктивний, оскільки їхні вияви можуть бути як позитивними, так і негативними за своїми наслідками для суспільства в цілому та його членів зокрема.

Ураховуючи соціальні протиріччя, породжені неадекватною оцінкою характеру функцій гендерних стереотипів, можна зробити висновок про існування наукової проблеми: в умовах модернізації українського суспільства, необхідності ефективного управління соціальними процесами, виявилось, що накопичений досвід та теоретичне розроблення питання характеру функцій гендерних стереотипів і його впливу на сучасне суспільство є недостатніми, а це утруднює розроблення теорії ефективного управління суспільством.

Значне місце в трансформації існуючої системи гендерних відносин, формуванні егалітарності свідомості молодого покоління належить освіті. Саме освіта як один з найважливіших соціальних інститутів, що виконує функції передачі та поширення знань, вмінь, цінностей і норм від одного покоління до іншого через інтеграцію гендерних підходів у навчальний процес, спроможна закласти основи для становлення суспільної гендерної культури. У цьому ракурсі принциповим стає впровадження гендерної освіти у вищу школу, яка, перебуваючи в стадії реформування, має здійснити перехід від системи підгонки фахівців орієнтованих на накопичення знань до системи, що має на меті навчити їх застосуванню. У цій ситуації впровадження гендерної складової у систему вищої освіти сприятиме не тільки професіоналізації студентів, але й зміні стратегії вищої освіти в бік гендерної толерантності.

Загальні рекомендації щодо вдосконалення гендерної складової вищої освіти:

- 1) органічно включати гендерні аспекти до змісту нормативних та вибіркового навчальних курсів;
- 2) долучити окремі теми гендерної проблематики до нормативних курсів соціально-гуманітарного циклу;
- 3) ввести гендерний компонент в контексті викладу окремих тем означених курсів;

- 4) передбачити можливість уведення окремих гендерних курсів (за професійним спрямуванням) до варіативної частини навчальних планів;
- 5) надати можливість студентам вибирати спецкурси гендерного спрямування;
- 6) розширити гендерну тематику наукової роботи студентів (навчальні проекти, доповіді, наукові статті, курсові та дипломні роботи);
- 7) урахувати гендерні особливості студентської аудиторії під час підготовки до навчальних занять;
- 8) внести гендерну проблематику до переліку виховних заходів вищої школи.

Тільки системний підхід до використання застарілих уявлень та створення гендернопозитивних навчальних програм, підручників та посібників дозволить створити умови для подолання гендерних стереотипів, що побутують у сучасному суспільстві.

Література:

1. Агеева В. Я не хочу, щоб всі жінки були феміністками й робили кар'єру (Інтерв'ю «Книжник-ревью») (<http://www.review.kiev.ua/review.shtm?id=731>).
2. Берн Шон. Гендерная психология. - СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. - 320 с.
3. Горноста́й П. П. Диагностика и коррекция ролевых конфликтов // Журн. практ. психолога. - 1999. - № 1. - С. 44-51.
4. Митина О. В. Гендерное поведение и стереотипы. (<http://www.owl.ru/eng/womplus/2000/mitina.htm>).

Махно Ірина Вікторівна,

*асистент кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Чернігівського державного інституту
права, соціальних технологій та праці*

Шевченко Вікторія Валеріївна,

*студентка 4 курсу факультету соціальної
роботи Чернігівського державного
інституту права, соціальних технологій
та праці*

Щодо проблем подолання гендерної нерівності у сфері праці

В умовах становлення та розвитку нової незалежної демократичної української держави перед українським суспільством постає ряд важливих проблем, які потребують переосмислення багатьох традиційних схем, що в сучасних реаліях є неактуальними. Одна з таких проблем - забезпечення рівних прав і свобод громадян України та ліквідація усіх форм дискримінації за будь-якими ознаками, в тому числі і за ознакою статі, що є важливою умовою розбудови нової демократичної держави. Нерівність чоловіків і жінок є однією з найдавніших проблем людства і, на жаль, існує вона й досі. Так уже історично склалося, що жінка в суспільному та громадському житті обмежена певними рамками дому, сім'ї та родини, тому будь-яка інша діяльність для неї є майже недоступною [7].

Останнім часом проблема гендеру в сфері праці привертає увагу науковців - проводяться семінари, конференції, дослідження, створюються спеціальні організації з метою забезпечення рівності у сфері праці. В українському науковому колі поняття «гендерна рівність» набуває все більшої оцінювання праці в контексті гендерної рівності висвітлюється у роботах С.Бандура, Д.Богині, В.Близнюк, С.Гаращенко, О.Грішної, В.Куценко, Е.Лібанової, Т.Марценюка, А.Рандіна, О.Савенок, А.Чухна, Л.Яковлева, та ін. Однак варто зазначити, що чимало аспектів дослідження жіночого начала в Україні залишаються недослідженими.

На законодавчому рівні закріплено рівність прав жінок та чоловіків у всіх сферах діяльності людини. Соціально-економічне та морально психологічне становище жінки в Україні є незадовільним. Це зумовлено кризовим станом української економіки, катастрофічним занедбанням навколишнього природного середовища, низьким сьогодишнім рівнем медичної та соціально-побутової інфраструктури держави [5].

Гендерна нерівність має багато причин, і одна з них - стійкий розрив у справедливій оплаті праці та зайнятості за ознакою статі. Хоча за останні роки було досягнуто значного прогресу у сфері гендерної рівності в процесі праці, проте все ще багато питань залишається невирішеними. Саме на розкриття проблем гендерної рівності у сфері праці та пошук шляхів їх подолання і направлене дане дослідження. Ціллю гендерної рівності є підтримка досягнення рівності між жінками та чоловіками з метою забезпечення стабільного розвитку. Вона відіграє важливу роль у забезпеченні економічного та соціального прогресу. Гендерна рівність - це рівність стартових умов, отримання рівних часток суспільних ресурсів, рівної участі в соціальній владі для представників обох гендерних груп.

Соціальні зміни, що відбулись у суспільстві протягом останнього століття, призвели до падіння рівня життя і статусу більшості жінок, а їх трудова дискримінація набула особливих масштабів. Гендерні особливості специфічно проявляються у різних соціальних сферах та надзвичайно болючою із них є сфера трудових відносин [2].

Принцип рівності чоловіків та жінок є складовою принципу соціальної рівності, але внаслідок його актуальності, а також наявності історичних коренів дискримінації жінок він закріплюється як самостійне нормативне положення в міжнародному праві, а також національних правових системах. Протиправність дискримінації впливає із загальноновизнаних принципів і норм Статуту ООН та міжнародних актів про права людини, зокрема Конвенції про дискримінацію в галузі праці та занять 1958 р., Конвенції про ліквідацію дискримінації щодо жінок 1967 р. («Жіноча конвенція»), Пекінської декларації 1995 р. тощо.

В Україні принцип рівності і недопущення обмеження прав жінок отримав нормативне закріплення в Основному Законі нашої держави, Кодексі законів про працю України, в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та інших нормативних актах.

Згідно зі ст. 24 Конституції України жінки мають рівні з чоловіками права і свободи. Ряд положень у законах України «Про зайнятість населення», «Про

оплату праці», «Про охорону праці» та інших спрямовані на ліквідацію дискримінації стосовно жінок [8].

Важливим кроком на шляху до встановлення гендерної рівності в Україні стало прийняття Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 року № 2866/IV, основною метою якого є досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізувати рівні права, надані їм Конституцією [4].

Сьогодні, як ніколи раніше, все більше жінок зайнято у формальній економіці. Але в той час, коли участь жінок у формальному ринку праці зростає, вони все ще зазнають там різноманітних форм дискримінації. Незважаючи на зменшення гендерних відмінностей у рівні освіти та досвіді роботи, жінки продовжують заробляти у середньому менше ніж чоловіки. Вони більш представлені у сфері неформальної та нетипової зайнятості, частіше ніж чоловіки наражаються на перепони, намагаючись отримати престижну роботу або працюючи на престижних робочих місцях, а також несуть нерівний тягар сімейних обов'язків. Продовжують існувати і дискримінаційні практики щодо визначення, які роботи «прийнятні» для жінок або їхньої репродуктивної ролі. Крім того, жінки більше, ніж чоловіки, зазнають сексуальних домагань на роботі.

Питання щодо рівної оплати праці, поєднання роботи та сімейних обов'язків, а також захисту материнства повинні бути складовою політики сприяння гендерної рівності. Нерівність в оплаті праці за статевою ознакою є як причиною, так і наслідком гендерної нерівності між жінками та чоловіками, і тому необхідно направляти зусилля на її подолання. Для того, щоб досягти рівності, необхідно впроваджувати політику, націлену на сприяння можливостям чоловіків і жінок з сімейними обов'язками підготуватися до роботи, розпочати працювати та мати кар'єрне зростання на роботі. Захист материнства є найважливішим для забезпечення того, щоб репродуктивна роль жінки не наражала на ризик їхню економічну безпеку, їхнє здоров'я або здоров'я їхніх дітей [3].

Актуальною сьогодні є дискримінація на робочому місці - це не тільки марнування і нераціональне використання людських здібностей, але й порушення прав людини. Активний пошук шляхів подолання дискримінації на роботі та сприяння рівності може бути вигідним для організацій і підприємств, тому що створюється розширений «банк» здібностей персоналу і збільшуються можливості при відборі працівників. Робочі місця без дискримінаційних практик є більш привабливими, і кращі кандидати вірогідніше звернуть на них увагу, а процес відбору кандидатів буде надійнішим, якщо він прозорий та оснований на критеріях достоїнств кандидатів. Також добре відомо, що якщо робоча сила представлена різноманітними верствами суспільства, вона буде краще розуміти та ефективніше реагувати на потреби суспільства. Крім того, працівники, представлені

різноманітними верствами населення, можуть допомогти розвіяти упередження і стереотипи взагалі та показати, що суспільство, вільне від дискримінації, є життєздатним, ефективним та гідним [6].

Позитивні дії, направлені на подолання дискримінації, які іноді розглядаються як спеціальні тимчасові заходи, можуть бути важливим законодавчим інструментом для подолання нерівного положення чоловіків і жінок у сфері праці. Ці дії націлені на те, щоб компенсувати наслідки гендерної нерівності у минулому, або щоб подолати існуючу дискримінацію з метою досягнення рівності. Такі заходи мають тимчасовий характер і повинні реалізовуватися так довго, настільки це потрібно для досягнення відповідних цілей. Тому необхідно на постійній основі проводити оцінювання та моніторинг впровадження таких заходів.

Можна запропонувати такі напрями покращення становища жінок на ринку праці: 1) запровадження і приведення в життя відповідних правових засад щодо рівності можливостей та ставлення, які охоплюють всіх працівників, включаючи хатніх робітників, тимчасових працівників та працівників-мігрантів (це може включати спеціальне і комплексне законодавство про недискримінацію та рівність, яке б охоплювало всі аспекти праці та занять); 2) прийняття національної політики про рівність у сфері праці та занять, залучаючи до цього процесу організації працівників і роботодавців та інші відповідні органи (ця політика повинна включати практичні заходи задля забезпечення загальної обізнаності, широкого розуміння та ефективного запровадження законодавчих положень та політики у сфері гендерної рівності); 3) включення цілей гендерної рівності, у тому числі і питань рівної оплати за роботу рівної цінності, у національні програми та політику сприяння зайнятості і вдосконалення ринку праці; 4) зміцнення національних інституцій з прав людини, таких як комісії з питань рівності, - важливих інституцій для сприяння і захисту рівних прав у сфері праці та у суспільстві у цілому; 5) забезпечення наявності доступного механізму вирішення суперечок для скарг про дискримінацію; 6) проведення спеціалізованого навчання з питань недискримінації та рівної оплати праці для суддів, практичних юристів та інспекторів праці задля розширення їхньої компетенції у цій сфері; 7) запровадження заходів, які допоможуть як чоловікам, так і жінкам поєднувати роботу і сімейні обов'язки та заохочувати їх до більш рівного розподілу сімейних обов'язків; 8) підтримка комплексної політики щодо рівної зайнятості на рівні підприємства або робочого місця, залучаючи профспілки для розроблення та запровадження такої політики; 9) підтримка, розроблення та впровадження у співпраці з організаціями роботодавців та працівників практичних підходів і методів об'єктивного оцінювання видів робіт з метою ефективного застосування принципів рівної оплати за працю рівної цінності у державному та приватному секторах; 10) забезпечення того, щоб закони про мінімальну заробітну плату охоплювали галузі, де домінують жінки, та щоб рівень заробітної плати за роботу рівної цінності у цих галузях не встановлювався нижче за рівень оплати для тих професій, де домінують чоловіки; 11) подолання стереотипів, що приваблюють, про переконання щодо здібностей та прагнень жінок і чоловіків, у тому числі шляхом підвищення

обізнаності через інформаційні кампанії та розповсюдження передового досвіду про найкращі практики у сфері досягнення рівності.[3]

Проблема гендерної рівності в українському суспільстві полягає в тому, що суспільство не усвідомлює її наявності. А відтак її дуже важко виміряти, довести та боротися з нею. Політика держави повинна бути націлена не тільки на недопущення дискримінації у законодавстві, але також на вжиття заходів для боротьби з нерівністю на практиці. Поряд із державою, ключові ролі у впровадженні національної політики задля сприяння рівності також повинні відігравати організації працівників та роботодавців. [6]

Підсумовуючи, можна сказати, що встановлення рівноваги у суспільстві між чоловіком і жінкою є важливим завданням ХХІ століття. Україна на сучасному етапі розвитку в контексті формування державності на демократичних засадах певною мірою переймає такий позитивний досвід, який є необхідним для побудови повноцінного демократичного суспільства та високорозвиненої держави. Але цей шлях для нашої держави ще попереду.

Література:

1. «Час для рівності на робочому місці», I (В), 91 сесія Міжнародної конференції праці, Женева, 2000 р. – с.27
2. Гаращенко С. В. Гендерна рівність як чинник демократичних перетворень в Україні. // Електронний ресурс :<http://www.nbuv.gov.ua/>
3. Довідкова брошура кампанії МОП з підвищення обізнаності громадськості «Гендерна рівність у серці гідної праці». // Електронний ресурс: www.ilo.org.
4. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2005. - № 52. - 561 ст.
5. Кремешна Т. Шляхи реформування державної політики України згідно з гендерними принципами світу / Т. Кремешна - Освіта і управління. – 2004.- Т.7., № 3-4, с. 99-102.
6. Марценюк Т. Гендерна дискримінація на ринку праці в Україні. //Електронний ресурс: www.nbuv.gov.ua
7. Матвієнків С. Гендерна політика: суть, проблеми та українські реалії / С. Матвієнко - Науковий вісник: Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. - Вип.272. - Чернівці: "Рута", 2005 - С.251.
8. Пашенко А. Щодо питання про дискримінацію жінок у трудовій сфері / А. Пашенко - Право України. – 2009. - № 4 –147-151

Мойсеєнко Анжела В'ячеславівна,
*голова правління Чернігівського відділення
Всеукраїнської благодійної організації
“Всеукраїнська Мережа людей, які живуть з ВІЛ/СНІД”*

Гендерна політика “Всеукраїнська Мережа людей, які живуть з ВІЛ”

Ця політика виникла з метою подолання такого явища, як гендерний аспект епідемії ВІЛ/СНІДу. Гендерні чинники відіграють винятково важливу роль в розвитку епідемії. Про це свідчать і світові дані, і українська офіційна статистика. Якщо на початку поширення ВІЛ-інфекції в Україні частіше інфікувалися чоловіки, то тепер кількість інфікованих чоловіків та жінок

практично зрівнялась, при цьому кількість нових випадків інфікування жінок порівняно з чоловіками росте. Основною причиною цього явища є гендерні стереотипи, які закріпилися в свідомості людей. Крім того, ВІЛ-позитивні жінки щодня стикаються з гострими проблемами, які викликані гендерними стереотипами.

Саме тому Мережа визнає, що вплив гендерних чинників повинен визначати відповідь на епідемію. Таким чином, політика спрямована на вирішення факторів, які, по-перше, впливають на інфікування ВІЛ, по-друге, погіршують якість життя інфікованих осіб та їх близького оточення.

На жаль, робота з гендерними чинниками не є одним із пріоритетів Національної програми забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, допомоги та лікування ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД, а також в роботі державних органів та недержавних організацій. Це призводить до того, що в Україні дуже обмежено реалізуються гендерно чутливі програми подолання епідемії ВІЛ/СНІДу.

Гендерні ролі усвідомлюються в процесі виховання та навчання. Вони різні в різних культурах, часових рамках, змінюються з плином часу відповідно до соціального та економічного рівнів розвитку. Це дуже важливі закономірності, тому що гендерні ролі та поведінка можуть і мусять бути змінені, якщо вони збільшують вразливість до ВІЛ,

Навіть дітей змалку навчають, що є нормальним для «хорошої» дівчини чи жінки або «хорошого» хлопця чи чоловіка. Тому гендерні ролі глибоко укорінюються і їх важко змінити. Особливо складно це тоді, коли простежуються такі дві тенденції: якщо люди вірять, що гендерні ролі спричинені біологічними відмінностями, або якщо в суспільстві панує гендерна нерівність і одна зі статей (найчастіше чоловік) має набагато більше переваг, ніж інша. В Україні, на жаль, простежуються обидві ці тенденції.

Існує упередження, що гендерний підхід стосується тільки жінок, оскільки жінки часто знаходяться в гіршому становищі, ніж чоловіки, і їм потрібна більша кількість програм. Насправді гендерний підхід передбачає, що розуміння потреб чоловіків та стосунків між чоловіками та жінками також дуже важливе.

І чоловіки, і жінки мають ризик бути інфікованими ВІЛ та можуть бути вразливими до хвороби, але відбувається це по-різному. У контексті ВІЛ/СНІДу, гендер - один з ключових факторів, що визначає:

- ризик особи інфікуватися ВІЛ;
- наслідки інфікування ВІЛ;
- вплив ВІЛ-асоційованої хвороби та смерті особи на сім'ю та суспільство;
- соціально-економічні наслідки для країни.

Жінки більш вразливі до ВІЛ/СНІДу. При цьому вони менш здатні захищати себе від впливу ВІЛ/СНІДу через економічні, соціальні, правові, політичні і культурні перепони, з якими вони стикаються.

Усі основні міжнародні експерти в цій галузі визнають, що гендерний підхід до ВІЛ/СНІДу є визначальним, оскільки гендерні чинники в світі відіграють найважливішу роль в поширенні епідемії.

1. Чоловік часто має остаточне слово у вирішенні того, користуватися презервативом чи ні. Це важливо з огляду на те, що презерватив знижує ймовірність:

- інфікування ВІЛ;
- суперінфікування ВІЛ-позитивних осіб від ВІЛ-позитивних партнерів іншим штамом ВІЛ;
- зараження хворобами, що передаються статевим шляхом.

Використання презерватива особливо актуальне для осіб, що приймають антиретровірусну терапію, у зв'язку з попередженням небажаної вагітності, оскільки планування вагітності в цьому випадку обов'язково потрібно обговорювати з лікарем. Також презерватив потрібно розглядати як один із найдоступніших методів контрацепції в умовах, коли антиретровірусна терапія знижує ефективність оральних контрацептивів.

2. Світова практика свідчить, що заміжня жінка має більше шансів інфікуватися ВІЛ статевим шляхом, ніж незаміжня, оскільки останні більш схильні використовувати презервативи. Цьому сприяє те, що чоловіча подружня невірність і полігамія знаходить набагато краще розуміння в суспільстві, ніж жіноча. Тому твердження “Найкраща профілактика ВІЛ – це подружня вірність” спрацьовує далеко не завжди.

Заміжня жінка не завжди наважується запропонувати використання презерватива з таких причин:

- через страх почути докір у недовірі;
- через страх накликати на себе підозри у невірності;
- тому що погодитись чоловіку на використання презерватива – це значить визнати, що його є в чому підозрювати (тобто в зраді);
- тому, що це не прийнято в подружньому житті.

3. Жінку часто примушують до вступу в небажані для неї статеві стосунки (чоловіки, роботодавець, постачальник наркотиків, кредитор). З різноманітних причин жінці часто бракує сил самій вирішувати, як, коли і з ким вступати в статеві стосунки. Через це вона може інфікуватися ВІЛ, оскільки в таких обставинах не наважується обговорювати використання презерватива.

4. Причинами надання жінками послуг комерційного сексу можуть бути складнощі фінансового становища, менші можливості знайти оплачувану роботу, накладення суспільством на жінку більшої відповідальності за турботу про родину порівняно з чоловіком, залежність від чоловіка. В умовах, коли жінці немає на кого розраховувати – ні на чоловіка, ні на членів родини - ці проблеми можуть стати вирішальними аргументами на користь того, щоб почати надавати послуги комерційного сексу.

5. Суспільством засуджуються робітничі сексуального бізнесу, але не чоловіки, які користуються їхніми послугами.

6. Наповнення сімейного бюджету в середньому по Україні приблизно рівне з боку чоловіків та жінок (серед жінок менше безробітних, тому що вони частіше погоджуються на низькооплачувану непрестижну роботу через турботу про родину). При цьому обов'язки з ведення домашнього господарства і виховання дітей покладаються на жінку. Будучи хворою, їй буває досить

складно виконувати ці обов'язки. Крім того, жінка може відмовитись здійснювати дії щодо покращення свого життя, зокрема отримувати медичні або інші послуги, мотивуючи це тим, що їй потрібно піклуватися про сім'ю та дітей.

7. Доступ дівчат і жінок до медичних та немедичних послуг часто обмежений таким факторами, як брак грошей, домашня робота, яка на них покладена, турбота про членів сім'ї, отримання дозволу від чоловіка. Особливо часто це проявляється в сільській місцевості.

8. ВІЛ-інфіковані жінки часто стають об'єктом насильства з боку чоловіків через свій статус, який виступає додатковим приводом агресії, особливо в кризових сім'ях, в яких насильство - поширений стиль поведінки. Бувають випадки, коли чоловіки дискримінують жінок, яких самі ж інфікували.

9. Жінки часто виїжджають на заробітки і стають жертвами торгівлі людьми, через що інфікуються ВІЛ.

10. Чоловіки частіше можуть розпоряджатися значними сумами коштів, що дозволяє їм мати кількох партнерок, а також практикувати споживання алкоголю та наркотиків, які сприяють ризикованій поведінці.

11. У випадках, коли чоловіки виїжджають на заробітки, вони можуть мати позашлюбні стосунки та інфікувати своїх дружин після повернення додому.

12. Жінки-ВІЛ часто залежні не тільки від наркотиків, але й від чоловіка, який володіє ресурсами і зв'язками для добування наркотиків. У такій ситуації вона не наважується обстоювати свої потреби, боячись втратити чоловіка і постачальника наркотиків в одній особі. Існують навіть випадки, коли чоловіки змушують жінок надавати послуги комерційного сексу для добування наркотиків і для жінки, і для чоловіка.

13. У випадку захворювання чоловіків жінки рідше йдуть з сім'ї, ніж чоловіки у випадку захворювання дружин.

14. Часто простежується така закономірність: коли хворіє чоловік, дружина про нього піклується; коли хворіє жінка, чоловік часто покладає ці обов'язки на родичів дружини або просто не виконує їх, навіть якщо більше нікому потурбуватися про неї. Адаже чоловіка, який не піклується про члена родини, суспільство осудить менше, ніж жінку.

15. Насильницький статевий акт різко підвищує ризик жінки інфікуватись ВІЛ та іншими інфекціями завдяки утворенню мікротріщин.

Потрібно розуміти, що крім гендерних ролей, які роблять жінку більш вразливою до ВІЛ, її біологічні особливості роблять її ще більш вразливою: жінки мають в кілька разів вищу ймовірність інфікуватись через статевий контакт, ніж чоловіки. Також жінки частіше хворіють іншими захворюваннями, які передаються статевим шляхом.

Стратегічні шляхи подолання проблем, викликаних гендерними стереотипами.

1. Проведення групової роботи (в межах існуючих та подальших програм), передусім груп самопомоги.
2. Проведення індивідуальної роботи, передусім консультування чоловіків і жінок (у межах існуючих та подальших програм).

3. Упровадження гендерних та гендерно чутливих програм. Програми повинні розроблятися і фінансуватися з урахуванням того, що чоловіки та жінки в деяких випадках потребують різних послуг зв'язку зі специфічними проблемами, з якими вони стикаються.

Потрібно докладати значних зусиль, щоб донести молодим людям інформацію щодо безпечних статевих стосунків. Крім того, потрібно намагатися попередити ситуацію, коли чоловік вважає, що за контрацепцією відповідальна жінка, а жінка - що чоловік. У результаті ніхто не бере відповідальності за вибір прийняттого методу контрацепції.

Найефективніше захищати права жінок можуть жінки, які самі постраждали від гендерних стереотипів. Тому одним із найважливіших заходів повинен бути розвиток жіночого лідерства. Потрібно заохочувати жінок, яким вдалось подолати свої проблеми, допомагати іншим ВІЛ+ людям.

Отже, для подолання гендерних проблем в контексті ВІЛ/СНІД потрібна перш за все зміна свідомості і тих, хто надає послуги, і тих, хто їх отримує, оскільки причина цих проблем криється в стереотипах, яким керуються у своїх діях люди.

Овсієнко Людмила Володимирівна,
*заступник головного лікаря міської дитячої лікарні
№1, головний педіатр міста*

Медичні аспекти гендерної політики виховання дітей в сім'ї

Великий виклик для сучасної людини сьогодні - це бути мамою чи татом. Я не хочу акцентувати увагу саме на жінках і материнстві. Адже чоловіки такою ж самою мірою залучені (чи в ідеалі повинні бути) до процесу батьківства.

Принаймі, це і є гендерною рівністю - наявність прав і обов'язків для чоловіків і жінок будувати своє життя.

Увагу привертає термін «відповідальне батьківство» (або «свідоме батьківство»), яке можна позначити так: обоє - чоловік і жінка - серйозно ставляться до народження дитини, планують цей крок, поділяють обов'язки з виховання дитини. Напевно, то звучить надто раціонально, але дитина - це «спільний проект» спільна і бажана радість. Сучасні жінки все більше прагнуть мати дитину, коли поряд з ними партнер, який розділить не лише радість від появи малюка на світ, але й усі труднощі, які з цим пов'язані. Адже чоловіки повинні не лише виходити з коляскою на кілька годин у вихідні, грати у футбол з дітками раз на тиждень, але й робити щоденну (переважно зовсім невидиму) роботу, як-от: міняти їм підгузники, готувати їсти, прати одяг тощо. Тоді тато не буде «гаманцем» для сім'ї. Мені здається, що ця проблема стосується не тільки чоловіків і усвідомлення ними своєї ролі «татуса». Але й жінок, які не завжди готові перекласти на плечі своїй другій половинці частину домашніх обов'язків.

Відпустка по догляду за дитиною, яку бере саме тато, а не мама, в Україні - велика рідкість. Хоча навіть у найбільш «гендерно рівній» Швеції, де держава

надає великі виплати, лише 20% чоловіків користуються цією нагодою. Причин непопулярності відпустки по догляду за дитиною серед чоловіків чимало. Однак, зазвичай, говорять про фінансові аспекти - жінки, у середньому, отримують меншу заробітну платню, тому для сім'ї більш економічно вигідно, аби мама сиділа вдома, а тато працював.

Гендерна рівність в ідеалі передбачає, що як жінки, так і чоловіки будують свій «спільний проект» - відносини, родину, дітей - відповідно до власних бажань, маючи при цьому рівні можливості робити те, що вважають за потрібне. Це вибір власної ролі у сім'ї, який включає рівні можливості як для мами, так і тата. Можливості, забезпечені на державному рівні, усвідомлені і сприйняті суспільством, зрозумілі для обох партнерів. Насамкінець, дозволю собі комплексно підійти до поняття «відповідального батьківства», означивши таку важливу його рису: усі (держава, працедавці, самі батьки, причому як мами, так і татусі) усвідомлюють, що народження дитини - то важливий крок у житті людини, який змінює її стиль життя, що дитина - то велика радість і цінність, під яку варто підлаштовуватися усім членам суспільства.

Але сьогодні вже не треба бути фахівцем, аби констатувати наявність в Україні кризи чоловічої статі і як найтяжчий її прояв - кризу батьківства. Криза батьківства проявляється передусім у тому, що чоловік як батько відсутній у виховному процесі своїх дітей. Ця відсутність може бути фізичною, емоційною та духовною.

Фізична - смерть або розлучення;

Емоційна - неспроможність або небажання батька до теплих - „від серця до серця" - відносин із дитиною;

Духовна - несвідоме, безвідповідальне ставлення до своєї ролі як батька.

Причини, що викликали кризу:

- виховання кількох поколінь чоловіків під впливом тоталітарної ідеології;

- катаклізми, що пережила Україна (дві світові війни, сталінські репресії та голодомори, упродовж яких було знищено десятки мільйонів чоловіків, унаслідок чого сотні тисяч сімей залишились без чоловіка та фізично не змогли передати наступним поколінням приклад чоловічого виховання);

- сучасні тенденції щодо поглядів на сімейні цінності.

Наслідки відсутності чоловіка як батька.

Статистика по Україні:

- 2 шлюби на 1 розлучення. У великих містах 3 шлюби на 2 розлучення;

- 45% дітей виховується в неповних сім'ях;

- за даними МВС налічується 100 тис. безпритульних дітей (Інтернет виданнями - 130-300 тис.);

- щорічно населення України зменшується на 450 тис. чол.;

За даними Української асоціації планування сім'ї зареєстровано 700 тис. безплідних сімей.

Вплив відсутності батька на дітей (соціологічні дослідження в США):

- у 5 разів більше імовірність того, що вони будуть бідними;
- у 10 разів більше ймовірність того, що вони будуть за межею бідності;

- 70% юнаків у виправно-виховних закладах і в тюрмах, що відбувають тривалий термін, вирости в сім'ях без батька;
- у 2 рази більше ймовірність того, що вони будуть виключені зі школи;
- більше емоційних проблем та проблем у поведінці;
- дівчата - у 3 рази більше ймовірність того, що вони стануть мамами у підлітковому віці;
- хлопчики - імовірність того, що вони будуть безробітними, потраплять за ґрати, не будуть займатися своїми дітьми;
- діти отримують нижчі бали за тестами і нижчий середній бал;
- 45% дітей живуть далеко від біологічного батька;
- 50% дітей сказали, що батько був емоційно відсутній;
- недавні дослідження - 34% дорослих чоловіків вважають свого батька за взірць.

Спосіб вирішення проблеми.

Вирішення проблеми має бути комплексним, ураховуючи економічні, правові і морально-етичні складові.

Сьогодні передусім ми маємо справу з ідеологічним банкрутством розуміння самого поняття „батьківство”. Тому подолання цього явища полягає у відновленні моделі доброго батька в суспільній свідомості. Чоловік реалізує своє батьківство на різних етапах.

ЗАЧАТТЯ І НАРОДЖЕННЯ. Момент зв'язку тата з дитиною відбувається ще з перебування дитини в утробі матері та посилюється після появи дитини на світ.

ГРА. Це момент, коли тато стверджується у своєму батьківстві. Тому важливо навчити чоловіків, надати їм практичні знання та навички того, як бавитись з дитиною.

ШКОЛА. Активна участь батька у шкільному житті дитини призводить до позитивних наслідків у формуванні особистості дитини.

СТАТЕНЕ ДОЗРІВАННЯ. Залучення батька до сексуального виховання та здорового усвідомлення дитиною своєї статі.

ВИХІД У СУСПІЛЬСТВО. Відповідальність батька під час виходу дитини із сім'ї. Тато має брати активну участь у виборі дитиною подальшого шляху свого розвитку - професійного, сімейного, духовного.

ОНУКИ. Дідусь, це чудова нагода та час компенсації татом того, що він не допрацював як батько для своїх дітей.

За кожним моментом батьківства чоловікові потрібна практична порада і підтримка або з боку того, хто вже пройшов цим шляхом, або від тих, хто може запропонувати такий досвід у вигляді відповідної програми.

В Україні 25,0% всіх розлучень припадає на вік чоловіків до 35 років, які переважно мають дітей до 7 років.

Серед основних причин, через які розлучаються молоді сім'ї, вказуються такі:

- різне бачення членами подружжя моделі власної сім'ї;
- психологічна несумісність членів подружжя;
- побутове насильство в родині;
- зловживання алкоголем.

Натомість говорити, що саме зазначені вище явища спричинили проблему масових розлучень в молодих сім'ях, є неправильним. Перелічені факти є лише проявом проблеми, яка полягає у загальній непередготовленості чоловіків та жінок до подружнього життя. Більше того. Поява дитини в сім'ї стає справжнім шоком для молодого тата. Психологічно чоловік готовий до народження дитини, але, як правило, не до її виховання.

Непоодинокими бувають випадки, коли з появою новонародженого стосунки в родині загострюються, а в окремих випадках переходять у кризу, викликаючи ганебне явище насильства в сім'ях.

Сьогодні в м. Чернігові на базі Дитячої поліклініки №1, під згодою ЮНІСЕФ організована робота «Тато-школа», де діє програма підготовки чоловіків до партнерських пологів та подружнього життя.

Робота цих-шкіл відбувається шляхом навчання чоловіків у групах молодих татусів. В одній групі збирається в середньому від 6 до 15 чоловіків, які або готуються стати батьками, або нещодавно ними стали. З групою працюють консультанти «тато-школи» - чоловіки, які вже мають дітей. Кожен консультант має власну дитину/дітей; досвід позитивного батьківства; пройшов спеціалізовану підготовку як тренер тато-школи. Заняття з групою відбуваються 1 раз на тиждень та тривають у середньому по 2 години. Всього слухачі «тато-школи» відвідують чотири заняття: «Мистецтво бути батьком», „Партнерські пологи як вони є“, „Тато-практикум“ та „Основи гармонійних відносин у родині“.

Після закінчення навчання кожен випускник «тато-школи» отримує „Свідоцтво молодого батька“.

Такі школи працюють виключно з чоловіками, заняття проводять виключно чоловіки. І це дозволяє створити доброзичливу робочу атмосферу в групі та максимально ефективно розкрити потенціал кожного її учасника. Заняття відбуваються за принципом так званого чоловічого клубу, коли члени навчальної групи передають одне одному власний досвід батьківства із одночасним закріпленням основних навичок, потрібних чоловікові при народженні дитини. Заняття не обмежуються тільки мінімально необхідними знаннями щодо участі чоловіка у партнерських пологах. Також робиться акцент на практичних навичках, якими має володіти кожен новоспечений татусь. Пройдений курс дає змогу кожному слухачеві знайти відповідь на більшість питань, що хвилюють молодого батька та сприяє встановленню гармонійних, гендерно збалансованих стосунків усередині родин слухачів.

Розуміння між батьками, підтримка, самореалізація, баланс сімейного та особистого, змістовне дозвілля, спільна участь у вихованні дітей, рівний розподіл домашньої роботи, як компоненти ідеї гендерної рівності, створюють сімейне середовище, сприятливе для розвитку дитини, дотримання її прав, формування гармонійної особистості, попереджують насильство і брутальне походження з дітьми.

Щаслива сім'я - найкращий життєвий сценарій, приклад для наслідування як дочкам, так і синам.

Правові аспекти забезпечення прав жінок на ринку праці

З 2010 року на базі Чернігівського громадського комітету захисту прав людини працює Центр правової допомоги безробітним жінкам. Діяльність Центру відбувається у тісній співпраці з Чернігівським міським центром зайнятості.

Робота Центру спрямована на допомогу, зокрема правову, одній з найбільш незахищених частин нашого суспільства - безробітним. Більшу частину цієї групи складають жінки-безробітні.

Історично в нових незалежних державах склалася ситуація, при якій влаштуватися на роботу жінці значно складніше, ніж чоловікові, а особливо складно мати на рівних умовах оплату праці. Поруч із заангажованістю громадської думки щодо рівності жінок і чоловіків, головними причинами проблеми є:

- відсутність необхідних знань у жінок щодо захисту своїх гендерних прав,
- загальна низька правова культура населення,
- незнання законів та зловживання своїм службовим становищем з боку роботодавців.

Такий висновок представниками нашої організації був зроблений у результаті вивчення ряду факторів.

Те, що безробіття жінок є однією з найбільш гострих проблем, підтверджують і численні звернення жінок нашого регіону до Чернігівського громадського комітету захисту прав людини. Перш за все, це питання несвоєчасної виплати зарплат, незаконне звільнення з роботи, прояви дискримінації з боку роботодавців. Жінки через незнання своїх законних прав не завжди кваліфіковано захищають свої права через суд. Рішення суду про виплату їм заборгованості в багатьох випадках не виконуються. Це дуже негативно відображається на ситуації з правами людини в нашому регіоні.

Жінки, які стали безробітними, не знають своїх елементарних прав у відносинах з роботодавцем, від якого вони звільнилися. Звідси масові порушення роботодавцями законодавчих актів України і численних міжнародних конвенцій, які підписала наша держава по відношенню до прав жінок, роботи та її оплати. Також спостерігається низький рівень знань людей під час заповнення та ведення різної юридичної трудової документації, як наслідок цього - зростання порушень прав безробітних.

Гостро стоїть питання юридичне правильного оформлення працевлаштування жінок, які тривалий час перебували в декретній відпустці після народження дитини.

Іншою стороною проблеми порушень прав безробітних є те, що далеко не всі роботодавці самі знають трудове законодавство. Наприклад, багато хто з них не

знає більшості норм трудового законодавства, необхідного для роботи з працівниками, директори таких установ не знають своїх прямих прав і обов'язків по відношенню до працівників, а також не знають аспекти відповідальності за порушення законодавства про працю.

Окрім вищезгаданого, хочеться додати, що зараз нашу організацію також турбує існуюча в Україні поширена проблема торгівлі жінками (сексуальна експлуатація, безправність, примусова праця). Усе це, як правило, замасковано під пропозиціями про вигідну, високооплачувану роботу за кордоном. У цілому низький соціально-економічний рівень життя і зростаючий рівень безробіття змушує українських жінок, побачивши подібні оголошення, шукати роботу за кордоном. Дуже багато з них за фальшивими візами виїжджають за межі України з метою знайти гідну роботу. Перебуваючи в нелегальному становищі, вони найбільш часто потрапляють до рук різних злочинних угруповань, де їх змушують займатися не тільки рабською роботою, але й проституцією.

З досвіду нашої організації можу сказати, що реальна ситуація у сфері трудових відносин й зайнятості висвітлює наявність певних протиріч між законодавчо задекларованими правами та реальними можливостями їх практичного здійснення. Наприклад, права на своєчасне отримання заробітної платні. Водночас гендерні відмінності щодо порушення цього права, якщо й є, то досить незначні. Не є головним гендерний принцип і при визначенні тих, хто змушений за ініціативою адміністрації йти у неоплачувану відпустку або працювати неповний робочий тиждень чи неповний робочий день. Можливість працевлаштування на сучасному ринку праці теж не виявляє гендерних проблем, конкурентоспроможність та можливість отримати робоче місце як для чоловіків, так і для жінок насамперед залежить від рівня професіоналізму, тобто знань, умінь та практичного досвіду шукача роботи, а не від його статевої належності. Насправді, за статевою ознакою жінці ніщо не заважає у службовому просуванні не тільки у сферах діяльності, що притаманно вважаються жіночими (педагогіка, медицина тощо), але й в багатьох інших.

На даному етапі становлення нашого суспільства жінки (їх найбільш активна частина) свідомо відмовляються конкурувати з чоловіками у боротьбі за вищі керівні посади великих підприємств, організацій та установ. Вони вважають за краще пропонувати свої професійні послуги невеликим компаніям або організувати власний бізнес. Фірми, якими керують жінки, зазвичай невеликі і діють у традиційно "жіночих" сферах зайнятості -торгівля, легка промисловість, невиробничі послуги.

Особливого занепокоєння викликає ситуація із дотриманням додаткових гарантій щодо працевлаштування тих жінок, які відносяться до категорії соціально незахищених: котрі мають дітей віком до шести років, одинокі матері, ті, які мають дітей-інвалідів, особи передпенсійного віку, а також ті, які звільнені після відбуття покарання або примусового лікування від алкогольної та наркотичної залежності. Певну частину таких жінок вдається працевлаштувати завдяки бронюванню робочих місць, що здійснюється місцевими органами, проте спостерігається досить багато випадків, коли

керівники підприємств, організацій та установ за будь-яких обставин відмовляють їм у працевлаштуванні. Останнє стосується повною мірою як жінок, так і чоловіків.

Особливо непокоять такі випадки, коли самі жінки відмовляються від тих пільг, що їм гарантуються чинним законодавством. Таке відбувається під тиском роботодавця або диктується бажанням самих жінок покращити матеріальне становище за рахунок отримання оплачуваної роботи на будь-яких умовах.

Розміри соціальних допомоги настільки мізерні, що певна частина жінок, праця яких пов'язана з важкими і шкідливими умовами, опинились перед альтернативою: працювати там, де є можливість за таких умов, що пропонуються або залишити родину без коштів існування. У таких випадках жінки усвідомлено йдуть на порушення власних прав. Виходячи з наведеного, експерти дійшли до висновку, що головні проблеми жінок у сфері праці та зайнятості не пов'язані зі статевою дискримінацією.

Сьогодні українська жінка працює практично на межі можливостей, що визначаються економічною ситуацією і попитом на робочу силу. Значна кількість жінок вимушена реалізувати свою трудову активність у сфері підсобного господарства та заробляють гроші в найменш престижних сферах праці. Незначний відсоток працюючих жінок мають приватне підприємство.

Реальна ситуація, що склалась навколо жінок не є виключно українською, вона є наслідком вікової історії людства і притаманна всім країнам світу. Умови економічної кризи в Україні не дають можливості застосування всього комплексу пільг для жінок повною мірою. Не можна залишати поза увагою ще одне питання. Іноді доводиться чути, що безробіття в Україні має жіноче обличчя, тобто на ринку праці серед безробітних кількість жінок значно перевищує кількість осіб чоловічої статі. На підставі цього робляться висновки про існування дискримінації жінок. Питання жіночого безробіття, підходи щодо його вимірювання та визначення тенденцій є одним з найбільш незгоджених в усій проблематиці становища української жінки на ринку праці. Принциповим залишається питання: чи віддзеркалює зареєстроване безробіття реальну картину, а відповідно, й причини домінування жінок у складі зареєстрованих безробітних? У центрах зайнятості, як свідчить досвід, реєструються здебільшого жінки, а відмовляються від такої допомоги переважно чоловіки. Для пояснення зазначеної такої ситуації є певні підстави:

- по-перше, певна частина з тих, хто реєструється у центрах зайнятості, потребує не допомоги у працевлаштуванні, а тільки довідки для одержання житлової субсидії. Такими є переважно жінки.

- по-друге, ті хто дійсно не має роботи і потребує на неї, не реєструються, вважаючи, що центри зайнятості не в змозі їм реально допомогти. Такими є переважно чоловіки. Одночасно чоловіки вважають, що грошова допомога по безробіттю занадто мізерна і не виправдовує їхнього нібито принизливого стану.

Феномен трудової дискримінації, який проявляється в нерівному представництві жінок на керівних посадах, їх зосередженості в найменш престижних галузях економіки та сферах діяльності, в значно нижчій, ніж у чоловіків, оплаті праці в усіх без винятку галузях, при прийомі на роботу, не

викликає сумніву. Жінку звільняють у першу чергу; їй набагато складніше знайти робоче місце. І це підтверджується статистикою.

Серед звільнених за скороченням штатів понад 60% становлять жінки і майже всі вони звертаються за допомогою у працевлаштуванні до служби зайнятості. Проте серед звільнених за власним бажанням - навпаки: 60% становлять чоловіки. Жінка тримається за робоче місце навіть якщо заробітна платня і умови праці її не задовольняють, адже у неї значно менше шансів знайти роботу. Як свідчить статистика, з числа вакансій, заявлених станом на 1 листопада 2010 року в центрах зайнятості роботодавцями, лише п'ята частина пропонувалась жінкам.

Більшість роботодавців при прийомі на роботу жінок відверто вдаються до дискримінації за віком. Не секрет, що жінкам у віці за 40 років дуже важко знайти роботу. Не менш проблематичним є працевлаштування молодих жінок з малолітніми дітьми. Проблеми інколи виникають і в жінки-роботодавця, у якої не бажають працювати висококваліфіковані досвідчені чоловіки. Тут спрацьовує стереотип виконання жінкою тільки "других ролей".

Сташкевич Ганна Володимирівна,

*начальник відділу у справах молоді та спорту
Семенівської райдержадміністрації*

Гендерні стереотипи у формуванні сімейних відносин та шляхи їх подолання

Незважаючи на високий освітній рівень українських жінок (56% мають вищу освіту), наше суспільство зберігає патріархальний за своїм змістом життєвий устрій (*"домашня праця — справа, не варта справжнього чоловіка", "гарна мати повинна все віддати дітям, а потім думати про себе", "успішність виховання дітей залежить від матері, а не від батька"*).

І традиційно сімейні ролі в більшості випадків розподіляються в такий спосіб, що стають обов'язком жінки або ж волонтерським внеском чоловіка (у кращому випадку). Такі традиційні сімейні відносини не є поганими доти, доки не набувають форми експлуатації жінки.

За даними як вітчизняних, так і зарубіжних досліджень, велику частину (70-80%) домашньої роботи, як і раніше, виконують жінки. Підтвердженням такої нерівності може бути той факт, що *жінка щодня витрачає на домашню (неоплачувану) працю від 2 до 6 годин, а чоловік - до сорока хвилин.*

Брак часу працюючої жінки, яка прагне успішно впоратися з професійними обов'язками і домашніми справами, часто призводить до стресу, оскільки таке поєднання є доволі важким. Вивільненню часу жінок могла б значно допомогти сфера побутових послуг. Однак спад виробництва позначився на підприємствах, які надають такі послуги.

Майже третина дітей в Україні виховується самотніми матерями, не відчуваючи у своєму житті присутності й турботи батька. Руйнуються навіть самі поняття "родина", "сім'я". Приклад: у 2010 р. в Семенівському районі народилось 183 дитини. Майже кожен третій малюк народився в матері, яка не перебувала в зареєстрованому шлюбі. Середній вік жінок, які народжували дітей, складав 26 років.

У 2010 році мешканцями району зареєстровано 100 шлюбів, в той же час зареєстрованих розлучень - 33. Розпад сімей, пов'язаний із зростанням чоловічої аморальності, став масовим явищем; 57 % чоловіків на другий день після розпаду сімей перестають піклуватися про своїх дітей.

Поширеним є уявлення про те, що родина є останнім притулком для людини, порятунком від стресів, спричинених навколишнім соціальним світом, що саме в родині людина дістає підтримку і опору в житті. Та, як показують соціологічні дослідження, найбільша кількість конфліктів припадає саме на сім'ю. Можна сказати, що родина в наш час стає місцем, де розряджається невдоволення, вихлюпуються скарги і докори. Існує низка причин, що призводять до руйнування сім'ї і розлучення. Причиною сімейних конфліктів у більшості випадків залишається соціальна невизначеність сімей, безробіття, низький матеріальний статок. Найбільше потерпають багатодітні сім'ї, бо їхні статки набагато нижчі за сім'ї, які мають 1-2 дитини. Чоловіки не витримують навантаження і залишають родини. Із 142 багатодітних сімей району у шлюбі перебуває 42, із них 17 - мають повторний шлюб.

Одним з найвагоміших, за свідченням фахівців, є феномен "подвійної зайнятості": психофізичне перевантаження жінок у шлюбі, що викликає постійну втому, призводить до погіршення, а потім і до розриву подружніх відносин. Прагнучи якимось полегшити своє існування, часом не усвідомлюючи цього, жінка звільняється від шлюбу, від чоловіка, якого треба обслуговувати. Зокрема, самотні матері вважають, що розлучення з чоловіком різко скорочує час на домашню працю. Жінки практично ніколи не називають відверто цю причину, оскільки, по-перше, не кожна жінка здатна її усвідомити, а по-друге, через поширений у суспільстві стереотип "гарної дружини", яка відповідає за всіх у родині і повинна "встигати все", - мало кого цікавить, чого це коштує самій жінці. Цей жорстокий рольовий розподіл має багато негативу. Діти, які виховуються у неповній або неблагополучній сім'ї, переносять сформований стереотип у свої сім'ї, що негативно впливає на майбутнє молоді сім'ї.

У сучасних соціально-економічних умовах українського суспільства проблема матеріального забезпечення молоді сім'ї набула особливої актуальності. Незадоволеність цією стороною свого життя переважної більшості молодих сімей є гострим сигналом про розрегульованість соціально-економічних відносин у системі „молода сім'я - суспільство". Типовими для більшості молодих сімейних пар є відсутність власного житла, низький рівень прибутків, дуже примарна перспектива і реальне масове безробіття.

При проведенні семінарів для безробітної молоді на базі районного центру зайнятості я проваю анкетування щодо соціального стану молодих людей.

Результати свідчать про те, що 60,9% молодих сімей мешкають у батьків чи інших близьких родичів, 10,5% мають власне житло (окрему квартиру чи будинок), 12% орендують житло чи живуть у родичів.

Щодо оцінки свого матеріального стану, 75,6% молодих людей відзначили, що грошей постійно не вистачає, а 50,9% відповіли, що прибутків не завжди вистачає на найнеобхідніше, хоча економлять на всьому. 55,4% молодих сімей регулярно отримують грошову допомогу з боку батьків та інших родичів, 38,5% - допомогу продуктами, одягом, взуттям тощо.

На запитання, чи готові вони змінити місце проживання з метою знайти роботу з достойним заробітком, відповідь “так” дали 82% респондентів, готові поїхати за кордон з метою заробітку 44,2% опитаних. Це тривожний сигнал, який свідчить про те, що молоді люди можуть стати потенційними жертвами шахрайства, торгівлі людьми та інших негативних явищ.

Положення сім'ї, рівень її благополуччя, стабільності є найважливішими соціальними індикаторами, що визначають життєстійкість нації, суспільства і держави. Особливості соціально-економічних перетворень останнього десятиліття негативно вплинули на рівень населення, наклали свій відбиток на процеси життєдіяльності сім'ї. Поряд з падінням народжуваності, збільшенням числа розлучень, зростанням дитячої безпритульності і бездоглядності зростає небезпека соціальної деградації сім'ї взагалі, що є впродовж століть однією з панівних форм відносин між статями.

В умовах кризи загострюється конфлікт між соціальними ролями жінок. Відмова жінки від роботи на користь сім'ї чи безробіття істотно скорочує сукупний сімейний дохід. У той же час висока зайнятість жінки на виробництві стає одним з основних факторів зниження народжуваності. У наш час перед жінкою стоїть проблема вижити і зберегти сім'ю при ситуації, що створилася. Патріархальні погляди на місце жінки в суспільстві створюють додаткові труднощі. Досить складними є відносини між подружжям, між батьками і дітьми.

Суспільство не сприяє вихованню в дітей шанобливого ставлення до матері, професійної діяльності батьків, необхідності спільними зусиллями вирішувати побутові проблеми. Широко розповсюджується наркоманія та алкоголізм, які призводять часом до неможливості раціональної організації відпочинку сім'ї, використання колективних форм виховання підростаючого покоління в поєднанні з сімейними.

Домашній праця необхідна для задоволення матеріально побутових потреб індивіда, сім'ї, а підсобне господарство як різновид домашньої праці представляє важливе джерело життєвих засобів селян і значною частини сімей робітників і службовців. У даний час усі труднощі в процесі задоволення потреб лягає на плечі родини і, в першу чергу, жінки.

Слід зазначити, що домашнє господарство досить часто організується нерационально, і це супроводжується негативними наслідками для жінок: відсутністю умов і часу для підвищення своєї кваліфікації, культурного рівня, освіти і тощо. Крім того, багато жінок, що отримали спеціальну освіту і мають

спеціальність, змушені займатися лише домашнім господарством, від суспільного виробництва, а часто і від активного громадського життя.

Покладання тягаря догляду за дітьми та домашньої роботи на жінок також заважає їм реалізувати свої організаційні та політичні можливості.

Можна спостерігати і багато інших стереотипів у сімейних відносинах.

Процес зміни стереотипів важкий і довготривалий, залежить від багатьох як внутрішніх сімейних факторів, виховання, так і зовнішніх факторів.

Рублевська Антоніна Степанівна,

голова Ріпкинської районної організації Спілки жінок України

Роль районних організацій Спілки жінок України у вирішенні питань захисту працюючих жінок

Питання досягнення гендерної рівності та подолання гендерної дискримінації не є винятково «українським», воно більшою чи меншою мірою актуальне й для країн Європейського Союзу. Так, дослідження, проведене Єврокомісією, засвідчило, що, незважаючи на серйозні заходи, вжиті в останні роки, як і раніше, жінки у державах - членах Європейського Союзу отримують менше, ніж чоловіки та більше витрачають часу на ведення домашнього господарства.

Сучасне становище жінок в українському суспільстві також характеризується нерівністю. Вона існує в усіх сферах життя. Насамперед, це стосується сфери професійної зайнятості, можливостей просування сходами професійного чи фінансового успіху.

Рівність прав жінок і чоловіків на працю гарантує стаття Конституції 43. Жінкам надані рівні з чоловіками права заробляти собі на життя працею, яку вони вільно вибирають або на яку погоджуються. Держава гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності. Кожна жінка має право на безпечні для життя та здоров'я умови праці, на заробітну плату, не нижчу за встановлену законом. Це зафіксовано у Кодексі законів про працю (КЗПП) та законодавстві про зайнятість. У ст. 22 КЗПП йдеться про заборону необґрунтованої відмови в прийнятті на роботу, а також про заборону (відповідно до Конституції) будь-якого прямого або непрямого обмеження прав чи встановлення прямих або непрямих переваг під час прийняття на роботу.

Незважаючи на існування законодавства, яке мало б захищати жінок від дискримінації, приклади дискримінації ми бачимо на кожному кроці: 90% учителів у школі - жінки, натомість директор - чоловік, більша частина лікарів і медперсоналу в лікарні - жінки, але головний лікар - чоловік.

Службовими щаблями просувають переважно чоловіків. Чоловік вважається стабільнішим працівником, ніж жінка, яка більше часу приділяє сім'ї, бере декретну відпустку.

Статистика показує переважання жінок серед осіб з вищою та середньою спеціальною освітою. Проте частка жінок з вищою освітою, що займають керівні посади всіх рівнів, значно нижча від чоловіків. Ідеться про те, що дуже часто навіть за наявності однакової кваліфікації та за умови, що жінка має більше досвіду та ініціативи, на роботу наймають чоловіків.

За даними статистики, жінки становлять 75% всіх державних службовців України, але першу (найвищу) категорію серед керівників державних служб мають тільки 8,3% жінок. Натомість жінки мають більше проблем, ніж чоловіки - як у разі звільнення, так і при працевлаштуванні.

Отже, наше законодавство хоч і створює правове середовище, тобто всі передумови для рівноправності, але не забезпечує практичної реалізації цієї рівноправності, не протидіє всім формам дискримінації жінок на ринку праці.

Законом передбачені додаткові гарантії зайнятості для жінок, які мають дітей віком до 6 років, та одиноких матерів з дітьми до 14 років, - такі жінки виокремлюються як соціально незахищені і менш конкурентоспроможні за інших. Проте це ще більше знижує їх конкурентоспроможність на ринку праці, не кажучи про те, що це положення суперечить ратифікованій Україною Конвенції №156 Міжнародної організації Праці про рівне ставлення і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок (трудящих із сімейними обов'язками).

Вибудовується цікавий ланцюжок соціальних ролей і прав жінок в українському суспільстві. Так, для соціальної самореалізації жінка повинна мати дітей, а також паралельно робити внесок до сімейного доходу, тобто працювати поза домом, та ще й виконувати майже всю домашню роботу. При цьому більшість членів суспільства вважає, що робота жінки не повинна перетворюватися на кар'єру.

У 1979 році ООН ухвалила Конвенцію «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» - найважливіший міжнародний документ у захисті жінок від гендерної дискримінації і гендерного насильства. У цьому документі визнано наявність дискримінації жінок, відображено ставлення світової спільноти до всіх її форм, вказано на те, що, незважаючи на цілий ряд міжнародних документів, така дискримінація продовжується.

За останні роки зроблено багато для імплементації норм Конвенції в законодавство України. Фактично на сьогодні в законодавстві України немає актів, які б передбачали яку-небудь пряму дискримінацію жінок. Натомість у кодексах, законах України, що регулюють відносини у сферах праці, соціального захисту, охорони здоров'я, пенсійного забезпечення, кримінальних, адміністративних та інших правопорушень міститься значна кількість положень відносно захисту прав і свобод людини, забезпечення рівності та недопущення дискримінації, у тому числі за ознакою статі.

З метою координації зусиль жіночих організації з активізації дій заради досягнення реальної рівноправності в усіх сферах життя, гідного становища жінок у суспільстві, 20.04.2011р. Чернігівською обласною організацією Співки жінок України спільно з Ріпкинською районною організацією Співки жінок України було проведено семінар правової просвіти для працюючих жінок, у

рамках реалізації проекту «Підвищення усвідомлення гендерних прав працюючими жінками» за підтримки Посольства Фінляндії в Україні, Федерації профспілкових організацій Чернігівської області, Головного управління праці та соціального захисту населення облдержадміністрації. Відкрив захід заступник голови Ріпкинської РДА Андрій Булда.

На семінарі виступила Ірина Дорожкіна - директор підприємства «Навчально-методичний центр профспілок», голова обласної організації Спілки жінок України. Проект, як зазначила Ірина Василівна, спрямований на підвищення обізнаності працюючих жінок про їх права, активізацію діяльності профспілок і жіночих організацій у регіоні з просування гендерної рівності у трудових відносинах. На семінарі виступили Тамара Назіна, начальник відділу соціально-правового захисту і економічних питань Федерації профспілкових організацій області, та Володимир Ковальчук, юрист підприємства «Навчально-методичний центр» профспілок.

На семінарі було розглянуто багато актуальних питань:

- трудове законодавство;
- державні гарантії для працюючих жінок;
- умови призначення й виплати різних видів державних допомог;
- пільги та гарантії, передбачені законодавством України для працюючих жінок;
- законодавство з питань забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків;
- способи захисту своїх прав та інші.

Участь у семінарі взяли представники сільських та селищних рад, галузі освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту населення, державних установ. Було проведено анкетування учасників семінару, прийнято побажання щодо подальшого проведення інформаційно-освітніх семінарів.

Селецький Олексій Вікторович,
*асистент кафедри трудового права та права
соціального забезпечення Чернігівського
державного інститут права, соціальних
технологій та праці*

Правові засади працевлаштування та зайнятості населення в умовах ринкової економіки

Праця - це першооснова виникнення людського суспільства, головна засада його існування і прогресу. З моменту виникнення людини і її об'єднання у співтовариства з метою виживання вона стала не тільки основою її життєдіяльності, а й основною сферою її формування і розвитку [1, с. 307].

На сьогоднішній день право на працю є одним із пріоритетних соціальних прав, закріплених в Конституції України. Зокрема, у ч. 1 ст. 43 зазначається, що

кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [2]. У свою чергу ч. 1 ст. 2 Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП України) [3] є важливим доповненням до цього положення, визначаючи право на працю як право на одержання роботи з оплатою праці не нижче за встановлений державою мінімальний розмір.

Трудове законодавство України містить низку юридичних гарантій права працівників на працю, але все ж таки, на жаль, болючою до цього часу залишається тема правового врегулювання працевлаштування жінок та забезпечення цій категорії працівників сприятливих умов на рівних з чоловіками конкурувати на ринку праці.

Жінки є особливими суб'єктами їх правовідносин, можна сказати найбільш уразливим прошарком населення. Особливістю соціальної ролі жінки в суспільстві є її природна здатність до народження дитини та материнства. Однак виконання нею репродуктивної функції не повинно обмежувати її здатність до реалізації своїх професійних, наукових, мистецьких здібностей. Правовий статус жінки, на нашу думку, повинен характеризуватися максимально насиченим обсягом прав, що дають жінці можливість стати оптимально розвинутою особистістю в суспільстві.

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [4] у ст. 17 визначив, що жінкам і чоловікам забезпечуються рівні права та можливості у працевлаштуванні, просуванні по роботі, підвищенні кваліфікації та перепідготовці.

Проте хоч національне законодавство і забезпечує рівність трудових прав усіх громадян незалежно від статі, та все ж на практиці роботодавці більш охоче приймають на роботу чоловіків, виходячи з того, що участь жінок у роботі не буде безперервною і такою активною, як чоловіків. Роботодавець віддає перевагу чоловікові, навіть якщо жінка має таку ж освіту та професійну підготовку. Жінки частіше, ніж чоловіки, стають жертвами дискримінації при влаштуванні на роботу, скорочення штату, сексуальних домагань, нерівності в оплаті праці, жінкам набагато складніше, ніж чоловікам, зайняти добре оплачувану посаду тощо [5, 149]. Окрім цього, досить часто зустрічаються оголошення про вакансії, в яких роботодавці зазначають бажану стать працівника або ж використовують інформацію про сімейні обставини, яку вони вимагають під час співбесіди, щоб відмовити жінкам у прийомі на роботу. Роботодавці, як показує практика, можуть також відмовляти у працевлаштуванні жінкам, якщо останні «не підходять» за вимогами щодо віку чи зовнішності, навіть якщо вони повністю відповідають посаді з професійної точки зору.

Жінок не хочуть приймати на роботу також через те, що законодавство про працю передбачає для них низку пільг, переваг та додаткових гарантій їх трудових прав, що не завжди є вигідним для роботодавця. Зокрема, це стосується робочого часу, часу відпочинку, оплати праці, звільнення та інших питань.

За наявності перелічених обставин жінки відчують розпач та безвихідь ситуації. Деякі з них знаходять вихід у працевлаштуванні за кордоном (як засіб

уникнення кризових ситуацій), але, на жаль, не враховують, що можуть стати потенційними жертвами торгівлі людьми. Тому жінкам, які на собі відчують дискримінацію у працевлаштуванні, без сумніву потрібна державна допомога - забезпечення всіх конституційних прав і гарантій у сфері реалізації їх права на працю.

З урахуванням фізіологічних особливостей жіночого організму та з метою охорони здоров'я жінок, трудове законодавство передбачило ті роботи, на яких забороняється або ж обмежується праця жінок. Так, згідно зі ст. 174 КЗпП України [3] та ст. 10 Закону України «Про охорону праці» [6] забороняється застосування праці жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, на підземних роботах, крім деяких (нефізичних робіт або робіт, пов'язаних із санітарним та побутовим обслуговуванням), а також залучення жінок до підймання і переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них законодавством граничні норми.

Залучення жінок до робіт у нічний час також не допускається, за винятком тих галузей народного господарства, де це викликано особливою необхідністю і дозволяється як тимчасовий захід. Зазначені обмеження не поширюються на жінок, які працюють на підприємствах, де зайняті лише члени однієї сім'ї (ст. 175 КЗпП України).

На думку А. О. Мовчан, законодавець, приймаючи норму про обмеження праці жінок у нічний час, одночасно й обмежив можливість жінок реалізувати право на працю. Учена вважає за потрібне доповнити ст. 175 КЗпП України положенням, що задекларує право жінки за власним бажанням працювати в нічний час. Також висловлюється думка про необхідність прийняття Закону України «Про працю жінок у нічний час» [7, 82], але ми не підтримуємо таку позицію вченої, оскільки доцільності в існуванні такого закону не вбачаємо.

У наш час значний відсоток становлять підприємства, де упереджено ставляться до прийому на роботу вагітних жінок та жінок з дітьми, вважаючи, що сімейні обов'язки завадять працювати з повною віддачею і належною увагою. Хоча відповідно до ч. 1 ст. 184 КЗпП України забороняється відмовляти жінкам у прийнятті на роботу і знижувати їм заробітну плату з мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей віком до трьох років, а одиноким матерям - за наявністю дитини віком до чотирнадцяти років або дитини-інваліда.

З огляду на вищесказане, слід зазначити, що проблеми у сфері працевлаштування жінок у нашій державі все ж таки, на жаль, існують. Тому, на нашу думку, необхідно:

- 1) своєчасно та оперативно вживати заходи організаційно-економічного і правового характеру щодо захисту трудових прав та інтересів жінок;
- 2) забезпечувати інформування жінок для покращення їх правосвідомості стосовно питань працевлаштування;
- 3) запровадити ефективний юридичний механізм забезпечення гендерної рівності;
- 4) посилити контроль за додержанням трудового законодавства у сфері працевлаштування жінок.

Колочко Олена,

*студентка 5 курсу Інституту історії,
етнології та правознавства імені
М.О.Лазаревського*

Гендерні стереотипи сучасної освіти та шляхи їх подолання

Незважаючи на те, що Україна взяла курс на демократичні перетворення та гуманізацію усіх сфер життєдіяльності своїх громадян, що передбачає рівні можливості кожного, ми продовжуємо жити у світі стереотипів. Складно навіть уявити, як можна обходитися без цих “автоматизмів” у сприйнятті та мисленні, адже їх відсутність змушувала б черговий раз обдумувати заново кожен ситуацію, що збільшило б витрати психічних сил та часу.

Стереотипи, як необхідний людині інструмент сприйняття і мислення, є стійкими та невід’ємними компонентами індивідуальної та масової свідомості. Загалом вони проявляються в емоційному ставленні людини до оточуючих, тих чи інших об’єктів та явищ. Одні стереотипи мають тенденцію до змін або модифікацій, інші – залишаються досить стійкими. Остання характеристика має безпосереднє відношення до гендерних стереотипів. Вони допомагають знайти раціональне пояснення гендерним ролям, які побутують у суспільстві, але це аж ніяк не обумовлює їхню виключну негативність. Адже деякі з них є дійсно адекватними і, більш того, бажаними. Зокрема, ввічливість та прихильне ставлення до жінок з боку чоловіків, а також галантність – “побічні” дії гендерних стереотипів. Однак, є інші стереотипи, які провокують негативні наслідки. Такими є гендерні стереотипи в освіті.

Ця проблема має широке висвітлення у вітчизняній та зарубіжній літературі, де докладно описуються фактори, що сприяють формуванню самих стереотипів, гендерні проблеми сучасної освіти, однак, деякі аспекти цих питань залишилися поза увагою науковців взагалі і, хоча із плином часу та реформами, втіленими в життя, актуальність декотрих зменшується, інші ж – ліквідуються взагалі, але з’являються нові наболілі питання в цій сфері, які потребують нагальних продуманих змін, поетапне впровадження яких вплине на поточну ситуацію та попередить негативні наслідки стереотипного мислення.

Отже, звертаючись до питання про наявні гендерні проблеми в освіті, треба визнати той факт, що довготривале ставлення до освіти як «безособової» знівелювало в освітньому процесі статеву приналежність учня і її вплив на сприйняття та рефлексію матеріалу, що вивчається. Адже ще Л.С. Виготський зазначав, що особливості вікової динаміки пов’язані з трьома рівнями розвитку - загальноорганічним, соціальним та статевим [4, с. 15 – 16].

Дуже часто ігнорування цих рівнів розвитку призводить до того, що майбутня жінка починає стикатися із протилежними, амбівалентними гендерними стереотипами саме в суспільно обумовленій системі виховання. Так, вивчення Н. К. Радіною особливостей самооцінки в дітей різних вікових

груп (дошкільнята та молодші школярі) довело, що дівчатка дошкільного віку мають вищий рівень самооцінки, ніж хлопчики. Результати стають протилежними на іншому віковому етапі: у хлопчиків – і формальних, і неформальних лідерів своїх груп – наявна висока самооцінка, тоді як у дівчаток-лідерів, відмінниць навчання, вона відсутня. Ці дівчатка сприймають себе як вигнанців групи. Більше того, далі і формальні, і неформальні лідери орієнтуються на чоловічі форми поведінки [5].

На сучасному етапі гендерні стереотипи стали більш жорсткими, дискримінаційними. Стереотипи «маскулінності» та «фемінінності» як уявлення про чоловічі та жіночі моделі поведінки, риси характеру, соціальні потреби, соціальні потреби стали менш цивілізованими.

У результаті цього соціально активна жінка, ініціативність якої пригнічували в школі, відчуває серйозні труднощі не тільки об'єктивного, але і суб'єктивного характеру. Так, наприклад, необхідність вижити в умовах конкурентної боротьби призводить до втрати типових жіночих рис і набуття властивостей, притаманних скоріше стереотипам маскулінності: незалежність, стійкість, витривалість (часом навіть жорстокість, спонтанна, невмотивована агресивність, конфліктність). Коли жінка перебирає на себе чоловічу роль, це негативно впливає як на неї (невротизація, виникнення психічних захворювань тощо), так і на членів мікросоціуму (сім'ю, дітей, родичів, близьких) та макросоціуму взагалі.

Коли ж жінка прагне реалізувати в своїй поведінці традиційно фемініні стереотипи, вона також опиняється в амбівалентній, потенційно невротичній ситуації через:

1. почуття провини перед членами своєї родини за дефіцит уваги та турботи;
2. відчуття того, що вона докладає недостатньо зусиль на роботі – і одночасно страх підвищення;
3. відмови собі в моральному праві на допомогу чоловіка у домашній роботі та вихованні дітей;
4. синдром самопожертвування, що не дозволяє жінці витратити гроші, час і сили на особисті потреби;
5. ігнорування власного «Я».

Такий сценарій має місце, якщо жінка відчуває подвійне пригнічення, намагається відповідати вимогам суспільства, виконуючи роль хорошої матері, дружини, господині, але в той же час прагне досягти визнання та досягти кар'єрного росту у професійній сфері, витрачаючи на це в декілька разів більше зусиль, ніж це роблять чоловіки.

Витоки такого невротичного самосприйняття криються в системі виховання та навчання, адже довгий період часу в теорії педагогіки та практиці навчання був відсутній особистісно-зорієнтований та індивідуальний підхід до навчання. До цього часу практично не вивчений вплив статі на особливості розвитку пізнавальних процесів (сприйняття, пам'яті, мислення, уяви) та на розвиток індивіда, процес соціалізації особистості.

Незначні дані з цих питань, здобуті переважно як «побічний» результат інших досліджень, не дають можливості отримати цілісну картину нагальної проблеми.

До сьогодні актуальними залишаються деструктивні протиріччя школи, навчального процесу, що виражаються в технократичному, тобто по суті «чоловічому» характері змісту освіти і в домінуванні «жіночих» форм навчання, що вимагають дисциплінованості та наполегливості.

На наш погляд, особливо важливою може виявитися гендерна різниця у виявленні, реалізації та розвитку здібностей як найбільш індивідуалізованих проявів особистості. Варто відмітити, що важливість цілеспрямованої роботи для розвитку дитячої обдарованості сьогодні визнається не тільки окремими педагогами, але й на державному рівні, адже діє ряд міжнародних проектів та програм, а також – Всесвітня рада талановитості та обдарованості дітей.

На жаль, гендерна специфіка обдарованості, її вияви та розвиток належить до низки тих проблем у сфері гендерних стереотипів, які не були достеменно вивчені. В. М. Дружинін, досліджуючи імпліцитні теорії інтелектуальних здібностей, вказує на те, що більшість респондентів вважає важливою рисою розумної жінки «соціальний інтелект» (навички спілкування, уміння розуміти оточуючих і та ін.), тоді розумово обдарованим чоловіком буде той, хто вміє вирішувати проблеми [4, с. 23 – 24].

Зафіксовано і різне ставлення педагогів стосовно обдарованих хлопчиків та дівчаток: шкільні вчителі більше уваги приділяють хлопчикам, частіше відповідають на їхні запитання, хвалять за нестандартні відповіді та рішення.

Не втратила своєї актуальності і проблема підручників, де і сьогодні, хоча вже і не настільки яскраво наявний сексистський характер, адже хлопчики відіграють головні ролі на сторінках підручників, вони сміливі, завжди приймають незалежні рішення. Навіть вміщені ілюстрації мають дискримінаційний характер [3, с. 77 – 75].

Показовим залишається факт того, що дискримінація продовжується під час проведення різних форм позакласної та позашкільної діяльності, які враховують інтереси хлопчиків (гуртки авіабудування, картингу, кораблебудування тощо).

Наявність цих проблем сигналізує про те, що треба переходити до більш конструктивної взаємодії двох статей, слід розвивати у дітей здатність бачити в іншому особистість з власним світосприйняттям, логікою мислення, культурою, почуттями і поважати їх, уміти дивитися на світ та оцінювати його з двох, часом протилежних сторін, навчити дітей гнучкості в поведінці, привчити поважати одне одного в різностатевих взаємовідносинах. А починати треба із кваліфікованої підготовки педагогічних кадрів шляхом введення предметів із гендерною спрямованістю. Проблеми навчальних планів можуть бути вирішені додаванням рекомендаційної записки щодо подолання гендерних стереотипів; ефективним могло б стати проведення відповідних тренінгів, запровадження питань гендерної обізнаності та гендерної чутливості в освітні програми України через:

- підтримку розроблення гендерно-чутливих програм для студентів педагогічних ВНЗ;
- розроблення спеціальних тренінгів із запровадження гендерних знань та гендерної чутливості в систему педагогічної освіти та підготовку для їх проведення групи тренерів;
- організацію тренінгів із гендерних питань та підвищення гендерної чутливості для вчителів;
- підтримку запровадження гендерної спеціалізації та заснування кафедр з гендерних студій в українських ВНЗ.

Таким чином, гендерна проблематика в освіті виникла як наслідок затвердження гуманістичної парадигми в педагогіці, усвідомлення важливості збереження інтелектуального потенціалу суспільства і розуміння ролі особистісних аспектів у розвитку здібностей, посилення боротьби жінок за свої права. Ось чому є сенс досліджувати цю тематику як багатоаспектну комплексну проблему силами не тільки спеціалістів у області педагогіки, а й філософії, соціології, психології.

Пулін Володимир Олексійович,

головний спеціаліст управління охорони здоров'я облдержадміністрації

Реалії охорони здоров'я жінок і чоловіків у Чернігівській області

Станом на 01.01.2011 рік чисельність населення Чернігівської області складає 1 101 205 осіб, з них чоловіки 497 490(45,2 %) і жінки 603 715 (54,8 %). У міських поселеннях проживає 45,6% чоловіків та 54,4% жінок. У сільській місцевості - 44,4% чоловіків та 55,6% жінок.

Загальна кількість населення за віковою категорією (% від загальної кількості населення)

Вік	чоловіки		жінки	
	кількість	%	кількість	%
Молодший за працездатний	77500	7,0	73725	6,7
Працездатний	328 463	29,9	302 709	27,5
Старший за працездатний	91527	8,3	227 281	20,6

Структура населення за віком наступна:

Вік	Чоловіки (%)	Жінки (%)
Молодший за працездатний	15,6	12,2
Працездатний	66,0	50,1
Старший за працездатний	18,4	37,7

За даними Головного управління статистики в Чернігівській області, структура жіночого і чоловічого населення області станом на 01.01.2011 року така:

1. за місцем проживання

- > у міських поселеннях 61,4% жінок, 62,5% - чоловіків;
- > у сільській місцевості 38,6% жінок, 37,5% - чоловіків;

2. за віком

- > молодший за працездатний - 12,2% жінок, 15,6% - чоловіків;
- > працездатний - 50,1% жінок, 66,0% - чоловіків;
- > старший за працездатний - 37,7% жінок, 18,4% - чоловіків.

У загальній кількості жіночого населення жінки фертильного віку складають 43,5%.

Показник захворюваності серед усього населення за 2010 рік складав 72796,0 на 100 тис. населення. Захворюваність серед чоловіків дещо нижча ніж серед жінок і склала за звітний період 71577,1 на 100 тис. населення (44,4% усіх уперше виявлених захворювань), захворюваність серед жінок - 73800,4 на 100 тис. населення (55,6% усіх уперше виявлених захворювань).

Структура захворюваності за 2010 рік

№	Клас хвороб	Чоловіки		Жінки	
		на 100 тис.нас.	%	на 100 тис.нас.	%
1	Хвороби органів дихання	36915,50	51,6	35333,2	47,9
2	Травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх причин	7975,2	11,1	5704,3	7,7
3	Хвороби системи кровообігу	4184,8	5,8	4602,3	6,2

За 2010 рік у Чернігівській області народилося живими всього 10091 дитина, з них дівчаток 4907 (48,6%) і хлопчиків 5184 (51,4%).

За 2010 рік померло всього 21291 особа, з них чоловіків – 10008 (47,0%), жінок – 11283 (53,0%), у тому числі сільського населення померло 11413 осіб,

що на 573 (4,8%) менше, ніж у попередньому році. З числа міського населення померло 9878 осіб, що на 11 осіб (0,1%) більше, ніж у 2009 році.

За даними лікувально-профілактичних закладів, із загальної кількості померлих від травм, нещасних випадків, отруєнь (1304) на осіб працездатного віку припадає 74,1% (966 осіб). Серед загальної кількості померлих від травм, нещасних випадків, отруєнь чоловіки складають 79,4% (1035 осіб), у тому числі осіб працездатного віку – 88,2% (852 особи); серед жіночої статі – 20,6% (269 осіб), у тому числі в працездатному віці 11,8% 9114 осіб).

За місцем смерті кількість померлих розподіляється таким чином:

- на дому – 78,4% (у 2009 р. – 78,2%);
- у стаціонарах лікувальних закладів – 12,6% (у 2009 р. – 13,0%).

У віковій структурі смертності (від усіх причин) серед чоловіків і жінок найбільш питому вагу мають особи, старші працездатного віку.

Вікова, статевая структура смертності від усіх причин за 2010 рік (%)

	Обидві статі		чоловіки		жінки	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010
0-14 років	0,62	0,53	0,81	0,65	0,44	0,42
15 років	0,03	0,04	0,05	0,04	0,02	0,04
Особі працездатного віку	19,46	17,82	32,95	31,12	6,77	6,03
Особі старші працездатного віку	79,89	81,61	66,19	68,20	92,77	93,51
Усього	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Протягом останніх років рейтинговий розподіл основних причин загальної смертності населення області та співвідношення в загальній структурі зберігається. На хвороби системи кровообігу, травми, отруєння та нещасні випадки, злоякісні новоутворення, хвороби органів дихання, хвороби органів травлення припадає 95,4% від усіх причин смертності населення області.

На першому місці причиною смерті є хвороби системи кровообігу – 74,6%, які становлять серед чоловіків 64,5%, а серед жінок 83,6%; на другому місці злоякісні новоутворення – 9,4% (серед чоловіків 11,7%, а жінок – 75%). Найменша питома вага померлих припадає на хвороби органів травлення – 2,3% по області, серед чоловіків – 3,1%, серед жінок – 1,5%.

**Питома вага померлих від основних причин
за 2010 рік (%)**

	Обидві статі		чоловіки		жінки	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010
Злоякісні новоутворення	10,2	9,4	12,5	11,7	8,0	7,5
Хвороби системи кровообігу	72,7	74,6	62,3	64,5	82,4	83,6
Хвороби органів дихання	3,2	3,0	4,5	4,1	2,0	2,0
Хвороби органів травлення	2,9	2,3	4,0	3,1	1,8	1,5
Травми, отруєння та нещасні випадки	6,6	6,1	10,8	10,3	2,6	2,4
Інші хвороби	4,4	4,6	5,9	6,3	3,2	3,0
Усі причини	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Шляхом використання засобів масової інформації проводилось інформування населення, спрямоване на популяризацію здорового та безпечного способу життя, збереження репродуктивного здоров'я, профілактику соціально-небезпечних хвороб (СНІДу, туберкульозу, ЗПСШ), запобігання шкідливим звичкам (алкоголізму, наркоманії, тютюнокуріння).

В обласних газетах “Деснянська правда”, “Гарт”, “Вісник” організовані постійно діючі сторінки “Здоров'я”, на обласному радіо – передача “Будьмо здорові”, рубрики “Школа безпеки життєдіяльності”, “Поради психолог” у яких за участю медиків висвітлюються актуальні проблеми формування здорового способу життя, профілактики шкідливих звичок, охорони здоров'я.

Для інформування широкої громадськості про актуальні медико-соціальні проблеми, профілактику захворювань, запобігання шкідливим звичкам використовується мережа Інтернет. В електронних ЗМІ – “Чернігівській монітор”, “Високий вал”, “GOROD” - публікуються виступи та коментарі фахівців з даної проблематики.

Медичними працівниками області в 2010 році з питань пропаганди здорового способу життя, профілактики шкідливих звичок, збереження репродуктивного здоров'я, планування сім'ї, профілактики соціально-небезпечних хвороб були проведені такі інформаційно-освітні заходи:

№ з/п	Форми санітарно-освітньої роботи Тематика	Виступи по телебаченню	Виступи по радіо	Публікації в газетах	Лекції	Бесіди	Сан бюлетені	Темат. вечори

2	Профілактика шкідливих звичок (алкоголізму, наркоманії, тютюнокуріння)	83	98	169	6032	76608	1614	33
3	Профілактика ВІЛ інфекції/СНІДу	30	24	65	1763	31653	562	57
4	Профілактика туберкульозу	30	36	84	3091	39384	1175	37
5	Охорона репродуктивного здоров'я, планування сім'ї	21	4	47	817	22079	174	4

З початку року проводились пропагандистські кампанії до дат, визначених ВООЗ, а саме: до Всесвітнього дня боротьби проти раку (03.02.10), Всесвітнього дня боротьби з глаукомою (06.03.10), Всесвітнього дня здоров'я (07.04.10), Всесвітнього дня боротьби з туберкульозом (24.03.10), Всесвітнього дня боротьби з курінням (31.05.10), Всесвітнього дня боротьби з наркоманією (26.06.10), Всеукраїнської акції щодо благодійної допомоги новонародженим дітям з вродженими вадами (17-23 травня 2010р.), Міжнародного дня боротьби з тютюнокурінням (18.11.10), Міжнародного дня громадян похилого віку (01.10.10), Всесвітнього дня боротьби зі СНІДом (01.12.10). Під час акцій проводилась лекційно-тренінгова робота, бесіди, тематичні вечори, «круглі столи». Медичні працівники виступали в засобах масової інформації, організували конференції, конкурси плакатів та санбюлетенів.

На реалізацію Плану заходів Міністерства охорони здоров'я України щодо виконання Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року медичні працівники області долучились до проведення Всеукраїнської акції «16 днів проти гендерного насильства» (з 25 листопада по 10 грудня). Під час акції проводились виступи у ЗМІ, на яких обговорювались питання гендерної рівності та профілактики насильства в сім'ї. За участі фахівців-медиків проведено 4 телепередачі, надруковано 7 публікацій у пресі, з даної проблематики проведено 207 лекцій, 1702 бесіди, оформлено 54 санітарних бюлетенів, проведено 2 тематичних вечори.

Значна увага приділяється координації роботи з формування здорового способу життя та залучення до неї зацікавлених немедичних закладів, інформаційному забезпеченню закладів охорони здоров'я, освіти, засобів масової інформації, громадських організацій з питань медико-гігієнічного навчання населення.

Налагоджена спільна робота з обласним та міським центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, за активної участі яких проводилась пропагандистська акція «Молодь - за здоровий спосіб життя».

Питання формування здорового способу життя, гігієнічного виховання населення, профілактики тютюнокуріння включені до навчальних програм семінарів та курсів підготовки та підвищення кваліфікації медичних та педагогічних кадрів. У поточному році було проведено 15 занять, надано 352 консультації.

На допомогу медичним та педагогічним працівникам розроблено і видано інформаційно-методичні матеріали: «Планування сім'ї», «Планування вагітності та

безпечне материнство», «Репродуктивне здоров'я», «Куріння і здоров'я», «Вплив тютюнокуріння на здоров'я дівчат та жінок», «Поради бажаним кинути курити», «Всесвітній день боротьби з наркоманією», «Профілактика наркоманії», «Профілактика негативних явищ у молодіжному середовищі та утвердження здорового способу життя».

Обласним центром інформаційно-аналітичних технологій та пропаганди здорового способу життя видані та направлені для використання в роботі ЛПЗ області, управління освіти та науки облдержадміністрації інформаційно-просвітницькі матеріали з питань профілактики ВІЛ/СНІДу: «Майбутнє без СНІДу» (400 примірників), «Матеріали для письмових робіт, диктантів, бесід з проблем СНІДу» (400 примірників), «Обережно, грип» (10000 примірників).

На веб-сайтах медичних закладів, сторінках обласних та міських газет надавалась інформація з адресами консультативних пунктів та телефонами довіри з питань профілактики, діагностики, лікування шкідливих звичок (алкоголізму, наркоманії, тютюнокуріння).

На веб-сайті управління охорони здоров'я облдержадміністрації постійно розміщуються матеріали з актуальних проблем охорони здоров'я, висвітлюються новини функціонування галузі, показники роботи системи охорони здоров'я, інформація про стан здоров'я населення.

На веб-сайті обласного центру ІАТ та ПЗСЖ в рубриці «Основні аспекти здорового способу життя» розміщено 27 інформаційних матеріалів на медико-гігієнічну тематику та заходи з проведення профілактичної роботи з питань формування здорового способу життя, планування сім'ї, профілактики захворювань, які постійно оновлюються.

РЕКОМЕНДАЦІЇ
обласної науково-практичної конференції
“Проблеми подолання гендерних стереотипів і формування
гендерної культури в суспільстві”

7 квітня 2011 року

На початку ХХІ століття світова спільнота розглядає своїм головним завданням створення кращого світу для всіх людей, в якому не буде місця будь-якій нерівності: класовій, гендерній, расовій, етнічній. Зобов’язання щодо цього взяла на себе й Україна, підписавши серед 189 країн-членів ООН Декларацію Тисячоліття, в якій сформовано основні цілі в галузі розвитку, серед яких одна з основних – досягнення рівності жінок і чоловіків, рівноправної участі жінок у прийнятті рішень у всіх сферах соціального життя, що суттєво впливає на ефективність державного управління і керівництва.

Формування паритетних відносин між жінками і чоловіками є важливою умовою сталого розвитку громадянського суспільства. Поряд з тим подвійний стандарт щодо забезпечення гендерної рівності зберігається .

Однією із причин гендерної нерівності та подвійних стандартів є існування гендерних стереотипів, які негативно впливають на певні сфери життя та суттєво перешкоджають реалізовуватись особистості.

Гендерні стереотипи призводять до однобічного сприйняття дійсності та програмують поведінку людини, що, з одного боку, підтримує стабільність суспільства, а з іншого - не дає можливості по-новому оцінити ситуацію та перешкоджає розвитку і проведенню соціальних, політичних і економічних змін.

В українській політиці панують гендерні стереотипи, які формують свого роду набір загальноприйнятих суджень, що стосуються існуючого становища жінок і чоловіків, а також норм їхньої поведінки, мотивів та потреб. Гендерні стереотипи закріплюють існуючі гендерні розбіжності і стають перепорою до змін стану справ у сфері гендерних відносин, зокрема й відіграють негативну роль у політичній сфері.

За останні роки державні органи влади, органи місцевого самоврядування спільно з громадськими організаціями, закладами освіти, культури активізували свою діяльність, направлену на впровадження гендерної рівності та подолання гендерних стереотипів, але незважаючи на проведену роботу в області, серед депутатів Чернігівської обласної ради нового скликання жінки становлять лише 9%, Чернігівської міської ради – 26%. В органах державної влади та місцевого самоврядування на рівні області жінки обіймають переважно найменш престижні та низькооплачувані посади. Така ситуація є не тільки проявом гендерного дисбалансу, але й фактично створює та відображає існуючий стереотип відношення до жінки в суспільстві, тиражуючи його на всі сфери життя регіону. Середній заробіток жінок області є на 15.0 % меншим, ніж чоловіків. Збільшуються прояви побутового насильства.

Але не дивлячись на значну кількість заходів з гендерних питань, які проводились в області, викликає занепокоєння продовження існування традиційних стереотипів у відношенні до ролей та обов'язків жінок та чоловіків у родині та у суспільстві в цілому, що являє собою суттєву перешкоду для впровадження Закону України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” та Конвенції ООН „Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок” і є основоположною причиною для невідповідного становища жінок у політичному житті, на ринку праці та в інших сферах.

Гендерні стереотипи продовжують зберігатися в галузі освіти і виховання. У пошуку засобів гуманізації та демократизації вищої освіти педагогіка орієнтується на оновлення змісту, форм і методів, зорієнтованих на індивідуальний розвиток особистості, її соціалізацію. Але в цьому пошуку існують певні протиріччя між традиційними формами підготовки майбутніх фахівців та їхньою професійною діяльністю.

Разом з тим, з виходом жінки за межі прийнятих гендерних стереотипів, в українській спільноті формується проблема чоловічої невдоволеності, чоловічої самотності, тощо.

Гендерні чинники відіграють винятково важливу роль в розвитку епідемій, а саме ВІЛ/СНІД. Про це свідчать і світові дані, і українська офіційна статистика. Якщо на початку поширення ВІЛ-інфекції в Україні частіше інфікувалися чоловіки, то тепер кількість інфікованих чоловіків та жінок практично зрівнялась, при цьому кількість нових випадків інфікування жінок порівняно з чоловіками росте. Основною причиною цього явища є гендерні стереотипи, які закріпилися в свідомості людей. Крім того, ВІЛ-позитивні жінки щодня стикаються з гострими проблемами, які викликані гендерними стереотипами.

Існування гендерних стереотипів продукує масова культура, засоби масової інформації, реклама. Продовжується тенденція і має місце практика сексистського представлення жінок і чоловіків у ЗМІ та рекламних компаніях.

Отже, гендерні стереотипи суттєво впливають на суспільство в цілому і на окремі його сфери.

УЧАСНИКИ КОНФЕРЕНЦІЇ РЕКОМЕНДУЮТЬ

Для подолання гендерних стереотипів в політичній сфері та в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування необхідно:

Створити умови щодо роботи органів державної влади та місцевого самоврядування спільно з громадськими організаціями по забезпеченню рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, подоланню гендерних стереотипів, гендерного насильства і дискримінації в кожній громаді у відповідності до Закону України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”, вимог Конвенції ООН „Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок” та Цілей розвитку тисячоліття.

Сприяти запровадженню гендерних підходів в діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування.

Продовжити практику підготовки державних службовців за програмою „Механізм впровадження державної гендерної політики”.

Забезпечити подолання гендерних стереотипів в сільських громадах, вживати заходи щодо протидії дискримінації та гендерному насильству.

Розробити та розповсюдити інформаційно-методичні матеріали щодо проблеми гендерної рівності в Чернігівській області.

Проаналізувати та оприлюднити гендерно-чутливу статистику щодо представництва жінок і чоловіків у всіх гілках влади.

Для подолання гендерних стереотипів на ринку праці необхідно:

Забезпечити жінкам і чоловікам право на однакові можливості при найманні на роботу, в тому числі застосування однакових критеріїв відбору при найманні.

Надати право на вільний вибір професії чи роду роботи, на просування по службі та гарантію зайнятості.

Включення до колективних договорів норм, спрямованих на захист жінок-працівниць, жінок-матерів, створення сприятливих умов праці та відпочинку для жінок і чоловіків.

Право на рівну винагороду, включаючи одержання пільг, на рівні умови щодо рівноцінної праці, а також на рівний підхід до оцінки якості роботи.

Право на соціальне забезпечення, зокрема при виході на пенсію, безробітті, хворобі, інвалідності, по старості та в інших випадках втрати працездатності, а також право на оплачувану відпустку.

Застосувати міжнародні стандарти та індикатори для вивчення економічного статусу жінок і чоловіків.

З метою вдосконалення, гуманізації та демократизації освіти необхідно:

Органам освіти, навчальним закладам всіх рівнів сприяти формуванню вільної особистості з гендерним світоглядом і навичками гендерно-орієнтованої поведінки.

Постійно вдосконалювати гендерне виховання – процес цілеспрямованого систематичного прищеплення особам обох статей норм рівності, рівноправності, взаємоповаги.

Впроваджувати гендерний компонент, гендерні курси, тренінги, виховні заходи в діяльність середніх і вищих навчальних закладів.

Створити умови та розробити програм для підготовки викладацького і учительського складу для проведення відповідної просвітницької роботи.

Для вирішення проблем охорони здоров'я та забезпечення репродуктивних прав жінок і чоловіків необхідно:

Органам охорони здоров'я та громадським організаціям проводити широку кампанію щодо пропаганди здорового способу життя як жінок, так і чоловіків.

Сприяти утворенню гендерної справедливості в процесі лікування людей різних статей.

Проводити в життя програми зниження вразливості жінок та чоловіків (включаючи дорослих, молодь та дітей) до ВІЛ/СНІДу.

Покращити лікування, догляду та підтримки для всіх людей, інфікованих та вразливих до ВІЛ/СНІДу, завдяки гендерному підходу.

Сприяти створенню органами охорони здоров'я та громадськими організаціями гендерно-чутливих програм.

Для забезпечення активізації висвітлення гендерної проблематики у засобах масової інформації необхідно:

Посилити роботу щодо висвітлення у ЗМІ області питань, пов'язаних з виконаннями вимог Закону України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”, подоланням стереотипних уявлень про роль чоловіка і жінки у суспільстві.

Заохочувати засоби масової інформації до відмови від сексистського та стереотипного зображення жінок і чоловіків, натомість створюючи позитивний імідж жінок і чоловіків.

Ініціювати проведення тематичних засідань прес-клубу „Ділове слово” з відповідною проблематикою за участю відповідних управлінь облдержадміністрації, представників жіночих громадських організацій.

Радникам і уповноваженим з гендерних питань усіх рівнів влади разом із представниками громадських організацій на відповідних сайтах розмістити і постійно оновлювати статистичну, наочну, методичну інформацію щодо подолання гендерних стереотипів та запровадження гендерних підходів.

Провести прес-конференцію із представниками ЗМІ за підсумками науково-практичної конференції „Проблеми подолання гендерних стереотипів і формування гендерної культури в суспільстві”.

Ми впевнені що реалізація рекомендацій конференції сприятиме подоланню гендерних стереотипів в політичній, економічній, соціальній сферах, у галузі освіти, а також формуванню громадянського суспільства.

Зміст

Матеріали обласної науково-практичної конференції “Проблеми подолання гендерних стереотипів і формування гендерної культури в суспільстві”

Доповіді

Сердюк О.С.

Забезпечення гендерної рівності як запорука позитивних соціальних змін у суспільстві 3

Дорожкіна І.В.

Співпраця влади, бізнесу та громадськості на шляху подолання гендерних стереотипів 7

Юда Л.А.

Соціальні ролі жінок і чоловіків в історії і розвитку..... 10

Кальницька К.О.

Гендерні ролі та стереотипи: трансформація у сучасному суспільстві... 15

Свистун К.Й.

Демографічна більшість..... 24

Терпілова О.І.

Деякі аспекти гендерного виховання в школі..... 26

Каземирова С.К.

Гендерные стереотипы в сознании студенческой молодежи..... 31

Легецька Л.О.

Проблеми вивчення гендерної соціології..... 36

Новгородський Р.Г.

Особливості гендерної соціалізації в умовах сучасної сім'ї..... 38

Бурнович Т.Ю.

До проблеми професійної гендерної сегрегації в Україні..... 42

Громова В.П.

Гендерні стереотипи у ЗМІ..... 45

Кади́на Л.З.

Здоровый образ жизни – залог здоровой нации..... 47

Козинець І.М.

Соціокультурне конструювання гендерної системи: гендерні ролі, гендерні стереотипи..... 49

Махно І.В.

Щодо проблем подолання гендерної нерівності у сфері праці..... 54

Мойсеєнко А.В.

Гендерна політика “Всеукраїнська Мережа людей, які живуть з ВІЛ”... 58

Овсієнко Л.В.

Медичні аспекти гендерної політики виховання дітей в сім'ї..... 62

Піддубна Н.О.	
Правові аспекти забезпечення прав жінок на ринку праці.....	66
Сташкевич Г.В.	
Гендерні стереотипи у формуванні сімейних відносин та шляхи їх подолання.....	69
Рублевська А.С.	
Роль районних організацій Співки жінок України у вирішенні питань захисту працюючих жінок.....	72
Селецький О.В.	
Правові засади працевлаштування та зайнятості населення в умовах ринкової економіки.....	74
Колочко О.	
Гендерні стереотипи сучасної освіти та шляхи їх подолання.....	77
Пулін В.О.	
Реалії охорони здоров'я жінок і чоловіків у Чернігівській області.....	80
Рекомендації обласної науково-практичної конференції “Проблеми подолання гендерних стереотипів і формування гендерної культури в суспільстві”	86